

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta**

Ústav archeologie a muzeologie

Dizertačná práca

**Feudálne sídla rodiny Apponyiovcov vo svetle
archeologických a písomných prameňov so
zameraním na Oponický hrad**

2019

Peter Sater

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta**

Ústav archeologie a muzeologie

Archeologie

Peter Sater

**Feudální sídla rodiny Apponiovců ve světle archeologických a
písomných prameňov so zameraním na Oponický hrad**

Dizertačná práca

Vedúci práce

doc. Ing. PhDr. Miroslav Plaček

2019

Prehlasujem, že som dizertačnú prácu vypracoval samostatne s využitím
uvedených prameňov a literatúry

.....

Obsah

1. Úvod a metodika práce.....	3
2. Predkovia a dejiny rodiny Aponi	7
3. Hrad Čeklís.....	27
3.1 Poloha hradu	27
3.2 Dejiny hradu	27
3.3. Výskum hradu.....	31
3.3.1. Archeologický výskum.....	31
3.3.2. Geofyzikálny prieskum	43
3.3.3. Dendrochronologický výskum	48
3.3.4. Architektonicko-historický výskum.....	49
4. Hrad Oponice v 13. až 15. storočí.....	53
4.1. Poloha hradu	53
4.2. Výskum hradu.....	54
4.3. Stavebné premeny hradu.....	55
4.4. Objekty hradu v 13. – 15. storočí	57
4.4.1. Útočištná veža	57
4.4.2. Horný hrad- vstup, hradba, miestnosti	62
4.4.3. Nádvorie	71
4.4.4. Bastión.....	75
5. Premeny hradu v 16. a 17. storočí.....	78
5.1. Delová bašta - Tereš	78
5.2. Severovýchodný renesančný palác	84
5.3. Juhozápadný renesančný palác	93
5.4. Obvodová hradba.....	102
5.5. Schodiskové šachty.....	106
6. Veľký kaštieľ.....	111
6.1. Poloha kaštieľa.....	111
6.2. Prestavby kaštieľa.....	111
7. Horváthovci na Oponickom hrade	124
8. Každodenný život na rodinných sídlach	134
8.1. Čeklís	134

8.1.1. Kachlice	134
8.1.2. Mince	136
8.1.3. Kovové predmety	137
8.2. Hrad Oponice	138
8.2.1. Keramika	138
8.2.2. Keramické dlaždice	141
8.2.3. Kachlice	144
8.2.4. Mince	152
8.2.5. Kovové predmety	156
8.2.6. Omietka	161
8.2.7. Zvieracie kosti	162
8.2.8. Kosené predmety	164
8.3. Veľký kaštieľ	165
9. Spoločenské postavenie a finančná situácia rodiny Aponi	167
10. Rodinné sídla Aponiovcov na starých mapách	173
10.1. Hrad Čeklís	173
10.2. Hrad Oponice	177
10.3. Veľký kaštieľ	182
11. Technológia stavby hradov	185
11.1. Hrad Čeklís	185
11.2. Hrad Oponice	187
11.2.1. Oporné piliere na hrade Oponice	189
11.2.2. Kónickosť múrov	191
11.2.3. Stuzovacie klieštiny	192
11.2.4. Emplekton	195
11.2.5. Lešenie	199
11.2.6. Vykurovanie hradu	200
11.3. Veľký kaštieľ	204
12. Záver	205
13. Použitá literatúra a pramene	208
13.1. Pramene	208
13.2. Nálezové správy	208
13.3. Literatúra	210
13.4. Internetové zdroje	213

1. Úvod a metodika práce

Hrady, zámky, fortifikácie tvoria neodmysliteľnú súčasť dejín, kultúry a umenia Európy. S nimi sú úzko späté osudy ich majiteľov, užívateľov a obyvateľov, ktorí vytvárali kolorit danej doby. Hradné areály menili v priebehu svojich dejín majiteľov, boli zničené a znovu obnovované a rozširované.

Predkladaná dizertačná práca je zameraná na rodinné sídla oponickej vetvy Aponiovcov konkrétne na hrad Čeklís, Oponický hrad a Veľký kaštieľ v Oponiciach. Štruktúra práce je koncipovaná chronologicky preto je ako prvý uvedený hrad Čeklís, odkiaľ predkovia Aponiovcov pochádzali. Za ním nasleduje ťažiskový objekt záujmu, Oponický hrad. Ako posledné skúmané sídlo je uvedený Veľký kaštieľ v Oponiciach kde sa oponická rodová línia končí v polovici 20. storočia.

Hlavným cieľom mojej práce je na základe výsledkov doterajších výskumov predstaviť históriu jednotlivých feudálnych sídel oponickej vetvy Aponiovcov.

Pri spracovaní práce som vychádzal predovšetkým z analýzy výsledkov archeologického, archívneho, dendrochronologického a architektonicko-historického výskumu.

Nakoľko som sa osobne nezúčastnil archeologických a architektonicko-historických výskumov na hrade Čeklís, vychádzal som z poskytnutých nálezových správ, mailovej komunikácie a osobných stretnutí s PhDr. Zdenkom Farkašom, PhD., ktorý zastrešoval archeologický výskum hradu Čeklís a Jaroslava Vokouna, predsedu OZ, ktoré realizuje obnovu hradu.

V občianskom združení Apponiana, ktoré obnovuje Oponický hrad pôsobím od roku 2006 a od roku 2013 ako jeho predseda. Na Oponickom hrade prebiehal rozsiahly systematický archeologický výskum v rokoch 2015 – 2018, ktorý zastrešovala katedra archeológie UKF Nitra. Tohto výskumu som sa aktívne zúčastnil ako objednávateľ, koordinátor a technik.

Nálezové správy z archeologického a architektonicko-historického výskumu, ktorý na hrade prebiehal následne po archeologickom výskume a výsledky dendroanalýz tvorili významný podiel podkladového materiálu, z ktorého som pri práci vychádzal. K výsledkom výskumom Oponického hradu bola publikovaná v roku 2017 monografia a niekoľko článkov v slovenských aj zahraničných periodikách. Tieto tvorili taktiež významnú pramennú bázu pre kapitoly o hrade.

Výskumu Veľkého kaštieľa v Oponiciach som sa nezúčastnil preto som čerpal len z dostupných nálezových správ z archeologického a architektonicko-historického výskumu.

Úvodná kapitola popisuje predkov rodiny Aponiovcov a dejiny rodiny až do súčasnosti. Súčasťou kapitoly je spracovaná aj genealógia.

Pre všetky sledované objekty som zrealizoval archívny výskum v Národnom archíve v Prahe, v Trnave, biskupskom úrade Nitra, v meste Szekszárd v Tolnianskej župe kde sa nachádza rodový archív Aponiovcov, a v štátnom archíve v Ivánke pri Nitre kde sa nachádza časť Aponiovského archívu z rokov 1740 – 1944.

Ďalšie 3 kapitoly sú venované jednotlivým skúmaným rodinným sídlam. Pri analýze jednotlivých prameňov som si ako nosnú kostru určil chronologickú postupnosť. Práca tak mapuje osudy jednej rodiny, na základe rozboru a vyhodnotenia prameňov k jej rodovým sídlam v časovom horizonte od 13. storočia do roku 1945.

Kapitoly venujúce sa jednotlivým sídlam majú rovnakú štruktúru textu. Komparáciou, analýzou a vyhodnotením výsledkov konkrétnych výskumov mapujú pôsobenie rodiny na tej ktorej lokalite kde sledujú osudy jej členov a rodinných sídiel. Na základe výsledkov analýzy výskumov bola v každej kapitole spracovaná hypotetická rekonštrukcia skúmanej časti. Nemusia mať však definitívnu podobu pretože hrad Čeklís a hrad Oponice si vyžadujú ďalšie doskúmanie.

Oponický hrad bol ťažiskovým pri mojom výskume preto je kapitola najrozsiahlejšia a popis hradu je rozdelený na jednotlivé objekty, ktoré boli za posledné 4 roky najviac preskúmané.

Kapitola „Každodenný život na rodinných sídlach“ sumarizuje, analyzuje a vyhodnocuje hmotné nálezy získané predovšetkým počas archeologického výskumu. Rozsah spracovania pre jednotlivé lokality korešponduje s rozsahom spracovania jednotlivých nálezových správ z výskumov a v prípade Veľkého kaštieľa aj s dobou jeho užívania.

V kapitole „Ekonomická situácia rodiny Aponi a ich spoločenské postavenie“ je stručný prehľad najvýznamnejších momentov a udalostí, ktoré nejakým spôsobom ovplyvnili spoločenský život a finančnú situáciu jednotlivých členov rodiny. Podrobnejšie sú ich osudy rozpísané v prvej kapitole.

Kapitola „Horváthovci na hrade“ analyzuje najvýznamnejší nález počas archeologického výskumu v roku 2018 a s ním súvisiace archívne pramene. Ide o kamenný článok tesaného erbu, ktorý s najväčšou pravdepodobnosťou patril Horváthovcom, ktorí pôsobili na Oponickom hrade ako kasteláni.

Medzi významný prameň k jednotlivým rodinným sídlam patria aj staré mapy. Tie sú analyzované v samostatnej kapitole spolu s hypotézou, že pri zakresľovaní počas 2. vojenského mapovania došlo k zámene Oponického hradu za Veľký kaštieľ v Oponiciach.

Nakoľko sa jedná o tri lokality, ktoré boli vybudované na rôznom podloží a rôznymi technológiami, bola do práce zahrnutá aj samostatná kapitola zameraná na technológiu stavby. V nej sú rozpracované technologické postupy uplatnené pri stavbe jednotlivých sídel.

Informácie som rovnako získaval z kníh a článkov uvedených v použitej literatúre. Okrem literatúry som sa riadil odbornými radami a skúsenosťami môjho školiteľa. Pri prepise mien a priezvisk cudzieho pôvodu bude použitý slovenský ekvivalent.

Záverečná kapitola sumarizuje a zhodnocuje výsledky jednotlivých výskumov, ktoré sana jednotlivých sídlach za posledné roky realizovali.

Otázky a nejasnosti, ktoré vyplynuli pri písaní práce si pre svoje zodpovedanie budú vyžadovať ďalšie výskumy predovšetkým

archeologický výskum hradu Čeklís a Oponického hradu a taktiež analýzu ďalších archívnych prameňov.

2. Predkovia a dejiny rodiny Aponi

K významným rodinám Uhorska, ktoré spoluutvárali dejiny Európy nepochybne patrili aj Aponiovci. V priebehu svojich dejín sa rozčlenili na 3 hlavné vetvy konkrétne Jablonickú, Malinovskú a Oponickú. Svoje majetky vlastnili v Bratislavskej, Nitrianskej, Tolnianskej župe, Budapešti a inde.

Územie Nitrianskej župy je úzko spojené s veľmožským rodom Hont-Poznanovcov. Stredoveké osídlenie okolia Oponického hradu sa podľa písomných i archeologických prameňov predpokladá už v 11. storočí. Majetková držba tohto rodu má pravdepodobne ešte preuhorský pôvod. Príslušníci tohto rodu so svojimi družinami pomohli na začiatku vlády Štefana I. Svätého (979 ? – 1035) potlačiť povstanie šomodského župana Kopáňa. Štefan túto pomoc nikdy nezabudol. On a ďalší uhorskí panovníci zväčšili donáciami pozemkové vlastníctvo tohto rodu. V prvej polovici 13. storočia sa definitívne vytvorili samostatné vetvy: forgáčovská, šišovsko-hradnianska, svätøjursko-pezińska, sečiansko-bučianska a bíňanská¹.

Prvým známym predkom forgáčovskej vetvy rodu bol komes Ivánka. Jeho syn Ondrej daroval po prehratej bitke na rieke Slanej v roku 1241 koňa a zachránil mu život. Po odchode Tatárov si Ondrej postavil hrad na vrchu Divín, dnes Gýmeš a stal sa kráľovským taverníkom. Ondrejovi synovia sa na prelome 13.-14. storočia dostali do konfliktu s Matúšom Čákom Trenčiasnkym, a ten ich vyhnal z ich majetkov a niektorých príslušníkov rodu nechal fyzicky zlikvidovať².

Smrťou Matúša Čáka Trenčianskeho v roku 1321 dochádza ku konfiškácii jeho majetkov. Šoproňský župan Omodej, ktorý stál na strane víťazného Karola Róberta zaujal hrady Prievidzu, Bojnice, Uhrovec a Oponice³. Takto sa hrad Oponice opäť dostal pod správu kráľovských

¹ Lukačka 1994, 102.

² Lukačka 1994, 103.

³ Uhlár 1980, 13.

kastelánov. V roku 1325 je kastelánom istý Kenéz⁴ a v roku 1330 vicekastelán Štefan⁵.

V majetku kráľa zostal hrad až do roku 1389, kedy ho kráľ Žigmund zálohuje za 1000 zl. forintov majstrovi Deziderovi Kopolskému, Benedikovmu synovi⁶. Už 26.03.1392 ho Žigmund natrvalo zamenil za Čeklís a iné majetky v Bratislavskej župe s dcérou Mikuláša Čeklískeho: Angelikou – manželkou Petra zo Stráži, Margarétou – ženou Benedikta Turčianskeho a Annou – manželkou Tomáša Vezzeusa Selyziho. K príslušenstvám hradu vtedy patrili Veľké Oponice, Kovarce s mýtom, Lehôtka, Polianka – majer pod hradom a touto donáciou k nim kráľ ešte pripojil dovtedy kráľovské obce Preseľany a Hrušovany⁷.

V roku 1387 sa Petrovi zo Stráži podarilo od kráľa získať Chynorany a Malé Chlievany a časť Hrežd'oviec v okrese Topoľčany⁸. Sobášom s Angelikou, dcérou M. Čeklískeho, ktorým Peter získal pri deľbe Oponického panstva v roku 1395 hrad s príslušenstvom, sa stal Peter, syn Tomáša Rufusa zo Stráži, zakladateľom rodiny Aponiovcov. Jeho zásluhou získali Oponice 21.05.1396 slávnostné udelenie na právo trhu, i keď až po 11-ročnej existencii tunajšieho trhu⁹.

Tomáša a Mikuláš, synovia zosnulého Petra zo Stráži sa najneskôr od roku 1406 titulujú s predikátom *de Appon* – Aponiovcí. V tomto roku boli obaja menovaní do majetku po už zosnulom otcovi¹⁰. Zo sporu medzi Mikulášom z Červeníka a Tomášom z Alekšínec, podaného v roku 1411, sa dozvedáme vtedajšie príslušenstvá hradu: Oponice, Kostolné Oponice („Egyház-Appony“), Hrušovany a Preseľany¹¹.

24.01.1450 prikazuje Ján Huňady slúžnemu sudcovi nitrianske župy, aby zvolal všetkých susedov Oponického hradu na preskúmanie sťažnosti

⁴ Fügedi 1977, 100.

⁵ Dvořáková 2017, 356.

⁶ Fügedi 1977, 100.

⁷ Lukačka 1982, 140.

⁸ Szerémi-Ernyey 1912, 362.

⁹ Lukačka 1982, 151.

¹⁰ Szerémi-Ernyey 1912.

¹¹ Dedek 1898, 520.

Ladislava Oponického na synov zosnulého Mikuláša Oponického : Jána, Žigmunda, Mikuláša a Petra, ktorí vyhnali z hradu jeho sluhov a násilne tam zaujali jeho majetok (listiny, šperky, zbrane a i.) v hodnote 2000 zl. forintov. Ak by sa sťažnosť preukázala, majú štyroch obžalovaných z hradu vykázat' a uviesť doň opäť žalobcu¹². Tieto nepokoje boli zrejme odozvou nedoriešenej del'by majetkov medzi potomkami Tomáša Oponického. a podľa všetkého neboli na ich riešenie zneužívaní českí rebeli. Listinou z 03. júna 1451 daruje totiž Ján Huňady práve Petrovi Oponickému, za jeho zásluhy získané v bojoch proti Turkom a Čechom, a tiež jeho bratom Jánovi a Mikulášovi, majetky v Krušoviciach, Malých Dvoranoch a Lipovniku, ktoré kráľ zobral Jurajovi Krušoveckému pre spolčovanie sa s Jiskrom a spoločné rabovanie i podpaľovanie majetkov¹³.

V období 2. polovice 15. storočia vznikli opäť nepokoje medzi jednotlivými členmi rodiny a rovnako sa dozvedáme o škodách, ktoré napáchali v okolí. V roku 1462 Peter Aponi ohrozoval pri Hlohovci českých kupcov¹⁴, v roku 1472 zas Juraj, Žigmund, Imrich a Gašpar Aponiovci spolu s inými vtrhli do neďalekých Čeladíc, kde spôsobili škodu 200 zl. forintov¹⁵ a onedlho v roku 1474 vtrhli Imrich a Juraj Aponi do Malých Uheriec a Nedanoviec, kde odohnali dobytok poddaných¹⁶. Spory o majetky medzi Aponiovcami sa zrejme čiastočne utíšili v roku 1485, kedy prehlásila šľachtičná Apollónia, vdova po Petrovi Aponim, že ju Štefan, syn Petra Aponiho, ako matku vyplatil z polovice hradu Oponice, obcí Oponice, Kovarce, Lehôtka, Nedanovce, Nadlice, Strážne, Šípkové, Báb, Veča, „Thormocz“ a Malá Kesa v Nitrianskej župe a k úplnej spokojnosti Geverchen v Baranyi a majer na Machalyi v Bratislavskej župe¹⁷.

¹² Szerémi-Ernyey 1912, 277-278.

¹³ Varsik 1965, 249.

¹⁴ Szerémi-Ernyey 1912, 209.

¹⁵ Szerémi-Ernyey 1912, 324-325.

¹⁶ Marsina 1984, 464.

¹⁷ Szerémi-Ernyey 1912, 463-464.

Dobré susedské vzťahy nemali Aponiovci ani s najbližšími dedinami t.j. Súlovcami. V roku 1467 musel do chotárneho sporu zasiahnuť sám kráľ Matej Korvín. Nariadil nové vytýčenie hraníc (hraničných medzníkov), aby sa predišlo ďalším sporom. Na samotnom akte sa potom zúčastnilo viacero významných osôb. Boli to zoborský opát Mikuláš, ludanický opát Ondrej a šľachtici Peter Forgáč, Peter Ludanický, Ondrej z Lefantoviec, Ladislav a Imrich z Nitrianskej Stredy a zemanovia z Malých Oponíc. Ani tento akt však nezabránil sporom v ďalších rokoch, pretože početné potomstvo Aponiovcov vyvíjalo neustály tlak na svojich susedov v Súlovcach. Dlhodobé prechmaty zo strany Aponiovcov viedli k odvetným akciám zo strany Nitrianskej kapituly. V roku 1482 poslali nitrianski kanonici svojich poddaných zo Súloviec (ale pomohli im aj poddaní z Lefantoviec a Sokolníkov) do veľkooponického chotára, skosili tu lúky a seno odviezli. V máji 1483 predstavitelia Nitrianskej kapituly opätovne žiadali vytýčenie hraníc s Veľkými Oponicami. Aponiovci samozrejme využili túto príležitosť a začali ešte s tvrdšími útokmi voči Súlovčanom. Dňa 15. júla 1483 sa mala znovu uskutočniť obchôdzka spornej chotárnej hranice. Juraj a Gašpar Aponiovci sa však nezdržali a zhromaždených zástupcov Svätobeňadického konventu a palatínovho človeka jednoducho pod hrozbou ozbrojeného útoku prinútili, aby z miesta nútene odišli. Ďalší útok sa odohral 27. júla 1483 pri farskom kostole kedy Aponiovci znovu zaútočili na Súlovčanov Štefana a Ján Romlíka a Tomáša Jakušoviča. Týchto poddaných pred ťažkým ublížením na tele zachránilo iba to, že našli útočisko v zemianskej kúrii Štefana Čuklasa v Malých Oponiciach. Násilnícke správanie zo strany Aponiovcov najmä pri vytýčení hraníc nezostalo bez odozvy a celá záležitosť sa dostala až na kráľovský súd, kde ich správanie „ohodnotili“ pokutou vo výške 60 zlatých. Ešte ani roku 1487 ju však nezaplatili. V nasledujúcom období sa vzájomné vzťahy medzi Súlovčanmi a Aponiovcami upokojili. Svedčí o tom aj fakt, že roku 1495 si Juraj Aponi požičiava od nitrianskeho kanonika Gašpara

Lipovnickeho 50 zlatých, aby mohol vystrojiť svadbu svojej dcére Kataríne¹⁸.

V roku 1490 sa sťažujú Gašpar a Štefan Aponiovci, že im ľudia Oswalda Korlátskeho urobili škodu na mlyne v Kovarciach¹⁹. Rok na to sa stáva časť hradu záložným majetkom cudzieho rodu. 13.09.1491 informuje krajský sudca Štefan Bátory, že Gregor z Trávnice v terajšej núdzi dáva všetky časti majetku v tekovskej, nitrianskej, hontianskej a šomod'skej župe, spoločne so štvrtinou hradu Oponice, do zálohy za 2000 zl. forintov Františkovi a Demeterovi Zylvovi z Marušovej²⁰.

Z konca 15. storočia, konkrétne z 10. apríla 1493 pochádza aj písomný záznam o násilnom úmrtí jedného z členov rodiny Aponi. Kráľ Vladislav II. Jagelovský (1456-1516) vo svojej listine prikazuje Turčianskemu konventu, aby vyšetril sťažnosť Štefana Aponiho, podľa ktorého večer na svätého Ipolita v nitrianskej župe v Chynoranoch z poverenia v tejto veci poddaného Wancha poslal do Chynoran, jeden z familiárov rodiny Ferencová bola zajatý, Štefan Aponi bol neskôr zabitý, Gašpar Aponi jeden z familiárov Aponiovcov pred dverami poranil sekerou, práve on s jedným s familiárom z domu Andrychka Aponiho ukradol jedno teľa²¹.

Prvé desaťročia 16. storočia znamenali pre Oponický hrad nie veľmi šťastný začiatok. Niesli sa v znamení lúpežného prepadnutia zorganizovaného Annou Ludanicou z neďalekého hrádku v Ludaniciach.

Začiatkom augusta 1514 začala Anna s prípravou akcie a v noci 10. augusta 1514 preliezli jej služobníci múry Oponického hradu pomocou rebríkov a ukradli množstvo šperkov, šatstva a cenných listín, celkovo v hodnote 10000 zl. forintov. I keď sa hradnej stráži podarilo na úteku jedného zo zlodejov chytiť, svoje ukradnuté veci získali Aponiovci až pri

¹⁸ https://sk.wikipedia.org/wiki/Farnos%C5%A5_Oponice.

¹⁹ Marsina 1984, 367-368.

²⁰ Szerémi-Ernyey 1912, 369.

²¹ <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/232437/>

tretej návšteve Ludaníc. Hneď na to vykonali v Kovarciach verejnú popravu dvoch chytených služobníkov, avšak s rozsudkom Anny a doriešením prípadu sa kráľ neponáhľal, a tak Anna Ludanická umrela bez rozsudku okolo roku 1520 v Ludaniciach²².

Z toho môžeme usudzovať, že hrad nebol trvale obývaný a relatívne slabo bránený. Je otázka či by si rodina nechala takú hotovosť na tak slabo bránenom, odľahlom sídla a či uvedená ukradnutá výška forintov a drahocenností bola reálna.

Listina s dátumom 24.3.1534 nás informuje o nevlastných bratoch, konkrétne Benedikta z Oponíc a Tobiáša, syna nebohého Mórica z Oponíc. Dohodli sa, že Benedikt celkom prepustil a vyznačil všetky svoje práva a majetky Tobiášovi, okrem iného svoj vlastnícky podiel na hrade Oponice a iné majetky ako Báb, Oponice, Kovarce²³.

V januári 1542 Tobiáš Aponi všetky svoje majetkove podiely, ktoré mal na hrade Oponice prepustil Benediktovi a jeho dedičom do dedičného vlastníctva, Benedikt z Oponíc na druhej strane prepustil Tobiášovi do dedičného vlastníctva celý svoj majetkový podiel, ktorý mal v dome a šľachtickej kúrii postavenej na majetku Naglan v Nitrianskej župe. Okrem toho Tobiáš z majetku Veľké Oponice prepustil Benediktovi 17 jutár ornej zeme, 1 lúku, svoje otcovské čiastky zvané Zubovszky, 1 poddanskú usadlosť v Bábé (poddaný sa volal Štefan) opäť do dedičného vlastníctva. Okrem toho Benedikt svoje výdavky, ktoré z dôvodu udržiavania hradu Oponice vyžadoval od Tobiáša, Tobiášovi odpustil²⁴.

Z tejto listiny je zrejmé, že na hrade prebehli už nejaké práce, či už v podobe údržby alebo prestavieb už pred rokom 1542 za života Tobiáša.

V tom isto roku sa rozhodol Benedikt Aponi, majiteľ časti hradu, hrad obnoviť, pretože bol veľmi poškodený. Zostalo zrejme len pri plánoch, lebo onedlho sa pre chátrajúci stav hradu vedie žaloba. Obnovu hradu asi

²² Tessedik 1826, 44-48; Szerémi-Ernyey 1912, 370-776; Lukačka 1992, 28-30; 1993, 31.

²³ A Pécz nemzetség Apponyi ágának Oklevelei 1930, 18-19.

²⁴ A Pécz nemzetség Apponyi ágának Oklevelei 1930, 41.

odďaľovali nedoriešené spory s rozdelením častí hradu medzi spolumajiteľmi.

Ďalší majiteľ hradu Ján, daroval listinou z 31.5. 1544 svojmu bratovi Štefanovi a jeho potomkom všetky menované pozemky a polovicu hradu a naopak Štefan daroval Jánovi a jeho potomkom všetky uvedené majetky²⁵.

O tom, že hrad slúžil aj ako väzenie sa dozvedáme z listiny z roku 22.9.1544. V tomto roku bratia Ján a Štefan poslali totiž svojich familiárov so zbraňami v ruke aby zajali sluhu/služobníka Petra pretože kradol v lese drevo. Po zajatí bol väznený na hrade²⁶.

Čoskoro na to, v roku 1546, sa Benedikt pohádal s Jánom Aponim kvôli zabezpečeniu obrany hradu. Spor vyriešil palatín František Révay tým, že úschovu rodinných písomností pridelil Jánovi, pretože mu patrila väčšia a bezpečnejšia časť hradu. Obom nariadil, aby si zmluvne zvolili šľachtica, ktorý bude povinný zabezpečovať obranu hradu²⁷. Spor prebiehal aj o mlyn, ktorý postavil Ján Aponi na rieke Nitra, o ustanovenie kastelána hradu a taktiež plodiny z okolia a spod hradu sa mali deliť spoločne²⁸. Nevieme ako sa nakoniec dohodli každopádne v roku 1560 bol do funkcie kastelána ustanovený Štefan Horváth²⁹.

Neoprávnené prisvojovanie a delenie majetku prebiehali na hrade už v roku 1546 kedy musel Ján Aponi odstrániť trámy/brvná, ktoré prekážali Benediktovi, a ktoré boli umiestnené pri tej časti hradných múrov, ktoré už patrili Benediktovi³⁰.

V roku 1550 sa Matej Aponi zriekol celej svojej časti hradu Oponice spolu s lúkami, lesmi, hájmi, vodami a akýmikoľvek úžitkami a tiež štyroch zaľudnených poddanských usadlostí určených na vydržiavanie Oponického hradu. V tom istom roku Matej z Oponíc začal stavať spolu

²⁵ Tamtiež, 48-50.

²⁶ Tamtiež, 56.

²⁷ Tessedik 1826, 48-49.

²⁸ A Pécz nemzetség Apponyi ágának Oklevelei 1930, 56.

²⁹ Tessedik 1826, 48-49.

³⁰ A Pécz nemzetség Apponyi ágának Oklevelei 1930, 62.

so svojimi poddanými múr okolo Oponického hradu a okrem toho 60 florénov (dukátov), za ktoré 6 poddanských usadlosti na majetku Naglan skrz Jána z Oponíc dal do zálohy Damiánovi Kakošovi, ktorý sa zaviazal zaplatiť 325 florénov, ak by Matej Jána nemohol v jeho vlastníckych právach "zachovávať", musí mu zaplatiť 400 uhorských florénov v zlate, ktoré Ján už vynaložil na výstavbu hradu Oponice³¹.

Pravdepodobne blížiac sa turecké nebezpečenstvo nakoniec donútilo majiteľov hradu k tomu, aby spojili všetky sily, a tak hrad v roku 1566 opevnili. Keďže vdova po Benediktovi, vlastníaca väčšiu časť hradu, bola vyzvaná k tomu, aby vlastnými nákladmi vybudovala múry, zálohovala svoju časťku Jánovi Aponimu, lebo nebola schopná na výstavbu vyčleniť peniaze. Zo strachu pred Turkami nechcela hradná stráž v roku 1587 dokonca ani vpustiť do hradu Katarínu Merenovú, vdovu po Blažejovi Aponim, ktorá sa chcela v sprievode Petra Bachkafalvu pozrieť na svojho neplnoletého syna a na hrade prenocovať. Pre nepochopenie stráže sa musela uchýliť pod cudziu strechu. Vtedy bol hrad vo vlastníctve Petra a Pavla Aponiovcov³².

Turecké nebezpečenstvo priviedlo v roku 1612 bratov Petra a Pavla Aponiovcov k rozhodnutiu zosilniť svoje časti hradu a ďalšiu časť darovať Blažejovi, synovi Kataríny Merenovej. Preto sa 29.04.1613 uskutočnila deľba hradu medzi Petrom, Pavlom a Blažejom Aponim za prítomnosti nitrianskeho podžupana Michala Stred'anského a svedkov nasledovaným spôsobom : Bratom Petrovi a Pavlovi pripadla veľká kruhová bašta zvaná „Tereš“, ležiaca v juhozápadnom rohu pevnosti, ďalej všetky staviská na južnej strane, východná časť rytierskej siene s vežou, v ktorej sa opatrovali rodinné cennosti a pamiatky, a polovica pivnice ležiacej južne od bašty Tereš. Blažejovi pripadli staviská v severnej a západnej časti hradu okrem bašty Tereš a oproti na severe ležiace pivnice. Pre spoločné užívanie bola dohodnutá hradná brána, byty strážcov pri vonkajšej bráne, studňa („fons

³¹ A Pécz nemzetség Apponyi ágának Oklevelei 1930, 62.

³² Tessedik 1826, 49-50.

seu puteus canalis“), pracháreň nachádzajúce sa v hornej časti veže a dvojse schody. Jedny z pálenej tehly a druhé drevené v hornej časti hradu, ktoré uprostred budov súviseli s obomi dielmi³³.

Táto listina nás podrobnejšie informuje o jednotlivých objektoch hradu a pomáha ohraničiť hornú hranicu doby vzniku veľkej trištvrté valcovej bašty, ktorá v roku 1613 už stála a vznikla zrejme v období renesančného opevňovania hradu, okolo roku 1566.

Že výstavba na hrade pokračovala i po deľbe v roku 1613, dokazujú novšie zmienky o sporoch medzi majiteľmi hradu. Predovšetkým sa sporil Blažej. V roku 1614 dal podnet k novému sporu jeho múr vystupujúci oproti východu, ktorý vymedzoval jemu určený diel hradu. Konflikt však rýchlo urovnali. V tomto čase bol hradným „vicekastelánom“ Gregor Horváth a jeho zástupcom Adam Kossa³⁴.

V období Betlenovho povstania (1619-1626) odstúpili niektorí Aponiovci od katolíckej cirkvi, pričom Štefan a Blažej Aponiovci okolo roku 1620 zabrali vo Veľkých a Malých Oponiciach kostol, faru a školu a farára vyhnali. Avšak už na nasledujúci rok cirkev získala kostol späť a do obce pozvali nového farára³⁵.

8. septembra 1624 umrel Pavol Aponi, jeden zo spolumajiteľov hradu, ktorý patril k najvýznamnejším osobnostiam rodu. Bol jedným z tvorcov a podpisovateľov Viedenského mieru s Bocskaiom v roku 1606, v roku 1618 bol delegovaný k úpravám maďarsko-moravskej hranice a neskôr, v roku 1622, sa stal ochrancom koruny. *„Vznešený a veľavážený pán Pavol Oponický, úspešný vrchný veliteľ za vlády troch najvznešenejších kráľov : Rudolfa, Mateja a Ferdinanda, preslávený ušľachtilými skutkami v mieri i v boji; preslávený aj ako kráľovský radca a strážca svätenej kráľovskej koruny Uhorska ozdoba rodu, opora svojich podaných, zomrel ich zármutkom 08.09.1624 vo verku 60 rokov“*³⁶.

³³ Tessedik 1826, 50-51.

³⁴ Tamtiež, 51-52.

³⁵ Paulini 1894, 168-169.

³⁶ Bel 17420, 428; Tessedik 1826, 41, 42.

Smrťou Pavla sa spory medzi majiteľmi hradu neskončili. V roku 1626, kedy už Peter Aponi so služobníctvom nebýval na hrade, sa Blažej počas jednej oslavy zmocnil Petrovej čiastky. Vtedy bývali na hrade okrem správcu Adama Španyika šiesti sluhovia a jeden hradný pekár, slúžiaci obom majiteľom. Peter, vtedy už starý a chorľavý, sa krátko predtým presťahoval do kaštieľa v Kovarciach, kam z hradu odniesol aj rodinné listiny. Tu mu nechali Mikuláš Forgáč so ženou Esterou Bošianskou opevniť kaštieľ a dali mu doň i posádku. Zakrátko tu Peter umrel ako bezdetný a takto sa stal Blažej jediným majiteľom hradu³⁷.

Počas ďalších niekoľkých desaťročí patrili členovia rodiny Aponi medzi nižšiu strednú šľachtu. O pozdvihnutie rodu sa zaslúžil až významný člen rodiny Aponi, Lazar (? – 1739). Ako šľachtic pochádzajúci z významnej uhorskej rodiny potreboval aj rodinné sídlo, ktoré by zodpovedalo jeho postaveniu. V tesnom susedstve vedľa radnice v Bratislave kúpil dva staré domy. Dal ich až po suterén zbúrať a na ich mieste postaviť šľachtické sídlo. Okrem neho vlastnil pri Dunaji, približne na mieste dnešnej hlavnej budovy Univerzity Komenského, majer a záhradu s inou stavbou palácového charakteru.

Lazar Aponi vstúpil v mladosti do armády a jeho prvou veľkou vojenskou akciou bolo obliehanie Budína v roku 1686, pri ktorom zahynul jeho otec Mikuláš. 16. februára 1718 sa stal barónom a 30. mája roku 1739 grófom. Karol VI. udelil Lazarovi barónsky titul za viaceré vojenské zásluhy pri oslobodzovaní Uhorska od Turkov³⁸.

Po smrti svojej prvej manželky Rebeky Viczayovej sa Lazar oženil s Annou Máriou Gvadagni. Ich syn Juraj Ladislav Aponi 1722 – 1782. študoval na viedenskom Tereziáne. Roku 1772 bol c.k. komorník, 1774 radca správy Haliče, 1778 Rijeky. Svojim potomkom dostatočne veľký pozemkový a finančný kapitál na rozvinutie finančne náročných diplomatických služieb.

³⁷ Tessedik 1826, 52-53.

³⁸ Cabadajová-Králik, 2018, 9.

Medzi členov rodiny Aponi patrili aj významný učenici. Jozef Aponi (? – 1787). Študoval na jezuitských školách, prednášal logiku, filozofiu, matematiku, fyziku a teologické disciplíny. Po rozpustení rádu pôsobil ako kňaz hlavne v armáde. Vo svojich dielach reprezentoval stredovekú scholastiku a jezuitskú ideológiu³⁹.

Ďalší príslušníci rodiny sa začiatkom 18. storočia svojou jablonickou vetvou usadili v kaštieli Jablonica pri Senici. Táto vetva, ktorá má veľmi blízko k hradu Korlátka však pretrvala iba do polovice 19. storočia. Tretia vetva Aponiovcov sa usadila v Eberharde, dnešnom Malinove pri Bratislave. Jej členovia, z ktorej pochádzal aj významný uhorský politik Albert Aponi, žijú dodnes⁴⁰.

Lazarov vnuk, Juraj Aponi, položil v roku 1774 vo Viedni základy rodinnej aponiovskej knižnice. Vo veku 26 rokov dosahovala jeho zbierka kníh 30 000 zväzkov. Svoju pozornosť zameriaval na vzácna tlač a inkunábuly, ktorých bolo v jeho zbierke vyše 400.

Jeho syn Anton Juraj Aponi 1780-1849 bol mecénom umenia a vied a zakladateľom jednej z najväčších súkromných knižníc v strednej Európe. Značnú časť fondu tvorili zväzky zo zrušených kláštorov, ktorými bola knižnica v rokoch 1790 – 1800 doplnená. Knižnica bola spočiatku umiestnená vo Viedni ale keďže tam fungovalo viacero knižníc a Aponiovskej knižnici sa neprikladal až taký význam, rozhodol sa v roku 1825 Anton Juraj Aponi presťahovať knižnicu do Bratislavy. Pre tieto účely bol vybudovaný nový palác na Kozej ulici v Bratislave a v roku 1827 bola knižnica sprístupnená verejnosti. Už v roku 1846 však bola knižnica premiestnená do rodinného sídla v Oponiciach.

Anton Aponi sa narodil v Oponiciach. Jeho otec bol Juraj Anton Aponi, matka Mária Karolína Londron-Laterano. Bol taktiež toľnianskym županom a zúčastnil sa bojov vo francúzsko-bavorskej vojne⁴¹. Mal 8

³⁹ Slovenský biografický slovník 1986, 73

⁴⁰ Janura 2017, 9.

⁴¹ Slovenský biografický slovník 1986, 72-73.

súrodencov. Jeho manželka Terézia Nogarolla mali spolu dcéru a 2 synov. Od roku 1806 bol pracovníkom rakúskeho vyslanectva vo Wrttenbersku, 1809 Bádensku, 1818 vyslanec v Toskánsku, 1816-19 a 1820 – 1826 v Ríme, 1826 – 1848 vo Francúzsku. V roku 1852 ho požiadali viesť diplomatické rokovania v Paríži. Tie dotiahol do úspešného konca a ešte v tom istom roku zomrel na rodinnom sídle v Oponiciach v roku 1852. Pochovaný je v krypte sv. Petra a Pavla v Oponiciach. Jeho manželka žila v Oponiciach až do svojej smrti v roku 1874. Svojím vystupovaním si zaslúžila pomenovanie *divine Thérèse* – božská Tereza⁴².

Najstarší syn Antona, Rudolf, sa narodil v roku 1812 v Karlsruhe. Ako diplomat pôsobil v Turíne, Londýne a Petrohrade. V Rusku sa spoznal so svojou budúcou manželkou Annou Benkendorff, ktorej otec bol veliteľom cárskej polície a blízkym priateľom cára Mikuláša I. Svadba sa konala v roku 1840 za účasti cárskej rodiny v ortodoxnom chráme v Petrohrade. Mali spolu 2 deti, Alexandra a Ilonu. Rudolf II. zomrel v roku 1876 v Benátkach, jeho manželka v roku 1899⁴³.

Antonov syn Július knižnicu ďalej nezveľadľoval. Naopak v roku 1892 boli niektoré vzácne tlače licitované na londýnskej Sothebys. Po smrti Henricha Aponiho, posledného z rodu ktorý vlastnil Veľký kaštieľ v Oponiciach bolo v roku 1939 odvezených 10 000 kníh na dražbu do Prahy. Počas štyroch dní predali 1302 zväzkov a zvyšok sa následkom predvojnových udalostí stratil. Dodnes sa nepodarilo zistiť čo sa s nimi stalo. V povojnovom období sa o jej záchranu a katalogizáciu torza, ktoré z nej zostalo významne zaslúžil V. J. Gajdoš. V roku 2011 bola knižnica sprístupnená verejnosti⁴⁴.

V kaštieli sa nachádzala ešte jedna knižnica. Patrila Geraldine Aponi, budúcej albánskej kráľovnej. Knižnicu jej zriadila jej stará mama Margit

⁴² Králik 1995, 50-51.

⁴³ Králik 1995, 51.

⁴⁴ Janura 2017, 13-14.

v malom salóne spojeným s izbou krajčírky pre deti. Obsahovala približne 6000 zväzkov⁴⁵.

Druhý Antonov syn Július 1816 – 1857 zdedil aponiovské panstvo. Narodil sa vo Florencii a pracoval v cisárskej kancelárii vo Viedni. V roku 1855 sa ako jeden z dvoch oficiálnych delegátov zúčastnil korunovácie ruského cára Alexandra II. v Moskve. Náročná cesta a podchladenie sa podpísali na jeho zdravotný stav a napokon zomrel vo Viedni. Jeho pozostatky sú uložené v rodinnej hrobke Aponiovcov v Oponiciach. Jeho manželka Žofia Sztárayová pochádzala z Michaloviec. Zaslúžila sa o to, že z Oponíc sa v druhej polovici 19. storočia stredisko vzdelanosti. Spolu s manželom mali 4 deti, z ktorých Ladislav a Štefan zomreli v mladom veku. Ľudovít (1849 – 1909), predposledný majiteľ oponického panstva a Anton (1852 – 1920), ktorý sa oženil s Máriou Montenuovo z Oponíc odišiel a zomrel v Bad Ischli v dnešnom Rakúsku⁴⁶.

Ľudovít prežil svoju mladosť v Taliansku kde sa spoznal aj so svojou budúcou manželkou, grófkou Margarétou Seherr-Thoss, pochádzajúcou z nemeckého Sliezska. Hneď po svadbe sa presťahovali do Veľkého kaštieľa v Oponiciach. Margaréta sa venovala rozsiahlej charitatívnej činnosti napr. založením kláštora v Oponiciach (1881), nemocnice (1884), dievčenskej školy, chudobinca (1910). Jej zásluhou boli taktiež vydané memoáre Rudolfa I. Aponiho (1802 – 1853), ktorý pochádzal jablonickej vetvy Aponiovcov. Dielo vyšlo pod názvom *Journal du comte Rodolphe Apponyi Attaché de l'Ambassade d'Autriche à Paris*. Bolo hodnotené ako základný prameň k revolúcii vo Francúzsku. Ľudovít sa stal v roku 1895 dvorným maršalom. Zomrel v roku 1909 a je pochovaný v rodinnej krypte v Oponiciach⁴⁷.

Ľudovít a Margaréta mali spolu 6 detí, ktorí boli poslední obyvatelia Veľkého kaštieľa v Oponiciach. Najstarší Július (1874 – 1924) sa oženil s Gladys Steuartovou a mali spolu 3 deti , Geraldinu, Virgíniu a Júliusa. Geraldina sa stala albánskou kráľovnou, keď sa vydala z albánskeho kráľa Zoga I. Tereza (1874 –

⁴⁵ Dedet 2016, 69.

⁴⁶ Králik 1995, 52.

⁴⁷ Králik 1995, 53-55.

1928) sa vydala za baróna Jozefa Inkeho. Adela (1876 -1945) zomrela v Budapešti slobodná. Anton (1877 – 1952) sa oženil s Eugéniou Germanovou Lindes (1888 – 1931). Sestra Františka (1879 – 1959) sa vydala ako 18 ročná za 38 ročného grófa Ladislava Károlyiho. Sobáš sa konal v roku 1897 v Oponiciach. Mladomanželia odišli bývať do mesta Fóth⁴⁸.

Najmladší syn Július Aponi sa narodil v roku 1873 Oponiciach. Jeho otec bol Ľudovít Aponi. Matka Margita Scher – Thoss. Mal 3 dcéry. Po skončení strednej školy pôsobil v armáde 1895 – 97 ako pobočník Ľudovíta Viktora. V rokoch 1914 – 1918 ako vedúci oddelenia vojenských poškodencov. 1901 – 1905 poslanec uhorského snemu za pezinský volebný okres. Zomrel v roku 1924 v Budapešti⁴⁹.

V rodine Aponi boli taktiež nemanželskí potomkovia. Ide o syna Márie Aponiovej, ktorá sa v roku 1897 vydala za princa von Lichtenstein Frigyes. Ten sa v oficiálnych prameňoch neuvádza. Je ním sochár Silvio Aponi, žijúci a pôsobiaci v Austrálii. Starý otec Silvia Aponiho bol Jozef Aponi, ktorý sa v roku 1922 oženil s Terezou Sz.nyi. Ich syn Albert Frigyes sa narodil v roku 1923. Po 2. svetovej vojne odišiel do Austrálie a mohol používať priezvisko Aponi⁵⁰.

Henrich Aponi (1885 – 1935) bol posledným vlastníkom Veľkého kaštieľa v Oponiciach. Študoval v Oxforde a Budapešti. Po otcovej smrti zdedil panstvo v Oponiciach a súrodencov vyplatil. Od roku 1907 pracovník ministerstva obchodu a od 1909 atašé rak. uhor. veľvyslanectva v Berlíne. 1912 – 1913 v Istanbule. Začiatkom 30 rokov 19. storočia založil chov strieborných líšok v Kovarciach. Uskutočnil niekoľko výprav do Afriky 1924, Indie a Himalájí 1928 – 1930, Ameriky 1933. Časť majetku predal a časť zdedili po jeho smrti deti jeho brata Júliusa⁵¹.

⁴⁸ Králik 1995, 55.

⁴⁹ Slovenský biografický slovník 1986, 73.

⁵⁰ Moderné sociálne siete mi umožnili nájsť a skontaktovať sa s ešte žijúci priamymi aj nepriamymi potomkami Aponiovcov. Tak to bolo aj v prípade Nataljon Aponi, manželkou sochára Silvia Aponiho.

⁵¹ Tamtiež, 73.

Zomrel v Berlíne ako starý mládenec, bezdetný. Jeho telesné pozostatky sú uložené v rodinnej hrobke v Oponiciach.

Vo všeobecnosti sa uvádza, že Henrich Aponi bol posledný z členov rodiny, ktorá jeho smrťou vymrela po meči. Geraldina, albánska kráľovna, Henrichova neter však vo svojich pamätiach uvádza ako posledného člena rodu po mužskej línii svojho nevlastného brata Gyulu. Ten umrel v roku 1950 vo veku 26 rokov a ním vymrela vetva po meči⁵².

Gleves vármegye város.

Házassági anyakönyvi kivonat.

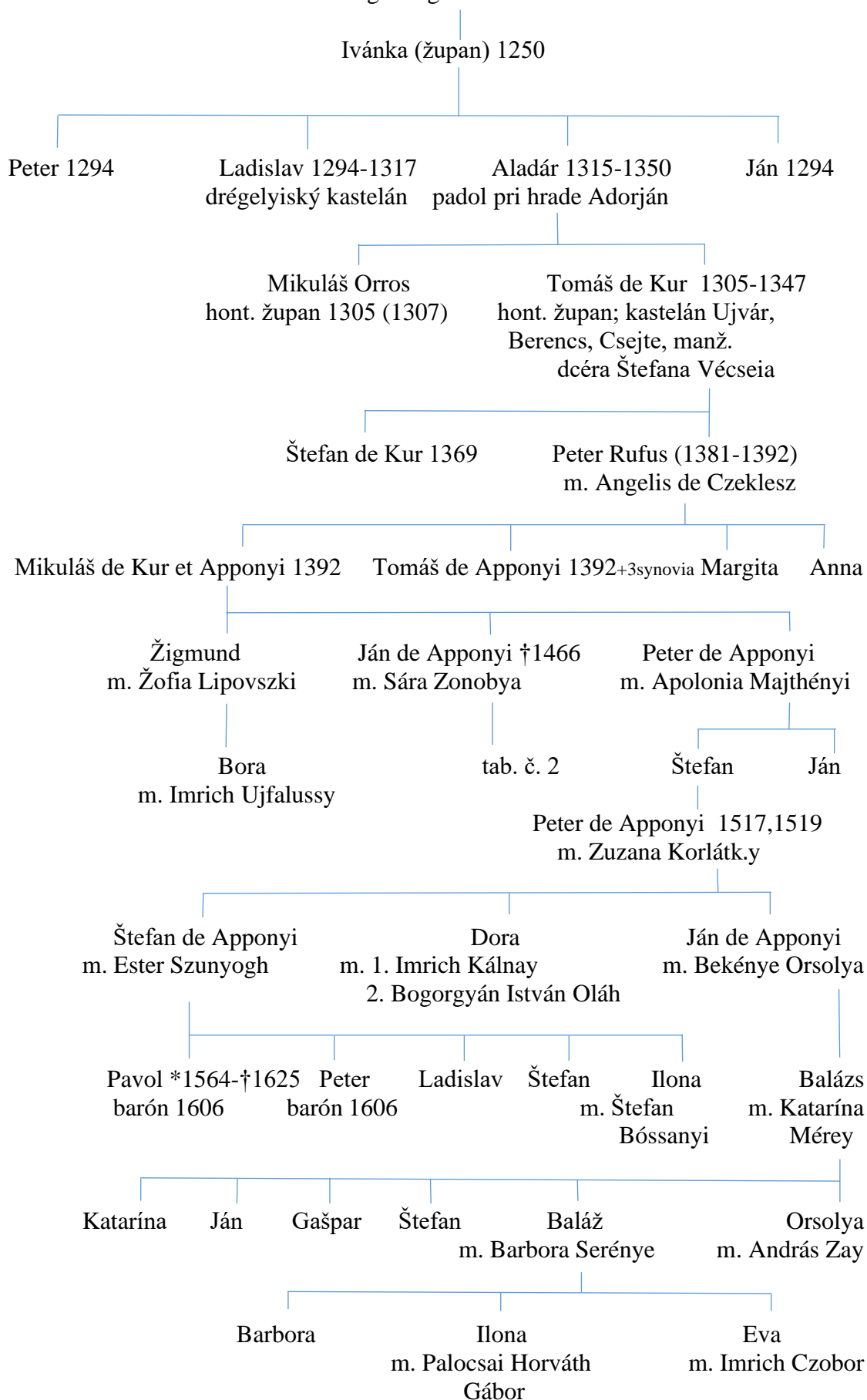
Folyószám	A házasságkötés helye és ideje (év, hó, nap)	A vőlegény		A menyasszony		A házasságkötési tanúk családi és utóneve, lakhelye	Házasságkötési kijelentések. Aláírási előtti esetleges megjegyzések. Aláírások.
		családi és utóneve, állása (foglalkozása), vallása, életkora, lakhelye	szüleinek családi és utóneve	családi és utóneve, állása (foglalkozása), vallása, életkora, lakhelye	szüleinek családi és utóneve		
13	Receh 1922 május 10	Aponyi József segéd endőrv ref. szület. 1900 május 5 Nagymenyec lak: Erdelyben	Aponyi Mária	Jócsanyi Terézia n. kath. szület. 1895 május 4 Sippa lak: Receh	Jócsanyi József Schurten Borábia	Receh Ferencz Receh Palcsó József Receh	Stein József a.k. h. mint polgári tisztviselő az itt megvezetett és előbb együttesen jelenlevő házastársakat, miután azok előtt a költény jelenlétekor személyesen köztük külön kijelentették, hogy egyúttal házassággal kötnek, a törvény értelmében házastársaknak nyilvánulnak. Receh József a.k. Palcsó József a.k. Aponyi József a.k. Stein József a.k. Stein József a.k.
Utólagos bejegyzések. Kiegészítések.				10k. k. áll. díj 62/1922. 22. a.		<p>Bizonyítom, hogy ez a kivonat a anyakönyvi kerület házassági anyakönyvével <u>széleskörűen</u> megegyez. Kelt Receh 1922 május 11.</p> <p style="text-align: right;">Stein József anyakönyvvezető</p>	

12. r. sz. 16. sz. minta az A. U. 115. §-hoz.

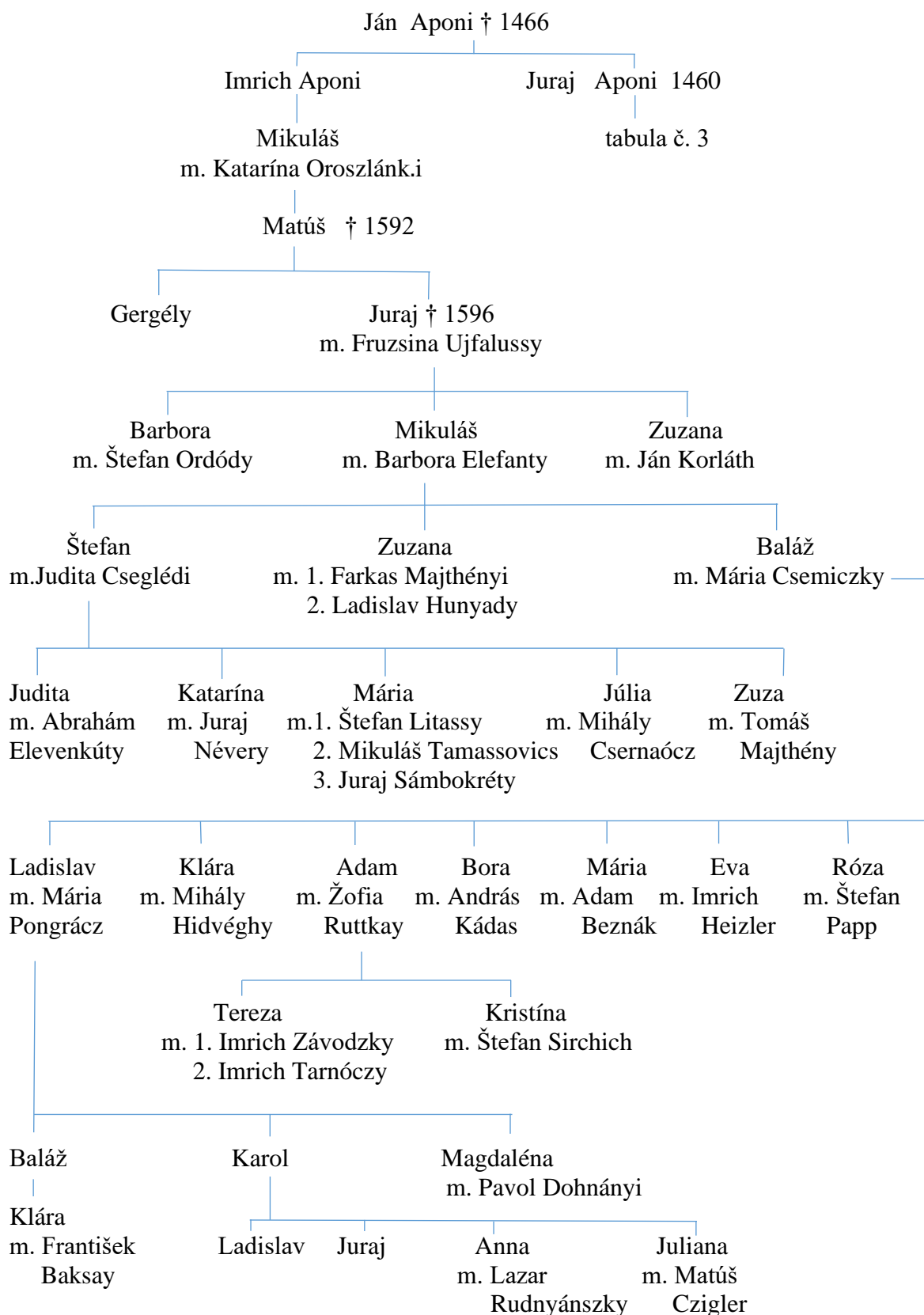
M. kir. állami nyomda. Budapest, 1921. — 986.

Obr. 1 Sobášny list Jozefa Aponiho s uvedením Márie Aponi ako jeho matky bez udania otca (z rodinného archívu Silvia Aponiho).

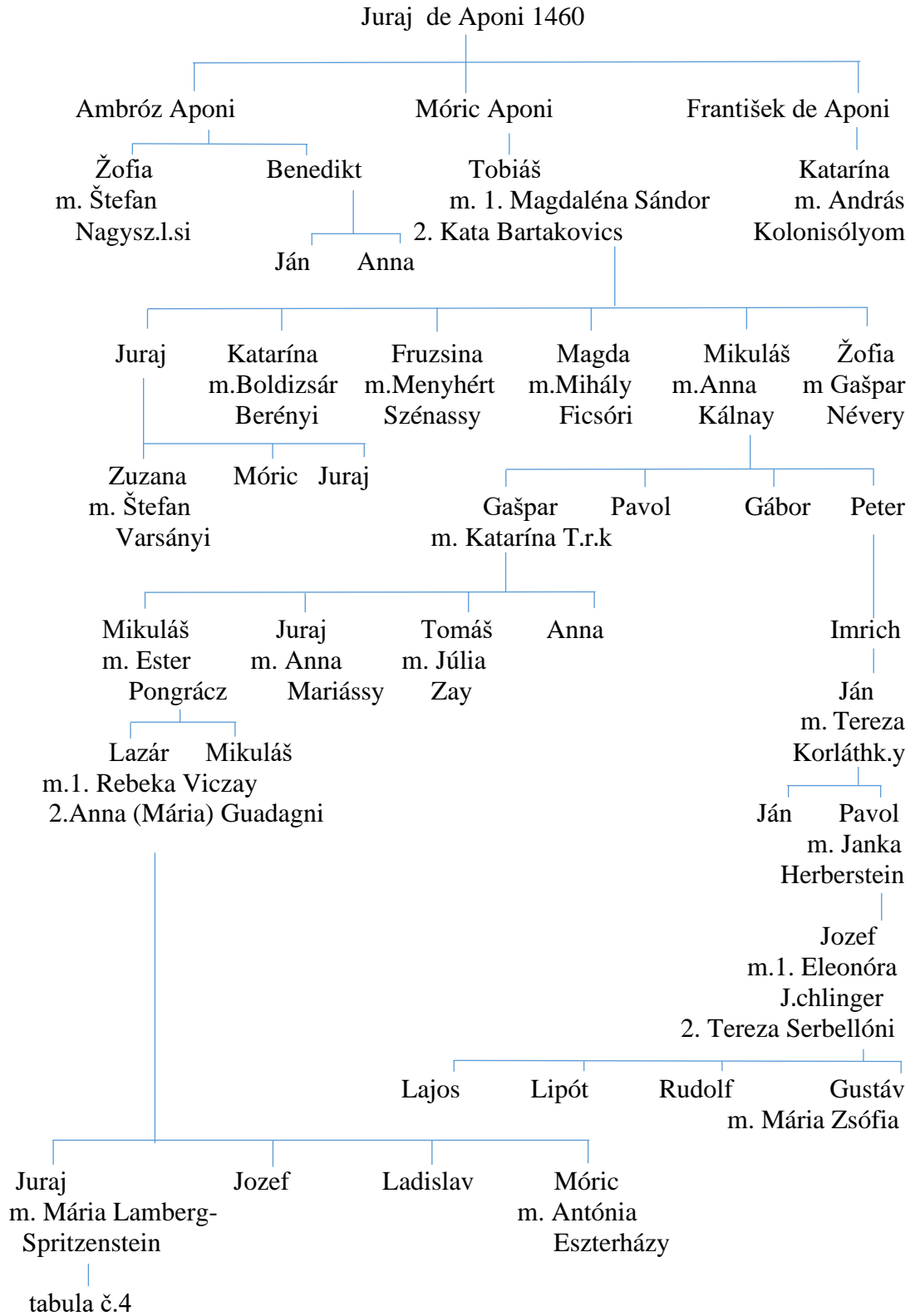
⁵² Dedet 2016, 308.

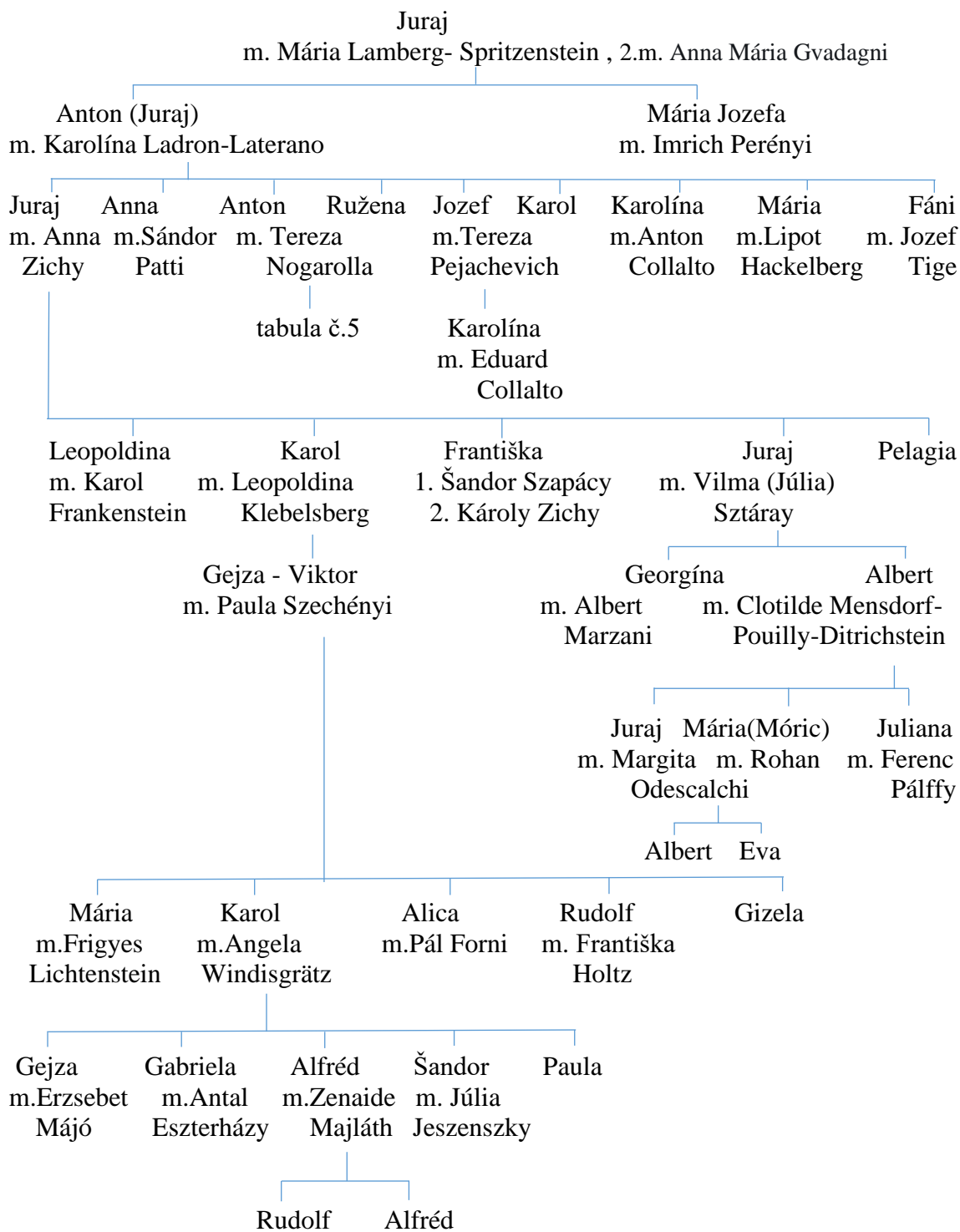

tabula č. 2

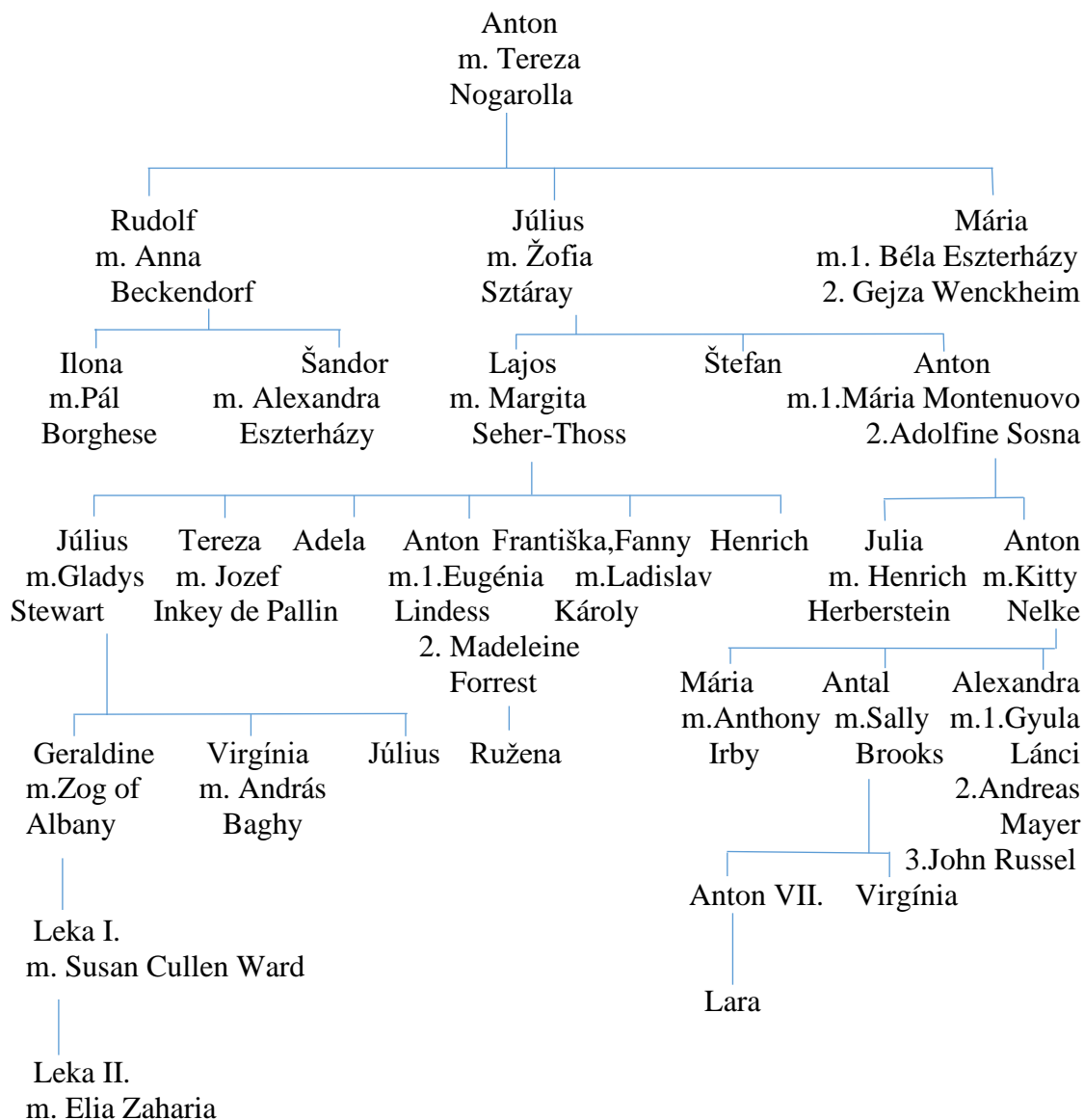

tabula č. 3

tabula č.5

Obr. č. 2 Rodostrom oponickej vetvy rodiny Aponi⁵³.

⁵³ Genealógia je spracovaná podľa podkladov, ktoré vypracoval P. Králik, kustód Aponiovskej knižnice vo Veľkom kaštieli. Doplnujúce a upresňujúce informácie mi v rámci mailovej komunikácie poskytol Anton VII. Aponi, ktorý žije v Oxfordshire vo Veľkej Británii.

3. Hrad Čeklís

3.1 Poloha hradu

Ruiny hradu Čeklís patria k málo známym stredovekým fortifikáciám na juhozápadnom Slovensku. Nachádzajú sa na okraji obce Bernolákovo (do roku 1948 Čeklís) medzi románskym kostolom sv. Juraja a barokovým kaštieľom Jozefa Esterházyho z rokov 1714-1722.

Hrad leží na strategicky dôležitom avšak pre obranu nie veľmi vhodnom mieste. Prirodzená terasa prevyšujúca Podunajskú nížinu prevyšuje rieku Čierna voda o 29 m a hrad bol tak chránený len z JV strany.

V minulosti bol hrad s najvyššou pravdepodobnosťou obohnaný priekopami, ktoré mohli nadväzovať na pôvodné erózne ryhy. V súčasnosti je terén na mieste hradu výrazne zmenený antropogénnou činnosťou súvisiacou s výstavbou vodárne a úpravami terénu v okolí blízkych rodinných domov a záhrad. Na najvyššom bode násypu dnes stojí kruhová veža bývalej vodárne, ktorá bola zaradená medzi technické pamiatky.

Hrad bol vybudovaný na dôležitom strategickom mieste kde plnil dôležitú strážnu funkciu pretože kontroloval významnú cestu z Bratislavy do Trnavy a taktiež vodné cesty, brody a mosty.

3.2 Dejiny hradu

Obec Bernolákovo sa v roku 1209 stala majetkom Šebeša (Šebuša, Sebeslava), syna nitrianskeho župana Tomáša. Asi v roku 1217 sa majiteľmi Bernolákova a ďalších 3 dedín stávajú Šebešovi bratraci Buken a Kuzma. Títo sú zakladateľmi čeklískej vetvy rodu Poznanovcov. Od tohto roku používajú príslušníci rodu predikát „*de Chekluez*“ – z Čeklísa⁵⁴.

V roku 1290 sa spomína Pavol, syn svätajurského grófa Kozmu, ktorý uvádza, že je z Čeklísa čo môže naznačovať existenciu hradu⁵⁵.

⁵⁴ Duchoň-Turcsány a kol. 2009, 38.

⁵⁵ Plaček-Bóna 2007, 94.

Po smrti Bukena II v roku 1305 sa majetky dostali do rúk Šebešovho vnuka Abraháma III. Medzi rokmi 1305 – 1307 sa vlastníkom Čeklísa stal Matúš Čák Trenčiansky. Karol Róbert sa stal majiteľom hradu v období 1317 – 1321 kedy bola obsadená väčšina Matúšových hradov na juhozápadnom Slovensku⁵⁶.

28. apríla 1323 prešlo Bernolákovo do rúk Abraháma Rufusa. Išlo o výmenu s kráľom za významnejší hrad Šintavu. Abrahám však nepochádzal z rodu Poznan a nebol ani spríbuznený so svätajurskými grófmi a ani s ich čekliskými príbuznými, ktorí vymreli po meči v roku 1305. Abrahám Rufus sa považuje za zakladateľa rodu Aponi prostredníctvom svojej pravnučky Anglis, ktorá dostala v roku 1361 synovské práva⁵⁷.

Abrahám, narodený po roku 1250 bol synom Meynolda, ktorý slúžil na hrade Hlohovec. Ako nemajetný šľachtic sa mohol presadiť len v službách bohatších feudálov preto vstúpil do služieb Matúša Čáka. Pod obsadení Abrahámovho hradu Branč, pri obrane ktorého padli jeho dvaja synovia Dama a Dynke prešiel Abrahám v roku 1317 na stranu kráľa spolu so svojím hradmi⁵⁸.

Od roku 1323 začal používať predikát z Čeklísa ale už v roku 1328 sa však ako majiteľ Bernolákova spomína jeho najstarší syn. Abrahám pravdepodobne umrel v roku 1325. Pri del'be majetkov v roku 1348 sa majiteľom hradu spolu s príľahlými pozemkami stal syn Abraháma Rufusa, Vavrinec⁵⁹.

Bernolákovo a bratislavské majetky zdedil v roku 1355 Vavrinco jediný syn Mikuláš, ktorý bol v roku 1368 bratislavským podžupanom a kastelánom bratislavského hradu⁶⁰.

⁵⁶ Duchoň-Turcsány a kol. 2009, 39.

⁵⁷ Duchoň-Turcsány a kol. 2009, 42.

⁵⁸ Duchoň-Turcsány a kol. 2009, 40.

⁵⁹ Duchoň-Turcsány a kol. 2009, 41.

⁶⁰ Tamtiež

Pretože Mikuláš nemal synov, kráľ mu za verné služby udelil synovské práva jeho štyrom dcéram, čo v praxi znamenalo uznanie za mužských potomkov. Pred svojou smrťou po 8. januári 1389 nadiktoval testament, v ktorom odkázal celý majetok manželke a po jej smrti svojim trom dcéram. Tá však umrela tesne po ňom v januári 1389 a majetok zdedili ich tri dcéry Margita, Anglis a Anna⁶¹.

Kráľ Žigmund sa stal majiteľom Bernolákova a tým aj hradu Čeklís v roku 1392 kedy ho vymenil za svoj hrad Oponice. Snaha o získanie Bernolákova súvisela s jeho strategickou polohou a hrad mal poslúžiť aj ako odmena pre Karola z Krbavy, ktorý sa stal jeho majiteľom už v roku 1393⁶².

Neustále zadlžený kráľ Žigmund, ktorého vyčerpávali ustavičné boje bol nakoniec nútený v roku 1439, tesne pred svojou smrťou darovať celé panstvo Jurajovi a Šebastiánovi z Rozhanoviec⁶³.

Keď sa Šebastián z Rozhanoviec vrátil v roku 1452 z tureckého zajatia, vypukol spor o panstvo v Bernolákove proti grófam zo Sv. Jura a Pezinka a taktiež proti Jurajovi z Kaniže⁶⁴.

Nakoniec sa v roku 1457 dohodli na zbúraní hradu v Senci a odstránení vonkajších opevnení bernolákovského hradu. Mal ostať iba vnútorný hrad, v ktorom mali obe strany svojho kastelána s malou posádkou⁶⁵.

V nasledujúcich rokoch bol hrad niekoľkokrát obliehaný. V roku 1468 ho obliehal a dobyl Ján Enzesdorfer, ktorý sa chcel pomstiť Šebastiánovi z Rozhanoviec za nevrátenie 8 zhabaných koní. Následne bol Ján Enzesdorfer z hradu vyhnaný Ondrejom Paumkircherom a Ulrichom Grafeneckom⁶⁶.

⁶¹ Duchoň-Turcsány a kol. 2009, 42.

⁶² Duchoň-Turcsány a kol. 2009, 42.

⁶³ Duchoň-Turcsány a kol. 2009, 45.

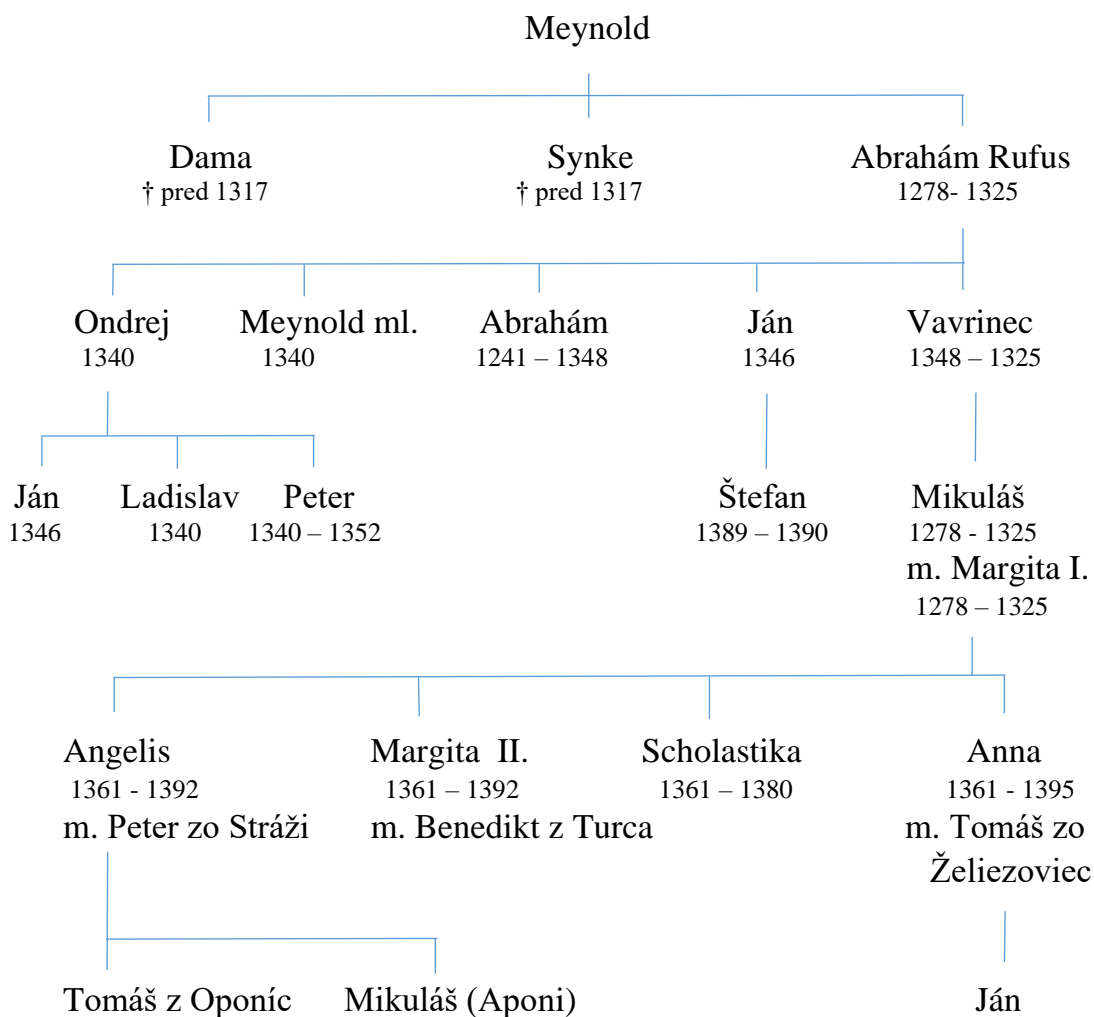
⁶⁴ Tamtiež

⁶⁵ Tamtiež

⁶⁶ Tamtiež

Pre hrad to boli turbulentné časy preto aj následkom týchto udalostí sa hrad v roku 1511 označuje za zrúcaninu t.j. *dirutum castrum*⁶⁷.

Ťažiskom mojej práce je hrad Oponice. Nasledujúci genealogický prehľad preto končí dcérami Mikuláša, ktoré sa spolu s manželmi stali majiteľkami hradu v Oponiciach.

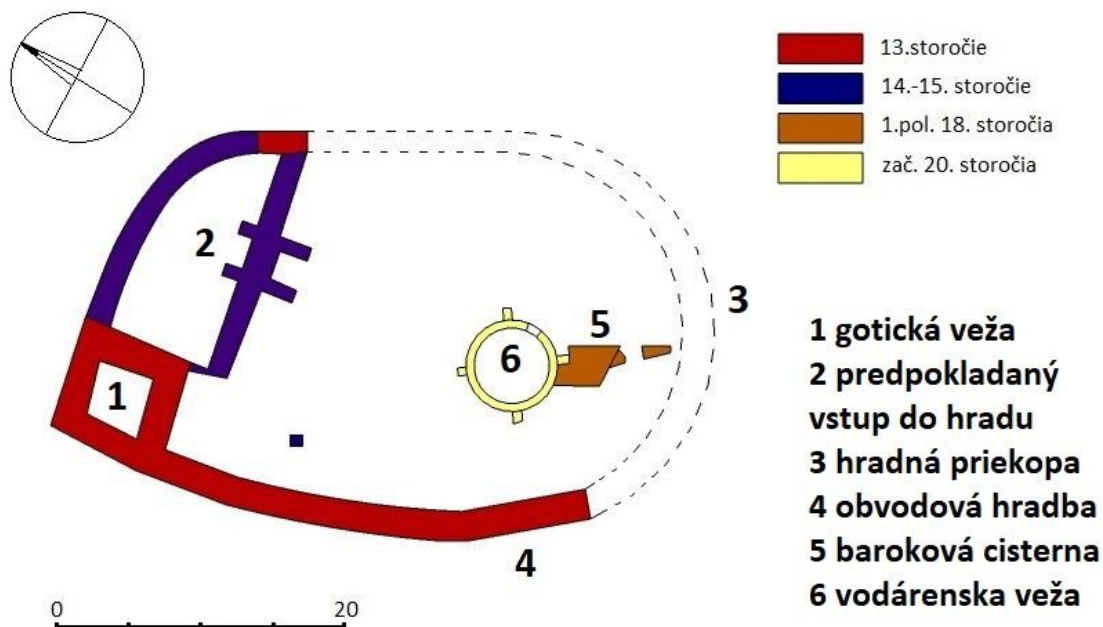
Obr. 3 Genealogický prehľad predkov rodu Aponiovcov (podľa Duchoň/Turcsány a kol. 2009, 40).

⁶⁷ Duchoň-Turcsány a kol. 2009, 46.

3.3. Výskum hradu

3.3.1. Archeologický výskum

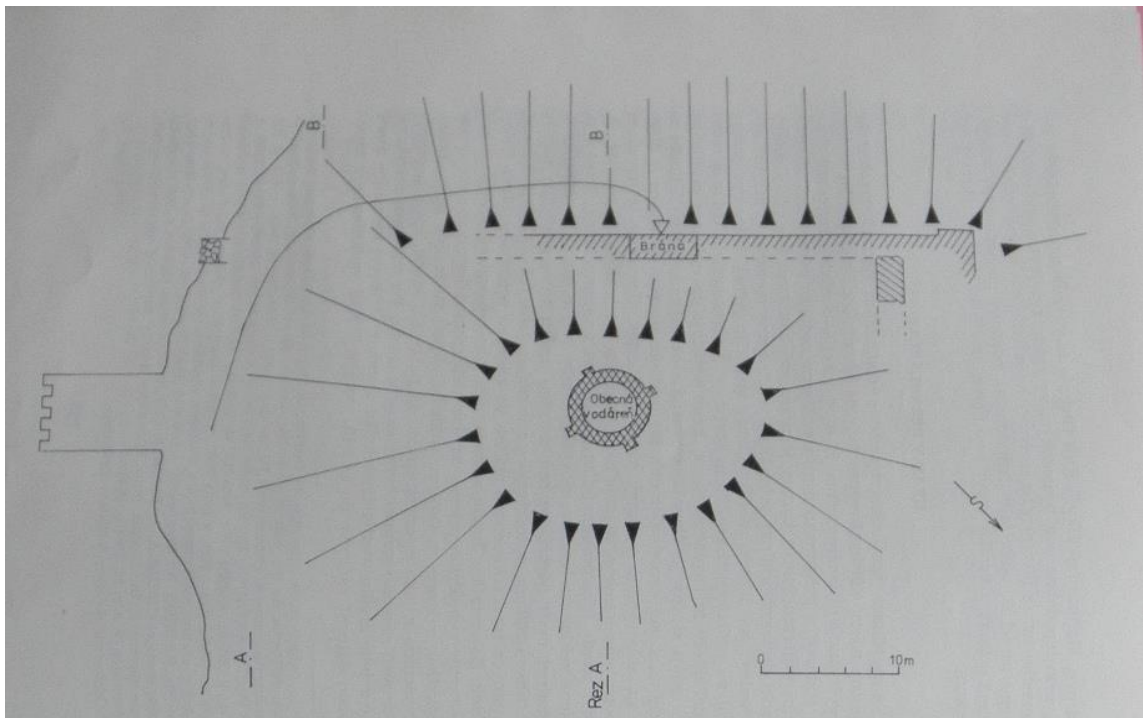
Archeologické výskumy a výskumy objektovej skladby hradu Čeklís sa do konca minulého storočia obmedzili na terénny prieskum doc. PhDr. M. Slivku, CSc. z roku 1987.

Obr. 4 Pôdorys hradu s vývojovou analýzou (podľa Németh 2014, 40).

Z hradu bola vtedy zachovaná iba časť obvodovej hradby v dĺžke 32 metrov situovaná na okraji vyvýšeniny postavená z lomového kameňa kladeného na maltu. Hrúbka múra bola 190 cm. Zhruba v strede obvodového múra sa spomína vstupná brána so zachovanou výškou klenby 140 cm. V západnej časti bolo identifikované torzo priečného muriva o hrúbke 200 cm. Nálezový materiál pozostával z úlomkov úžitkovej keramiky, ktorú bolo možné datovať do 14-15. storočia⁶⁸.

⁶⁸ Slivka 1987, 155.

Obr. 5 Pôdorys hradu Čeklís (podľa Slivka, 1987, 156).

Na začiatku 20. storočia pritiahla lokalita, na ktorej je hrad situovaný, pozornosť developerov a na jeho mieste malo byť postavené kongresové centrum a reštaurácia s vyhlídkou. Z iniciatívy Občianskeho združenia Hrad Čeklís k tomu nedošlo, hrad bol vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku a od roku 2010 tu prebieha archeologický výskum s následnou obnovou.

Prvý archeologický výskum sa na hrade uskutočnil v roku 2010. Tomuto výskumu predchádzal geofyzikálny prieskum s cieľom zistiť zachované podzemné architektúry, neznáme dutiny, hrobové jamy.

Sonda I v roku 2010 bola vedená v smere od torza zachovaného SZ kamenného múru smerom k vodárenskej veži s cieľom určiť stratigrafické pomery v danom mieste prípadne lokalizovať zachované architektúry (obr. 6). V celej sonde sa nikde nepodarilo dosiahnuť ani pôvodnú úroveň terénu. Väčšinu hĺbky sondy tvorili mladšie navážky. Najmä v strednej časti sondy sa nachádzala deštrukcia zložená zo stredovekých tehál a maltoviny. Za pôvodnú stredovekú niveletu bolo možné považovať až výraznú, rôznofarebnými členenú ílovitú vrstvu.

V jej rámci sa v hĺbke 0,7 až 0,8 m od úrovne terénu pri zvyšku múru nachádzala pri múre výrazná deštrukčná vrstva. Tá pozostávala z 2 cm hrubej vypálenej mazanice, ktorá dosadala na drevenú doskovú dlážku, klincami pribitú k obvodovým, do pôdy zapusteným trámom. Dlážka sa opierala o múr a vonkajší základový trám drevenej prístavby viedol paralelne s kamenným múrom vo vzdialenosti 1,6 m (obr.7)⁶⁹.

Obr. 6 Sonda I/2010 (podľa Farkaš/Choma 2010, 58).

⁶⁹ Farkaš-Choma 2010, 8.

Obr. 7 lokalizácia drevenej podlahy v sonde I (podľa Farkaš/Choma 2010, 49).

Archeologický výskum v sezóne 2011 pokračoval rozšírením sondy I z roku 2010, statickými sondami. Sonda II mala za cieľ zistiť priebeh západnej hradby a spôsob stavby na vyľahčovacích oblúkoch. Vyľahčovací oblúk bol identifikovaný v sonde I v základe nárožnej veže (obr. 8). Pri výskume vnútornej plochy opevnenia nebol nájdený pôvodný terén. Doložený je len z vonkajšej strany severného obvodového múru. Je možné, že hrad začali stavať na mieste staršieho umelého násypu, napr. mohyle, ktorú len rozšírili a zvýšili. V deštrukčných vrstvách sa našli ojedinelé fragmenty keramiky s lešteným alebo tuhovaným povrchom⁷⁰.

⁷⁰ Farkaš-Choma 2010, 95-97.

Obr. 8 detail vyľahčovacieho oblúka náročnej veže v sonde I (podľa Farkaš/Choma 2011, 114).

Zaujímavým nálezom je nádoba nájdená v JV rohu veže, ktorá prekrývala zvyšky skeletu mačiatka a hlavu ryby (obr. 9). Ak to môžeme považovať za stavebnú obeť potom aj stavba náročnej veže spadá do 2. polovice 13. a začiatku 14. storočia.

Obr. 9 nádoba v sonde II, pod ktorou sa nachádzal skelet mačiatka s hlavou ryby (podľa Farkaš/Choma 2011, 117).

V roku 2012 boli na hrade Čeklís doskúmané 3 archeologické sondy (II až IV). Sonda II odkryla severozápadný roh obvodovej hradby pozostávajúci z kamenného hradbového múru širokého cca 200 cm. Nárožie hradu bolo súčasne nárožím veže, ktorá mala kosoštvorcový pôdorys s vnútornými rozmermi 4 x 3,8 m a vonkajšími rozmermi 8,2 x cca 8 m. Svojou polohou zabezpečovala obranu hradu smerom na západ k Čiernej vode. Podobne ako pri obvodovom múre, tak aj vnútorné steny veže boli stavané technikou na vynášacie oblúky. Pôvodnú úroveň terénu v spodnej miestnosti veže sa podarilo zachytiť iba v jej juhovýchodnom rohu⁷¹.

Veža má základy takmer 3 m od pôvodnej vnútornej dlážky prízemnia, z čoho je možné usudzovať, že niesla niekoľko poschodí. Archeologickým výskumom bolo zistené, že vežu postavili na mieste staršieho výrazného zásahu do pôvodného terénu, ktorý predbežne na základe nálezového materiálu a aj poznatkov

⁷¹ Farkaš-Choma 2012, 94.

z predchádzajúcich sezón možno interpretovať ako mimoriadne mohutnú priekopu z doby halštatskej, ktorá bola ešte sčasti viditeľná aj v dobe výstavby stredovekej hradby⁷².

Z vonkajšej strany východnej steny veže bol v rámci sondy II odkrytý ešte 2 m široký pruh. Výplň sondy tu pozostávala z niekoľkých deštrukčných vrstiev s niekoľkými sekundárnymi zásahmi z drobných zlomkov kamienkov, zvyškov omietky, drviny z tehál a pod. s prímiesou archeologického materiálu, predovšetkým zlomkov keramiky. V hĺbke okolo 1,8 m od súčasného povrchu terénu prechádzal zásyp do silno prepálenej tvrdej, kompaktnej vápnitej vrstvy červenej farby. Pod ňou sa zachytila konštrukcia z drevených, sčasti previazaných drevených trámov paralelných s východnou stenou veže, pospájaných početnými železnými klincami a klinmi. Na základe dendrochronologickej analýzy by mali drevené prvky spadať do obdobia konca 15. a začiatku 16. storočia. Zo sondy II pochádza drobná strieborná minca z 15. stor., časť gotického kamenného rebra klenby, bronzový „kohútik“ na dávkovanie tekutín a predovšetkým početné zlomky nádobkových kachlíc a jedna zdobená rohová kachlica⁷³.

⁷² Farkaš-Choma 2012, 95-96.

⁷³ Tamtiež

Obr. 10 sonda II, interiér veže (podľa Farkaš/Choma, 2012, 105).

Obr. 11 Sonda II, vonkajšia časť veže - spálené trámové konštrukcie (podľa Farkaš/Choma 2012, 128).

Sonda III mala za cieľ preskúmať predovšetkým pokračovanie kamenného hradbového múru v juhozápadnej časti lokality. V tomto mieste sa opätovne potvrdil spôsob budovania hradu pomocou odľahčovacích oblúkov.

Archeologický materiál z vrchných zásypových vrstiev sondy III (obr. 12) opäť pozostával predovšetkým z fragmentov keramiky a komorových kachlíc prevažne z 15. stor., kam patrí aj jediná strieborná minca⁷⁴.

Obr. 12 Sonda III, východný profil (podľa Farkaš/Choma 2012, 133).

Poslednou sondou v sezóne 2012 bola sonda IV (obr. 13), ktorá mala identifikovať predpokladanú stredovekú priekopu. Sonda bola orientovaná na vonkajší severný múr veže opevnenia, kde sa hľadala predpokladaná stredoveká priekopa. Pôvodnú úroveň terénu sa podarilo zachytiť z vonkajšej strany hradby a s ňou aj vnútorná stena priekopy⁷⁵.

⁷⁴ Farkaš-Choma 2012, 96-97.

⁷⁵ Tamtiež

Sonda IV - východný profil.
 A - ílovité podložie
 B - pôvodná ornica (černoziem)
 C - pozemné murivo SZ veže hradu (aj vonkajšie opevnenie)
 D - vnútorná hrana priekopy hradu
 E - prirodzená výplň priekopy hradu
 F - moderné smetisko v priekope hradu.
 Pohľad od Z.

Obr. 13 Sonda IV (podľa Farkaš/Choma 2012, 113).

Z nálezových správ z archeologických výskumov v sezónach 2013, 2014 a 2016 sa mi podarilo pracovať len s ich textovými časťami. Nepodarilo sa mi získať obrazovú dokumentáciu z výskumov, nálezové listy a podobne. Väčšina súboru nálezov z týchto výskumov sa v súčasnosti nachádza v laboratóriu Slov. národného múzea v Bratislava kde prebieha ich očistenie a dokumentácia.

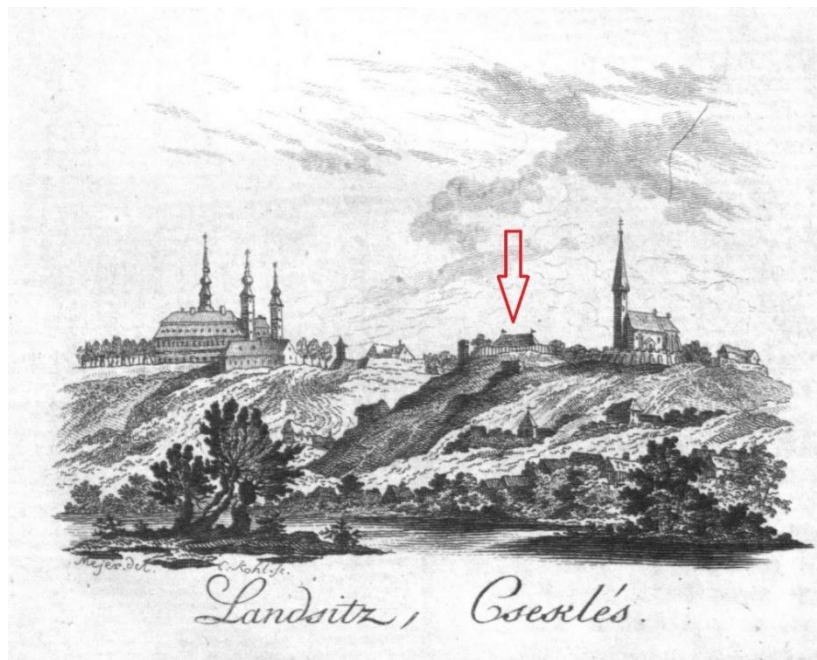
Sonda II z roku 2014 znamenala rozšírenie odkrytej plochy v roku 2013 s cieľom plošne odkryť plochu medzi východným okrajom sondy z roku 2013 predpokladanou východnou hradbou fortifikácie v severnej časti areálu hradu. Podarilo sa tak zachytiť pokračovanie južného múru veľkej budovy v celkovej dĺžke 15,3 m, sčasti však len v negatívoch. Zapríčinilo to dodatočné rozoberanie stavebných zvyškov v mladších obdobiach so zreteľnými výplňami tzv. „pirátskych sond“, datovaných aspoň sčasti mincou do počiatku 17. storočia. V prípade severnej obvodovej hradby hradu sa potvrdilo, že bola rozobratá až po základovú špáru a v miestach nekrytých zvyškami SZ veže opevnenia sa aj v negatívoch zachovali len zvyšky pilierov na ktoré pôvodne nadväzovali vynášacie či odľahčovacie oblúky. Základy oblúkov mali rozmery približne 2 x 2 m. Medzi významné nálezy možno zaradiť mince, asi 150 ks, hlavne rakúska razba z obdobia po roku 1448, rôzne drobné kovania, hroty šípov do kuší typu bodkin, fragmenty

bronzovej hlavne menšej palnej zbrane, fragment bojovej sekery. Tieto nálezy dopĺňajú nález prachovnice a menšej kamennej gule z roku 2013⁷⁶.

Sonda V bola vyhlbená na sever od zachyteného severného opevnenia v snahe zistiť polohu a rozmery predpokladanej stredovekej priekopy hradu. Za priekopou bol rezom zemným mechanizmom preskúmaný priestor v dĺžke 16,5 m bez zachytenia ďalšej, podľa niektorých starších fotografií predpokladanej priekopy.

Cieľom sondy VI bolo identifikovať predpokladaný hradbový múr. Smerovala na juh od jedného z oporných pilierov vodárenskej aby prerezala časť svahu. Vodárenská veža bola pravdepodobne postavená do pôvodnej tehlovej nádrže na vodu postavenej z barokových tehál a barokovou stavebnou technikou niekedy v priebehu 18. storočia. Nádrž pomocou drevených rúr, zachytených sondou II, pravdepodobne zásobovala úžitkovou vodou blízky areál kaštieľa⁷⁷.

Z okolia múrov sa vyzdvihli zlomky stredovekej keramiky, dve mince a z medzery medzi blokmi železné kovania. Môžeme predpokladať, že na vedute z roku 1780 je práve táto cisterna prekrytá drevenou konštrukciou (obr. 14).

Obr. 14 Veduta z roku 1780 (podľa K. G. Windisch).

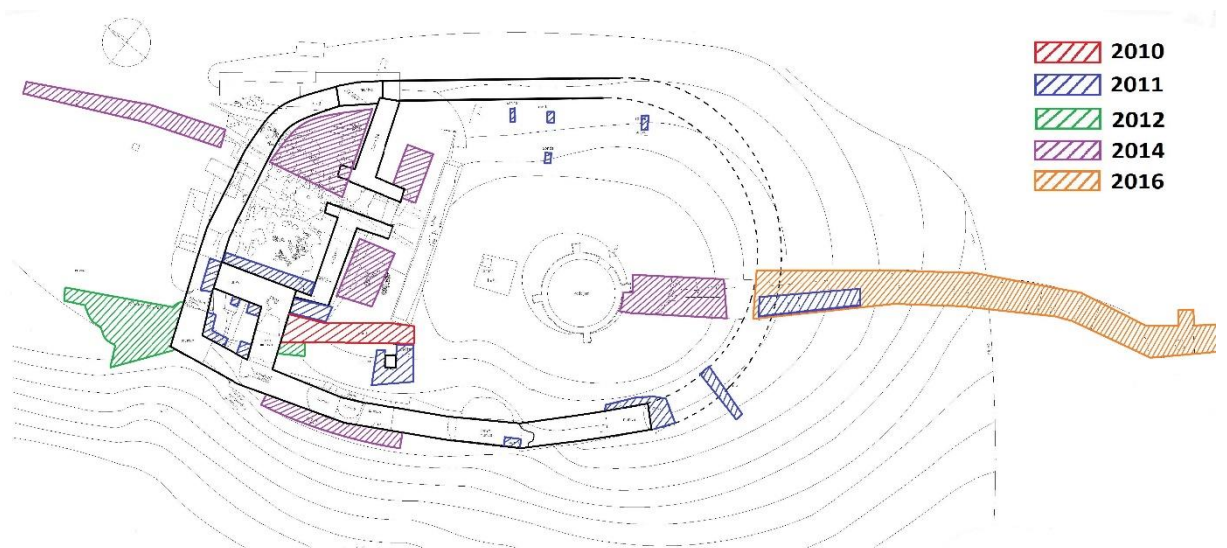
⁷⁶ Farkaš-Choma 2014.

⁷⁷ Tamtiež

V roku 2016 bola vytýčená jediná sonda, sonda VI, ktorá prešla v južnej časti hradné návršie s cieľom zistiť tvar a rozmery čiastočne zachovanej priekopy. Celková dĺžka výkopu dosiahla 46 m, pričom dĺžka pôvodnej sondy vedenej od úpätia vodárenskej veže bola 9 m. Priekopa bola pôvodne hlboká okolo 5 m a široká cca 10 m, čo korešponduje parametrom stredovekej priekopy pred severným hradobným múrom hradu. Na svahu sa však zistili stopy akýchsi menších terasových úprav, pri ktorých nemožno vylúčiť, že pôvodne niesli palisádu. Pri čistení dna sondy nad priekopou sa našla časť kamennej delovej gule, ktorá poukazuje na odstreľovanie hradu aj delami veľkej ráže. V zásype sa našli fragmenty barbárskej keramiky z doby rímskej a bronzová spona, datované do priebehu 1. stor. n. l. Nemožno vylúčiť, že pochádzajú z dnes už zničených žiarových hrobov pohrebiska, ktorého časť sa zachytila v minulosti na dvore blízkej fary. Táto sonda nepotvrdila existenciu južnej obvodovej hradby, čo vyvoláva otázku, či pôvodný hrad z 13. storočia nebol rozľahlejší a či nezahŕňal aj priestor, na ktorom dnes stojí kostol sv. Štefana Uhorského⁷⁸.

Tento predpoklad podporuje aj fakt, že sa nepodarilo identifikovať inak bežný múr okolo cintorína pri kostole. V takom prípade by hrad tvoril akúsi citadelu a spolu s kostolom by tvoril jeden opevnený komplex. Tieto hypotézy však vyvráti alebo potvrdí až ďalší výskum areálu hradu.

⁷⁸ Farkaš-Choma 2016.

Obr. 15 Prehľad archeologických sond hradu Čeklís (autor).

3.3.2 Geofyzikálny prieskum

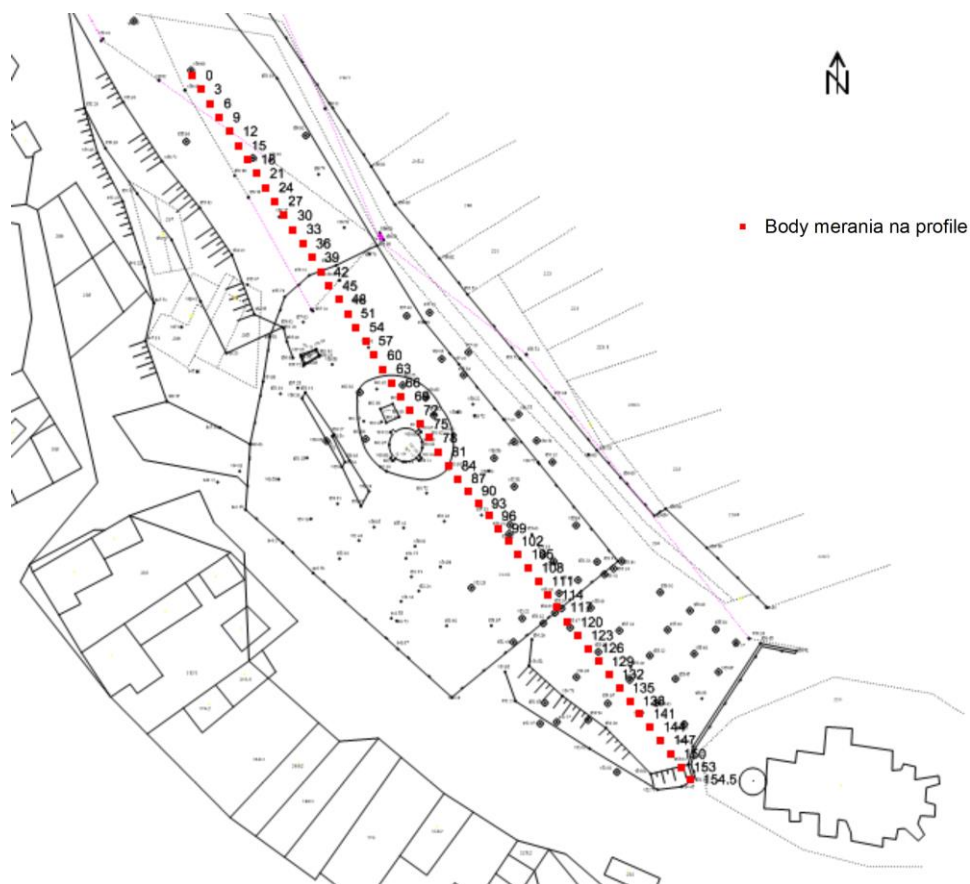
Z iniciatívy starostu obce Bernolákova sa prvý geofyzikálny prieskum hradu uskutočnil v roku 2010. Pre tento prieskum bola zvolená metóda elektrickej odporovej tomografie – ERT.

Pri samotnej realizácii metódy ERT bolo použitých 10 sekcií po 8 elektród, a metóda "roll up". Vzdialenosť medzi jednotlivými elektródami bola 1,5 m. takže celková dĺžka profilu bola 154.5 m. Hĺbkový dosah pri danej geometrii meracieho systému a použitého elektródového usporiadania zodpovedá hĺbke 25 m. Rozmiestnenie jednotlivých bodov je znázornené na (obr. 16)⁷⁹.

Na základe merného elektrického bolo zistené, že prostredie bolo tvorené sprašami a ílmi (zelená farba), anomálie prejavujúce sa veľmi nízkymi hodnotami (modrá farba) mohli byť antropogénneho pôvodu (rôzne kovové predmety, potrubia, vedenia) alebo koncentráciou ílovitého materiálu (obr. 17). Na výslednom modeli boli viditeľné 3 anomálie A, B, C, prejavujúce sa veľmi vysokým odporom. Na základe geológie prostredia, ktorá je v tejto oblasti tvorená sprašami sa jednalo o materiál, ktorý s daným prostredím nemá geologický súvis.

⁷⁹ Putiška 2010.

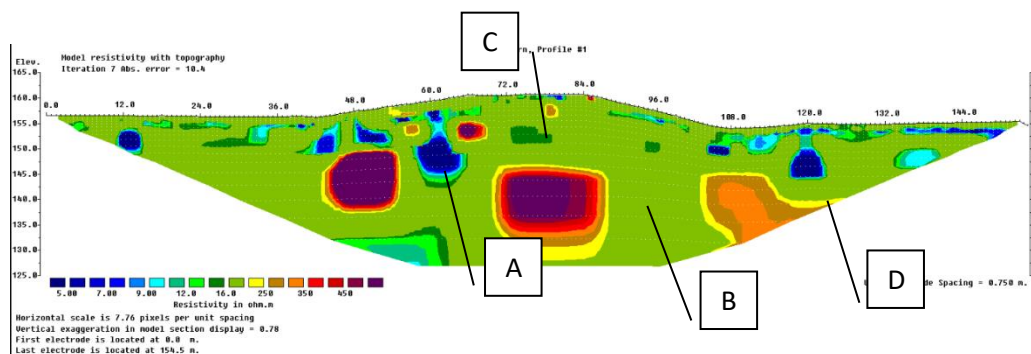
S veľkou pravdepodobnosťou sa jednalo o zvyšky múrov a sute z toho istého materiálu⁸⁰.

Obr. 16 Rozmiestnenie jednotlivých bodov (podľa Putiška 2010).

Anomália A hĺbka vrchného okraju 7 m, šírka anomálie 9 m, v smere profilu sa nachádza na tej istej metráži, ako staré kamenné murivo (obr. 17).

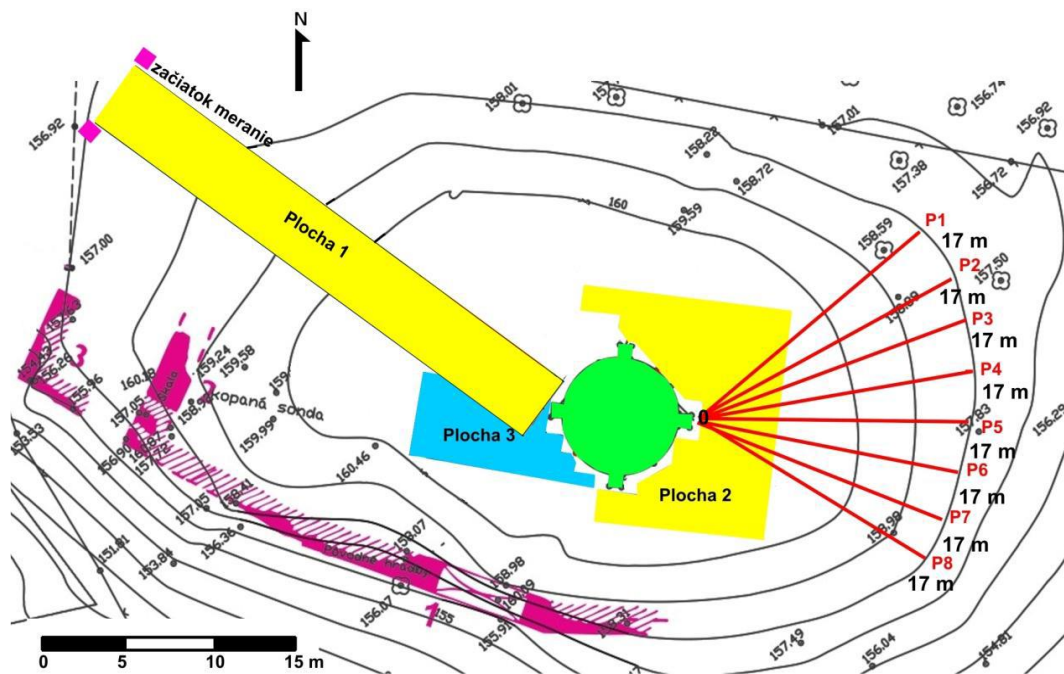
⁸⁰ Putiška 2010.

Obr. 17 Výsledný model s topografiou (podľa Putiška 2010).

Začiatok anomálie B sa nachádzal na 72. metri a bola lokalizovaná priamo v strede meraného profilu pod vodárenskou vežou, hĺbka vrchného okraja bola približne 15 m. Anomália C bola v hĺbke cca 5 m. Anomálie D bola cca 6 m pod povrchom, ale relatívne v tej istej hĺbkovej úrovni ako anomália B. Aj v tom prípade mohlo ísť o zvyšok starých múrov, ktoré sú tvorené viac sutinami a viac zvetraným rozrušeným materiálom múrov⁸¹.

Ďalší geofyzikálny prieskum, tentokrát metódou GPR sa na hrade uskutočnil v roku 2013. Jednotlivé skúmané plochy a profily sú znázornené na (obr. 18).

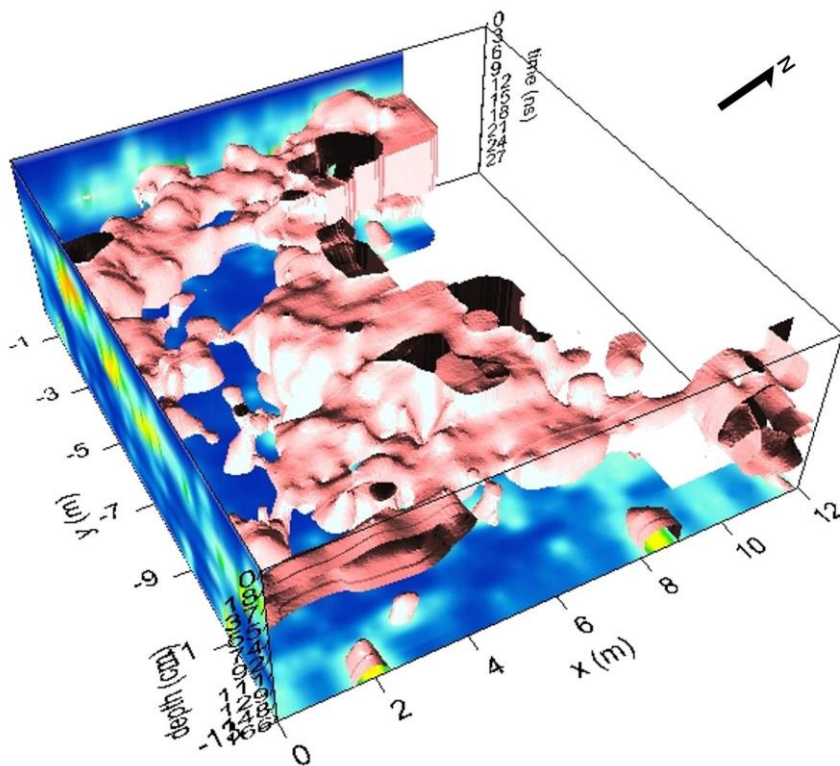

Obr. 18 Prehľad skúmaných plôch metódou GPR (podľa Tirpák 2013).

⁸¹ Putiška 2010.

Na ploche 1 v západnej časti hradu smerom od vstupu k vodárenskej veži boli v dĺžke 30 m zmerané 4 georadarové profily. Východne od vodárenskej veže smerom ku kostolu bolo zmeraných 8 profilov o dĺžke 17 m v tvare ružice (obr. 18)⁸²

Na ploche 2 bolo nameraných 27 profilov v dĺžke od 6 do 12 m. 3 D vizualizácia anomálií je na obr. 19. Na ploche 3 smerom na juhozápad od vodárenskej veže bolo zmeraných 10 profilov o dĺžke 7 – 11. Výsledky sú znázornené na 3 D modely (obr. 19)⁸³.

Obr. 19 Plocha 2 - 3 D vizualizácia radarogramov (podľa Tirpák 2013).

⁸² Tirpák 2013.

⁸³ Tirpák 2013.

3.3.3. Dendrochronologický výskum

Na hrade Čeklís bolo v roku 2012 odobraných 9 vzoriek pre dendrochronologickú analýzu zo 4 stavebných prvkov u objektu zničeného požiarom. Všetky vzorky boli datované do druhej polovice 15. storočia (viď tabuľku nižšie).

Ak vzorkované drevo bolo súčasťou objektov jednej stavebnej etapy, je jej vznik, resp. jej najmladšia skúmaná stavebná úprava datovaná do obdobia okolo alebo po roku 1476 ± 10 . Pre cirkuláciu súvisiacich archeologických artefaktov v živej kultúre predstavuje tento dátum *terminus ad quem*, resp. *terminus post quem*; za predpokladu, že objekty nevyhoreli bezprostredne po výstavbe, predstavuje uvedený dátum pre požiar tejto stavebnej etapy *terminus post quem*⁸⁴.

Vyššie uvedené zničenie požiarom môže korešpondovať s údajom o obliehaní hradu Jánom Enzesdorferom v roku 1468 prípadne sa mohlo jednať o svojvôľu svätajurských grófov, ktorí využili situáciu a prostredníctvom najatých žoldnierov sa zmocnili hradu. Hrad sa možno aj preto už v roku 1511 označuje ako zrúcanina *dirutum castrum*⁸⁵.

Tabuľka 1 Prehľad vzoriek z hradu Čeklís pre dendroanalýzu (podľa Barta 2012)

Vzorka	Lokalizácia	Druh dreva	Najskorší možný výrub	Poznámka
1	najsevernejší, priečny trám v sonde	dub	1454 ± 10 AD	
2-6	západný drevený prvok	dub	$1464 \pm$ AD	
7-8	severojužný trám pri najsevernejšom priečnom tráme	dub	1476 ± 10 AD	
9	východná doska z podlahy na pol kmeni	jedľa	nedatovateľné	nedostatočný počet letokruhov

⁸⁴ Barta 2012.

⁸⁵ Duchoň-Turcsány a kol. 2009, 46.

3.3.4. Architektonicko-historický výskum

Archeologickým výskumom bola doteraz odkrytá malá časť hradu. Skúmané zvyšky stavieb slúžiace ako podklady pre architektonicko—historický výskum sú prevažne základové murivá nachádzajúce sa v severnom okraji hradného areálu. Kapitola je spracovaná na základe architektonicko-historického výskumu realizovaného v rokoch 2014.

Výskumom v roku 2013 boli identifikované štyri stredoveké stavebno-historické a etapy a jedna novoveká etapa, ktorá súvisí pravdepodobne s úpravou areálu pri výstavbe vodárenskej veže⁸⁶. Nálezové situácie odkryté v roku 2014 potvrdili stanovenú etapizáciu. Novou etapou je baroková etapa /18. storočie/. Do prvej etapy je zaradené vybudovanie obvodového hradbového múru. Pri jeho výstavbe, vzhľadom k náročným geologickým podmienkam, systematicky použili zakladanie na piliere s klenutými základovými pásmi, ktoré boli murované priamo na upravený terén. Na severnej časti hradbového múru boli však identifikované len negatívy, ktoré potvrdzujú použitie tejto technológie zakladania aj v tomto úseku. Tieto pásy sa nachádzali ešte pod terénom. Do druhej etapy je zaradené vybudovanie náročnej vnútornej veže. Vzhľadom k šírke muriva mala minimálne štyri nadzemné podlažia. K výrazným úpravám v tejto časti hradného areálu došlo v tretej stredovekej etape, keď vybudovali múr kolmý na vežu a terén pred ním výrazne znížili čím vznikol samostatný objekt obytného charakteru so suterénom a minimálne dvomi nadzemnými podlažiami⁸⁷.

Preskúmané zvyšky v severnej časti sú len základové murivá spolu so základmi náročnej veže, ktorej východná časť je uložená na vyľahčovacom oblúku. Smerom na juh od novodobej vodárenskej veže bola odkrytá baroková nádrž na vodu (obr.22), s ktorou súvisí drevené potrubie v severnej časti hradu⁸⁸.

⁸⁶ Išlo pravdepodobne I. etapu výskumu, ktorú som k dispozícii nemal.

⁸⁷ Németh 2014.

⁸⁸ Tamtiež.

Obr. 22 Baroková nádrž na vodu (podľa Németh 2014).

Západná strana je tvorená obvodovou hradbou v dĺžke 32 m. Zhruba v jej strede sa nachádza zachovaný vyľahčovací oblúk, v minulosti považovaný za vstupnú bránu. Túto informáciu preberali autori až do objavenia ďalších oblúkových pásov počas archeologických výskumov. V severnej časti hradu boli však identifikované už len negatívy oblúkových pásov. Doteraz bolo identifikovaných 12 viditeľných polí⁸⁹.

⁸⁹ Németh 2014.

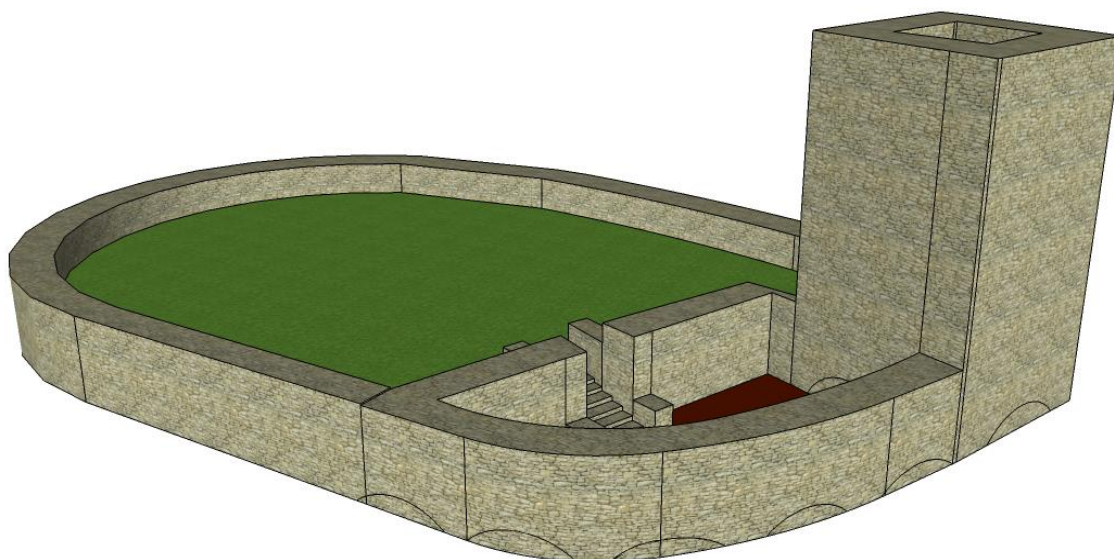
Obr. 23 Vyľahčovací oblúk obvodovej hradby (autor).

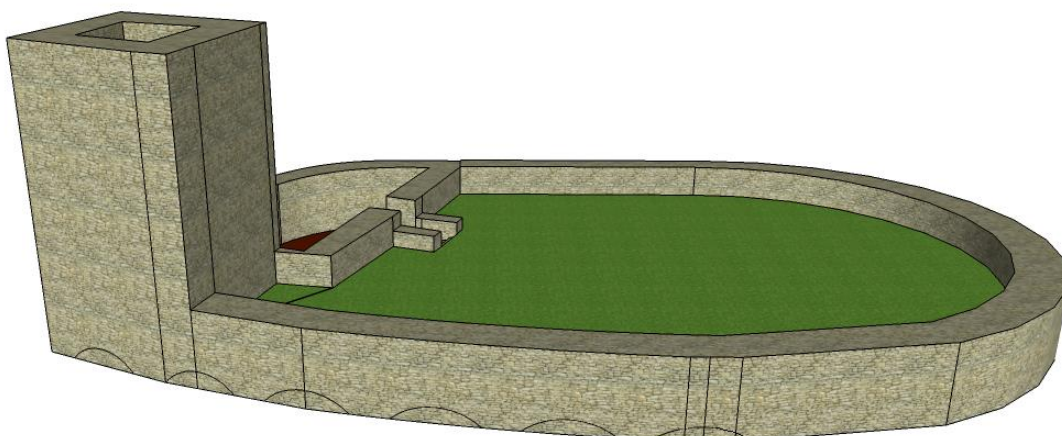
Obr. 24 Vyľahčovací oblúk nárožnej veže (autor).

Podrobnosti súvisiace so stavbou hradieb na oblúkových pásoch sú samostatne rozpracované v kapitole „Technológia stavby hradov“.

Na základe analýzy doterajších výsledkov archeologického a architektonicko-historického výskumu bolo možné vypracovať hypotetické rekonštrukciu podoby hradu Čeklís.

Obr. 25 Hypotetická rekonštrukcia hradu Čeklís na základe doterajších výskumov -pohľad od severu (autor).

Obr. 26 Hypotetická rekonštrukcia hradu Čeklís na základe doterajších výskumov - pohľad od západu (autor).

4. Hrad Oponice v 13. až 15. storočí

Kapitoly venujúce sa hradu Oponice, ktorý je ťažiskovým v mojej práci sú najrozsiahlejšie a členené trochu odlišne od kapitoly o hrade Čeklís. Dôvodom je rozsiahly archeologický výskum, ktorý bol na hrade realizovaný v rokoch 2015-2018. Hrad je rozdelený na jednotlivé objekty a výsledky jednotlivých výskumov sú navzájom doplňované. V závere, ak to bolo možné a nehraničilo to s prehnanou fantáziou, sú uvedené hypotetické rekonštrukcie tej ktorej skúmanej časti.

4.1. Poloha hradu

Oponický hrad sa týči nad obcou Oponice v okrese Topoľčany vo vzdialenosti približne 2,5 km juhovýchodne od intravilánu obce. Hrad je situovaný na oválnom terasovitom výbežku vybiehajúcom z hlavného hrebeňa pohoria Trábeč v priemernej nadmorskej výške 333 m.n.m. a prevýšením zhruba 165 m. Samotný hrad je vybudovaný v priemernej nadmorskej výške v rozmedzí 322 – 338 m.n.m. Počas dobrej viditeľnosti je možné uvidieť Kamzík v Bratislave vo vzdialenosti cca 100 km. Jeho strategická poloha minulosti umožňovala kontrolu údolia stredného toku rieky Nitra, pozdĺž ktorej smerovala už v stredoveku cesta z Topoľčian na juh do Nitry (obr. 27).

Obr. 27 Poloha hradu a jeho okolie. (podľa Bóna/Repka/Sater, obr. 2).

4.2. Výskum hradu

Ruiny hradu Oponice patrili do roku 2001 k pomerne málo preskúmaným lokalitám. V roku 2001 vzniklo Občianske združenie Apponiana, medzi ktorého priority patrila obnova hradu a s tým súvisiaca alebo lepšie povedané tomu predchádzajúce komplexné a kompletne poznanie hradu. Najväčší kvantitatívny a kvalitatívny posun v poznaní dejín vlastníkov hradu, života na hrade a stavebného vývoja prebehol v období 2015-2018 kedy boli na hrade realizované 4 rozsiahle archeologické sezóny pod záštitou katedry archeológie UKF Nitra a následne architektonicko-historický výskum, ktorý zastrešoval privátny bádateľ Ing. arch. M. Bóna, PhD. Významný podiel na poznaní stavebného vývoja hradného areálu mala dendroanalýza jednotlivých zachovaných vzoriek drevených častí, ktorú zabezpečoval Mgr. P. Barta, PhD. a výskum rodinných archívov Aponiovcov.

Obr. 28 Prehľad archeologického výskumu hradu Oponice 2015-2018 (podľa Bóna/Repka,/Sater obr. 52).

4.3. Stavebné premeny hradu

Výstavba hradu sa predpokladá najneskôr v poslednom desaťročí 13. storočia, ktorú E. Fügedi pripisuje práve Matúšovi Čákovi Trenčianskemu, pričom hrad funkčne zaradil k strážnym hradom určeným ku kontrole bočnej cesty na ľavom brehu rieky Nitry⁹⁰. Medzi jeho kastelánov patrili aj Valentín, syn Boleslava z Trstia v roku 1300 a v roku 1321 Ján, syn Markuša⁹¹.

Bližšie určiť dobu vzniku hradu by mohlo pomôcť drevené torzo trámu nájdeného v plášti útočistickej veže vo výške približne 2 m nad terénom počas archeologického výskumu v roku 2016. Žiaľ, stav jeho zachovania neumožňuje realizáciu ďalšej dendrochronologickej analýzy (obr. 29).

Obr. 29 Drevené torzo trámu (podľa Repka/Styk 2016, obr. 113,114).

Prestavby a obnova hradu v prvej polovici 15. storočia mohli taktiež súvisieť so zvýšenými nárokmi na bývanie rodiny Aponiovcov a zvyšujúcim sa počtom jej členov. Aj to bol možno dôvod, prečo žiadali kráľa Žigmunda v roku 1421 o povolenie postaviť si tvrdzu alebo hrad, z kameňa alebo dreva *forsalisium seu castellum lapidem seu ligneum construere*. Jednalo sa konkrétne o Mikuláša, syna Petra, a Tomášových synov Petra, Ladislava a Gašpara. Povolenie k stavbe

⁹⁰ Bóna-Repka-Sater 2017, 15.

⁹¹ Dvořáková a kol. 2017, 356.

dokladá listina s dátumom 8.októbra 1421. Tvrdzu/hrad si mali postaviť v Nitrianskej župe na majetku Eur⁹².

V listinách sa spomína názov panstva/majetku Eur/Ewr. Ide o fonetický prepis maďarského slova őr, ktoré znamená strážca. Išlo teda o panstvo/majetok Stráže/Strážky.

15. storočie bolo pomerne pestré nielen v súvislosti s prestavbami hradu ale aj pre osudy jednotlivých členov rodiny Aponi.

Niekedy pred 05.08.1416 umrel Tomáš Oponický, pretože vtedy vyjednáva zmluvu znovu vydatá vdova po Tomášovi, Hedviga Šulekovská, a jej sestra Anna Katarína a magister Mikuláš Oponický za seba i neplnoleté deti zosnulého brata Tomáša (Petra, Ladislava, Gašpara, Annu a Angeliku) so Stiborom II. o majetky, ktoré získal Stibor II. na základe kráľovskej donácie. Hedviga sa totiž po smrti Tomáša vydala za Konráda zo Schellendorfu, ktorý bol už v roku 1400 v službách vojvodu Stibora⁹³. Magister Mikuláš sa vtedy ako ručiteľ za neplnoleté deti zosnulého brata zaviazal, že dá hrad účelne obnoviť a že keď deti dospejú, dá im polovicu hradu s panstvom⁹⁴.

Tento fakt pomáha datovať gotické prestavby na hrade a naznačuje, že pravdepodobne nevyhovoval požiadavkám obranyschopnosti voči nastupujúcim palným zbraniam prípadne kapacitne nepostačoval pre rozrastajúcu sa rodinu. Ako ďalší dôvod môžeme uviesť nestabilné skalné podložie, s čím súviselo budovanie oporných pilierov okolo hradby horného hradu. Doteraz sa podarilo identifikovať 5 oporných pilierov⁹⁵.

⁹² Családi levéltárak (P szekcióból) Batthyány levéltár, Apponyi család (Q 386) 102823, in: monasterium.net, URL </mom/HU-MNL-DLCSLP/BATCSQ386/74000/charter>, accessed at 2019-01-21Z.

⁹³ Szerémi-Ernyey 1912, 365-366.

⁹⁴ Tessedik 1826, 43.

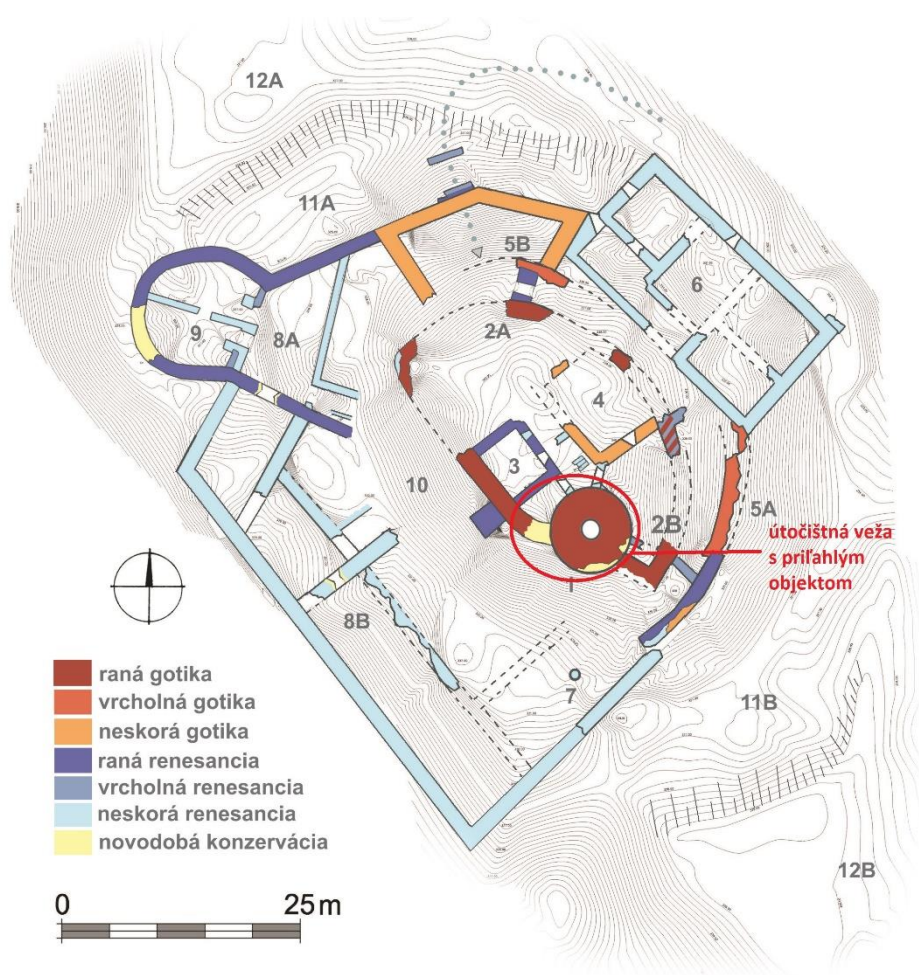
⁹⁵ podrobnejšie v kapitole Technológia stavby hradov.

4.4. Objekty hradu v 13. – 15. storočí

Nasledujúca kapitola detailne analyzuje výsledky jednotlivých výskumov, ktoré boli realizované na konkrétnych objektoch pochádzajúcich z uvedeného obdobia. Tie boli premietnuté do hypotetických rekonštrukcií, ktoré si nenárokujú byť definitívnym návrhom ale reflektujú súčasný stav poznania.

4.4.1. Útočištná veža

V sledovanom existujúci len Horný hrad mal nepravidelný predĺžený pôdorys maximálnej dĺžky 36 m a šírky 20 m. V jeho juhovýchodnom okraji dominovala vysoká valcová veža. Podľa vyobrazení a fotografií z 2. polovice 19. až začiatku 20. storočia bola ešte v tomto období vysoká cca 20 m. Na začiatku 20. storočia došlo k zrúteniu jej vychýlenej juhovýchodnej časti a ešte v 50. rokoch stála jej severozápadná časť zhruba do 10 metrovej výšky. Do roku 2010 sa zachovalo len úplne rozpadnuté torzo najnižšieho podlažia s vonkajším priemerom 8,6 m, s hĺbkovo vydrobeným vonkajším lícom z lomového kameňa. Interiérové steny veže si zachovali aj plochy historických omietok. Statické poruchy sa v obvodovom murive veže prejavovali zvislými trhlinami, avšak v rokoch 2015–2016 bolo vydrobené vonkajšie líce zachovaného zvyšku veže domurované do výšky približne 8 metrov a prekryté provizórnym prekrytím.

Obr. 30 Útočištná veža s príľahlým objektom. (podľa Bóna/Repka/Sater, obr. 13).

Na vežu sa napájal obvodový hradbový múr, ku ktorému boli zvnútra pristavané palácové objekty. Z nich sa dodnes nad úroveň terénu identifikovali zvyšky menšieho obytného traktu na juhozápadnej strane a oproti nemu situovaný severovýchodný palácový trakt⁹⁶.

Používanie hradu v tomto období dokladajú aj výsledky archeologického výskumu realizovaného v rokoch 2015 a 2016. V priestore interiéru útočištnej veže bola umiestnená sonda 1/2015, ktorou sa podarilo zachytiť úroveň pôvodnej podlahy 1. nadzemného podlažia. Dôkazom bol odskok v šírke asi 70 cm. Výplň interiéru veže tvorila kamenná deštrukcia s archeologickým nálezovým

⁹⁶ Bóna-Repka-Sater 2017, 9.

materiálom z 16. – 17. storočia. Z dôvodu statických porúch bol výskum pozastavený⁹⁷.

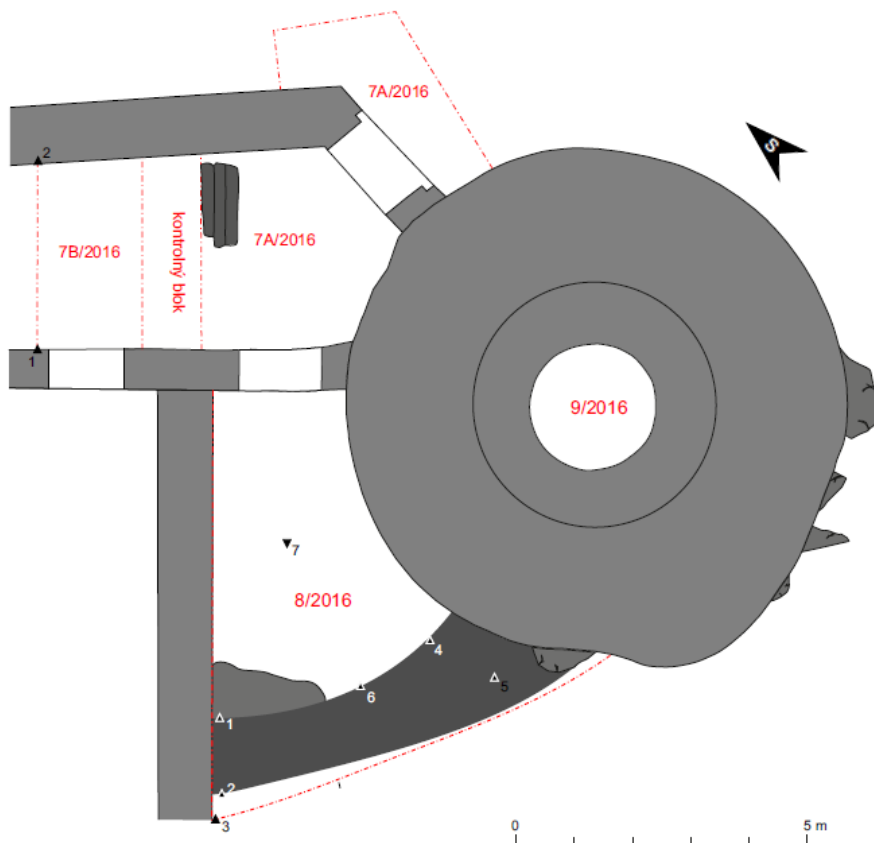
Po zastabilizovaní obvodového plášťa domurovaním pokračoval výskum interiéru veže v roku 2016 sondou 9. Preskúmala sa úroveň interiéru od počiatočnej hĺbky 4,5 m (337,95 m n. m.) od úrovne terénu pred začatím archeologického výskumu v roku 2015 do hĺbky 5,99 m (336,46 m n. m.). Výplň predstavoval suťový zásyp tvorený deštrukciou kamenného múru veže a zeminou s obsahom ojedinelých hnutelných archeologických nálezov vo forme keramiky z 16. – 17. storočia. V hĺbke približne 5,84 m (336,61 m n. m.) bola zachytená čierna prepálená kultúrna vrstva s hrúbkou 10 až 15 cm. Táto vrstva predstavovala pôvodnú úroveň podzemného podlažia. Po zdokumentovaní bola vo východnej časti znížená až na samotné skalné podlažie, ktoré sa nachádzalo na úrovni 336,46 m n. m. Z výplne kultúrnej vrstvy pochádza keramický materiál, ktorý možno zaradiť do obdobia druhej polovice 13. storočia⁹⁸.

Priestor medzi západným plášťom útočištnej veže a juhovýchodným múrom paláca I juhozápadného bol skúmaný prostredníctvom sondy 8/2018. V západnom rohu vystupovalo v tomto priestore skalné podlažie. Úroveň podlahy pokrývala ílovitá miestami maltová vrstva. Zo suťového zásypu pochádzal početný hnutelný archeologický materiál tvorený fragmentmi keramiky, kachlíc a zvieracích kostí. Z časové hľadiska ich možno zaradiť do 16.-17. storočia. V spodnej časti deštrukcie sa nachádzala ojedinele keramika z konca 13. a začiatku 14. storočia⁹⁹.

⁹⁷ Repka 2015, 22.

⁹⁸ Repka-Styk 2016, 39.

⁹⁹ Repka-Styk 2016, 40.

Obr. 31 Sondy v interiéri a exteriéri veže a príľahlých objektoch. (podľa Repka/Styk 2016 , plán 12).

Priestor sondy 8/2016 slúžil s najväčšou pravdepodobnosťou ako prístupová šachta s rebríkom vedúcemu k vstupu do útočištnej veže, ktorý sa nachádza vo výške cca 4 m nad úrovňou terénu (obr. 33). V súčasnosti je v tomto priestore inštalované schodisko k vyhladke v priestoroch čiastočne zrekonštruovaného druhého nadzemného podlažia útočištnej veže.

Ešte aj dnes je možné pozorovať cezúry naznačujúce, že počas prestavby došlo k vloženiu/vstavaniu múra medzi samostatne stojacu vežu a príľahlý objekt (obr. 32). Je možné, že to bola pôvodne jednalo o samostatne stojacu vežu – vartovka ako napr. Živánska veža, ktorá vzhľadom k svojej polohe nadobudla časom väčšiu dôležitosť čo viedlo k prestavbe na hrad.

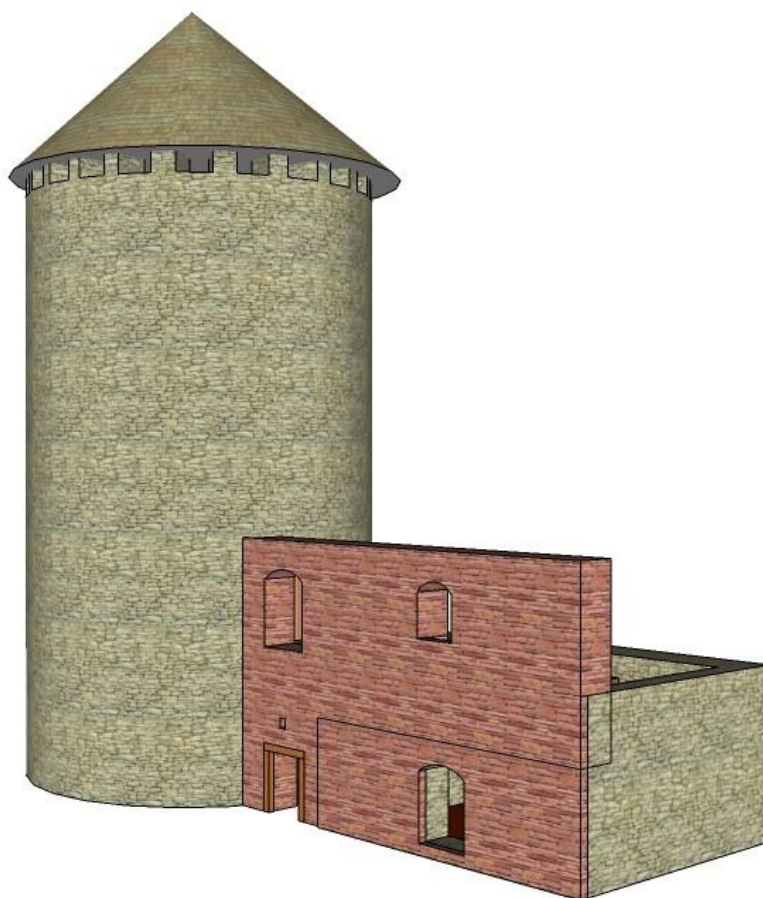

Obr. 32 Cezúry naznačujúce vloženie nového múra medzi existujúcu budovu a vežu (autor).

Obr. 33 Hypotetická rekonštrukcia strážnej veže s príľahlým domčekom (autor).

Pri ďalších prestavbách došlo k prepojeniu pôvodnej obytnej budovy s vežou a jej rozšíreniu o približne 20 cm pravdepodobne z dôvodu potreby vyšších obytných budov a následne potreby širších základov (obr. 34).

Obr. 34 Zakomponovanie pôvodného objektu do nadstaveného časti (autor).

4.4.2. Horný hrad- vstup, hradba, miestnosti

Vstup do priestoru Horného hradu sa nachádzal pravdepodobne na severnej strane objektu. Naznačujú to aj výsledky archeologického výskumu v roku 2018 kedy bola v severnej časti predpokladaného priebehu severozápadného úseku múru hradbového I. vytýčená sonda 2C/2018. V priestore tejto sondy boli v múre identifikované ostenia pravdepodobného prechodu s pochôdnou úrovňou v hĺbke 336,073 až 335,928 m n. m. Vonkajšie líce múru bolo v priestore sondy značne

deštruované a zachytené až v hĺbke 334,681 m n. m. Múr bol na tomto mieste široký v spodných častiach až 1,98 m. (obr.35,36)¹⁰⁰.

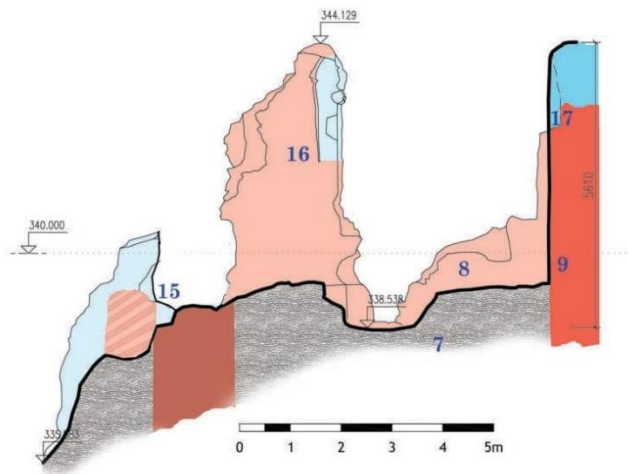
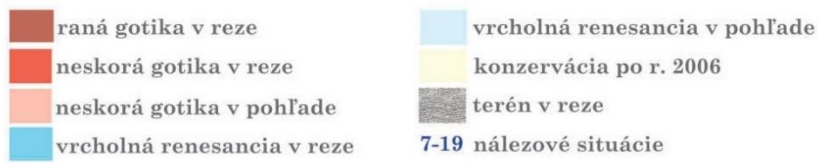
Obr. 35 Odkrytie vstupu do Horného hradu (podľa Repka 2018, obr. 63).

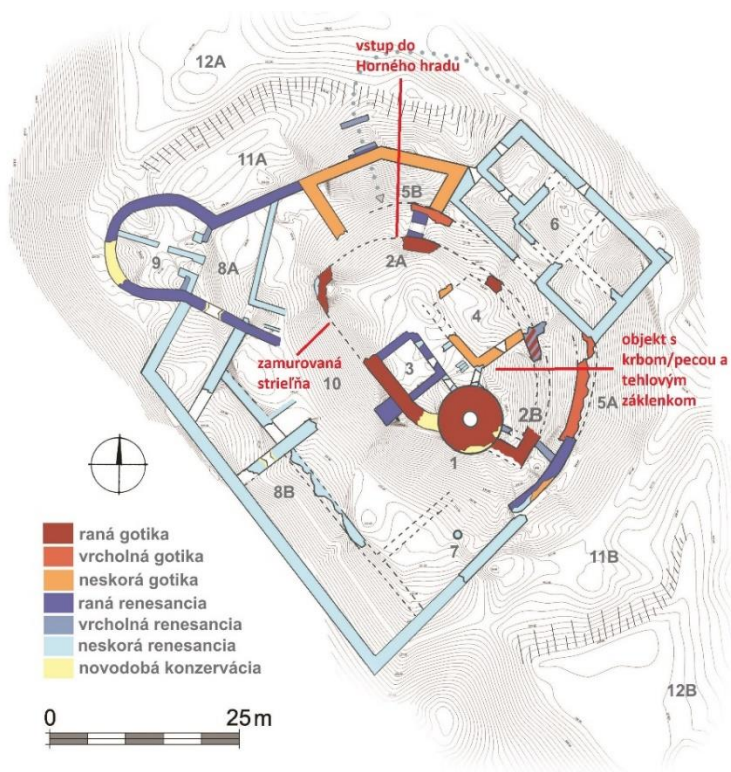
Obr. 36 Vstup do Horného hradu-pohľad zhora. (podľa Repka, 2018, obr. 65).

S prestavbami v tomto období pravdepodobne súvisí aj prestavba severovýchodného paláca II. Naznačujú to výsledky architektonicko-historického výskumu a archeologického výskumu, ktoré sa uskutočnili v roku 2017.

¹⁰⁰ Repka 2018, 7.

Obr. 37 Slohová analýza SV paláca (podľa Bóna, AHV 2017, G 15)

Obr. 38 Lokalizácia skúmaných častí. (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr. 13).

Na základe zachovaných zvyškov oblúkového pásu a cezúry v priestoroch severovýchodného paláca II, ktorá bola súčasťou pôvodnej architektúry je možné naznačiť priebeh a situovanie pôvodného oblúka klenby (obr.39).

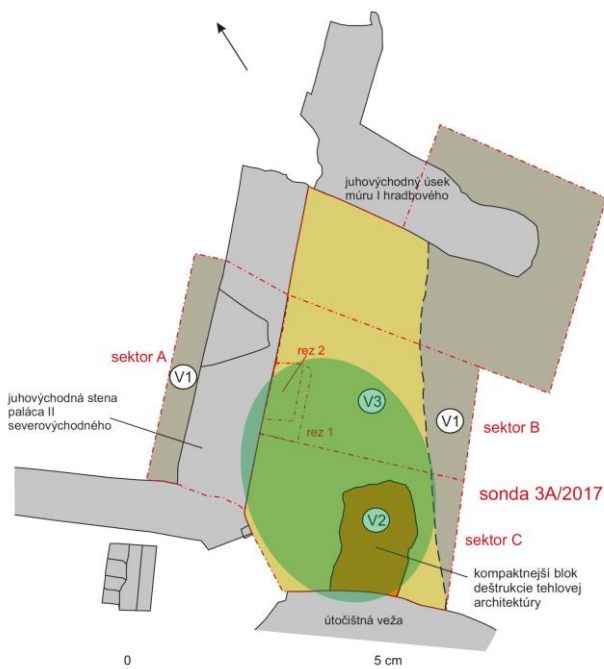
Obr. 39 Interiér miestnosti SV paláca II., severný pohľad (autor).

Zamurovanie pôvodného otvoru naznačujú výsledky doterajších výskumov. Hoci nedokážeme jednoznačne interpretovať podobu a funkciu tejto miestnosti každopádne sa jednalo o prestavbu či už o zmenšenie prechodu alebo o zamurovanie a súčasne predelenie priestoru. Na fotografii zo začiatku 20. storočia, s pohľadom od juhu, je viditeľné zachované torzo segmentového záklenku klenby, ktorá zakrývala vstup do nádvorja horného hradu. Napravo od neho je možné identifikovať zvyšok po priečke (obr. 40).

Obr. 40 Južný pohľad na objekt SV paláca II., (podľa archívu A. Selnekoviča).

V priestore severovýchodného paláca II. boli v roku 2017 vytýčené sondy 3A a 3B (obr. 41).

Obr. 41 Nálezová situácia v sonde 3A. (podľa Bóna/Repka/Sater obr. 69).

Pomocou nich sa po odstránení sute do hĺbky 338,538 m n. m. podarilo odkryť uvedenú stenu paláca severovýchodného II, ktorá dosahovala šírku 140 cm. V strede steny sa nachádzal trojuholníkovo tvarovaný otvor.

Pri juhozápadnom okraji sondy sa na úrovni podlahy zistila kruhová jama s priemerom 26 – 30 cm. Jej zahĺbenie však bolo nepravidelné, respektíve zistilo sa, že ide pravdepodobne vodorovne smerom na juh. Z tohto dôvodu možno uvedený objekt interpretovať ako zvieraciu noru¹⁰¹.

Nálezy keramiky možno z hľadiska tvaru a výzdoby datovať do 14. – 17. storočia. Jednotný charakter mala vrstva nachádzajúca sa pod ílovitou podlahou v reze 2 (sonde 3A/2017), kde boli zistené fragmenty keramiky výlučne z obdobia 14. – 15. storočia¹⁰².

Obr. 42 Sondy 3A a 3B, pôdorys (podľa Repka/Styk/Šimunková 2017 obr. 96).

Medzi zaujímavé nálezy patrí tehlová architektúra, ktorú možno interpretovať ako deštrukciu niekoľkých kachľových pecí alebo komín/sopúch (obr.41,43). Tie boli pravdepodobne umiestnené na jednotlivých poschodiach v juhovýchodnom rohu paláca severovýchodného II alebo bližšie

¹⁰¹ Repka-Styk-Šimunková 2017, 9.

¹⁰² Repka-Styk-Šimunková 2017, 16.

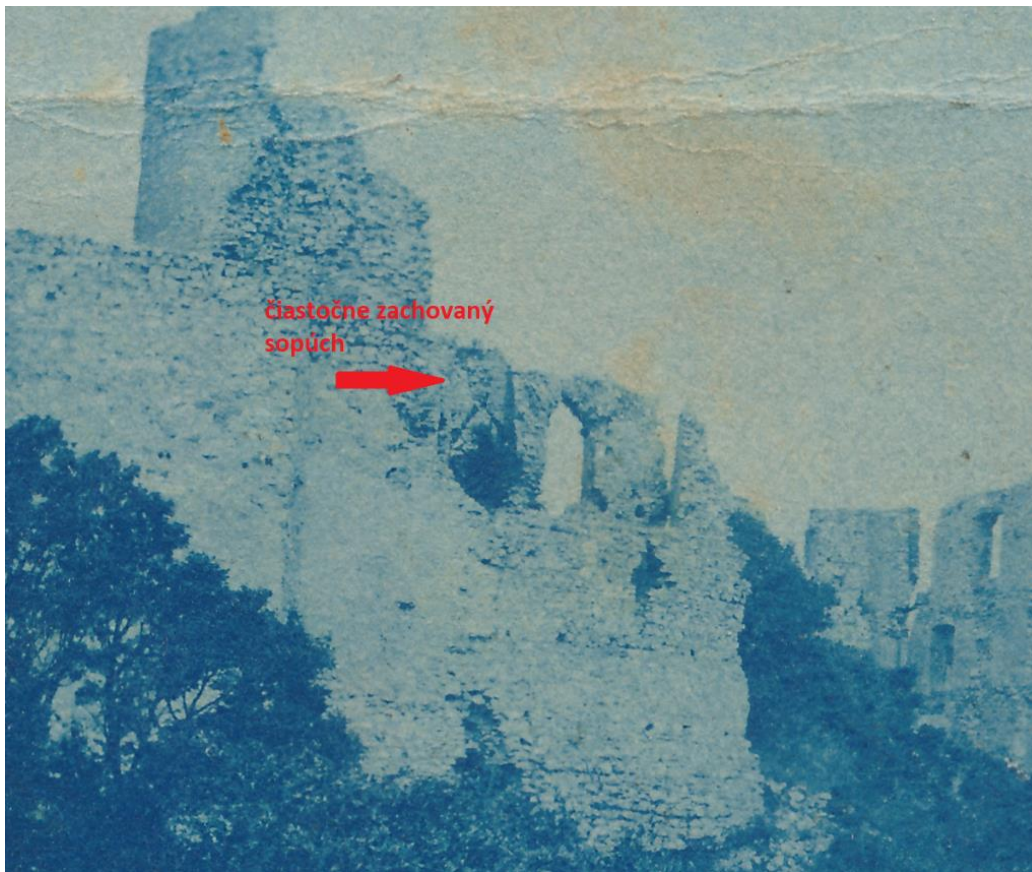
neidentifikovateľného priestoru nachádzajúceho sa juhovýchodne od paláca. Tento predpoklad potvrdzuje aj skica D. Menclovej z 50. rokov 20. storočia, ktorá uvádza na danom mieste „*díru pro krb*“¹⁰³.

Obr. 43 Blok deštruovanej tehlovej architektúry v sonde 3B 2017, (podľa Repka/Styk/Šimunková 2017 obr. 87).

Vyššie uvedené nálezové okolnosti a informáciu z písomnej pozostalosti potvrdila aj fotografia pochádzajúca pravdepodobne z prelomu 19. a 20. storočia (obr. 44). Na nej je možné identifikovať čiastočne zachovaný sopúch.

¹⁰³ Bóna-Repka-Sater 2017, 61.

Obr. 44 Čiastočne zachovaný sopúch, (podľa A. Selnekoviča).

V súvislosti so zmenou funkcie objektu, ktorý mal pôvodne obranný charakter môžeme uvažovať aj pri prestavbe/zamurovaní otvoru slúžiaceho s najväčšou pravdepodobnosťou ako delová strieľňa. Ten sa našiel počas archeologickej sezóny 2018.

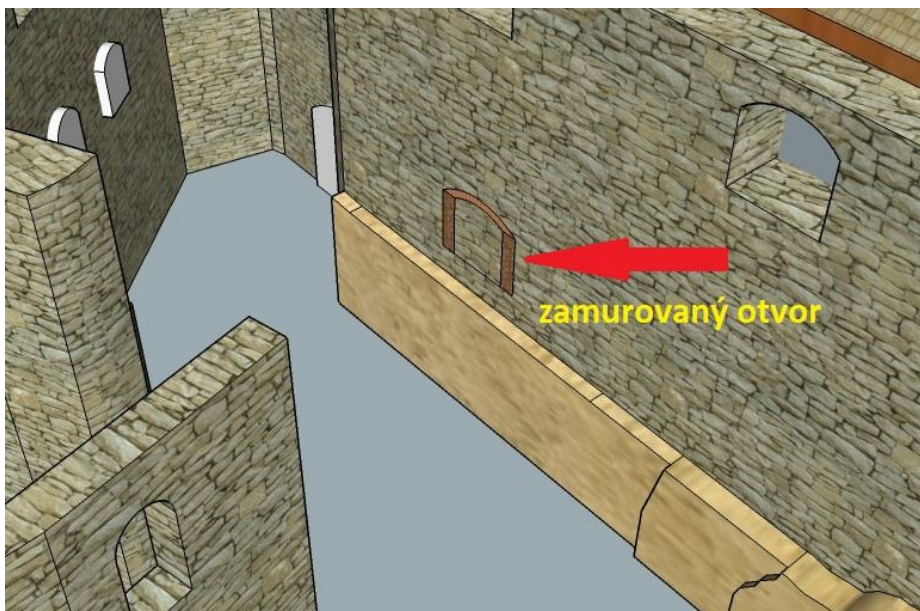
V sonde 2B/2018 bol zachytený hradbový múr I. Vnútorne líce bolo zistené v hĺbke 337,346 m n. m. a jeho koruna bola deštruovaná, hlavne smerom k vonkajšiemu lícu. Múr bol široký 196 až 200 cm a bol jednoznačne postavený na skalnom podloží. V danom úseku hradbového múru bolo zistené sekundárne zamurovanie otvoru v múre. V priestore zamurovky boli použité na oboch stranách dva rady tehál – prstoviek. Medzi nimi sa nachádzal zamurovaný priestor široký 153 cm tvorený kameňmi (obr. 45) ¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Repka 2018, 6.

Obr. 45 Sekundárne zamurovaný otvor s naznačenými radmi tehál (autor).

K zamurovaniu došlo pravdepodobne koncom 15. alebo začiatkom 16. storočia kedy sa stavebné úpravy na hrade sústredili na výstavbu JZ renesančného paláca IV. Obrancovia by si strieľali v podstate do okien pretože JZ renesančný palác IV. im clonil vo výhl'ade a zasahoval do perimetra paľby, ktorý pokrývala predpokladaná delová strieľňa. Otvor, tak mohol slúžiť ako delová strieľňa tým pádom stratil svoje opodstatnenie.

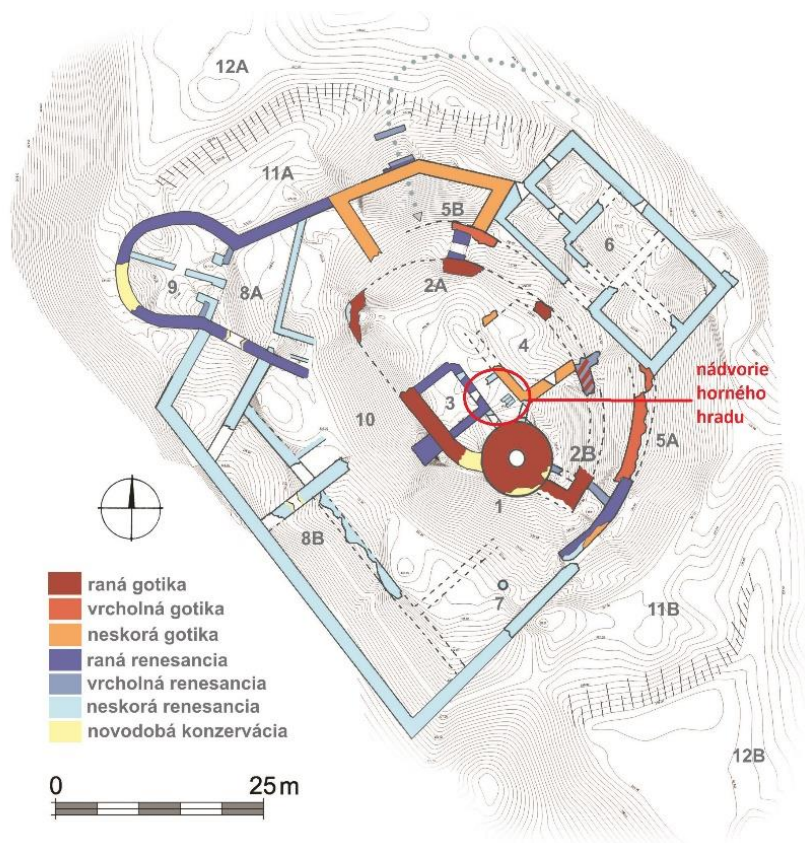

Obr. 46 Hypotetická rekonštrukcia zamurovaného otvoru (autor).

Ako ďalší variant, ktorý v tomto prípade pripadá do úvahy je, že sa jednalo o ďalší vstupný otvor do horného hradu¹⁰⁵. Ten mohol slúžiť na komunikáciu medzi obvodovým múrom horného hradu a delovou baštou Tereš. Mohol byť zamurovaný keď bola delová bašta prestavaná na obytný priestor a komunikácia bola zabezpečovaná schodiskovou šachtou.

4.4.3. Nádvorie

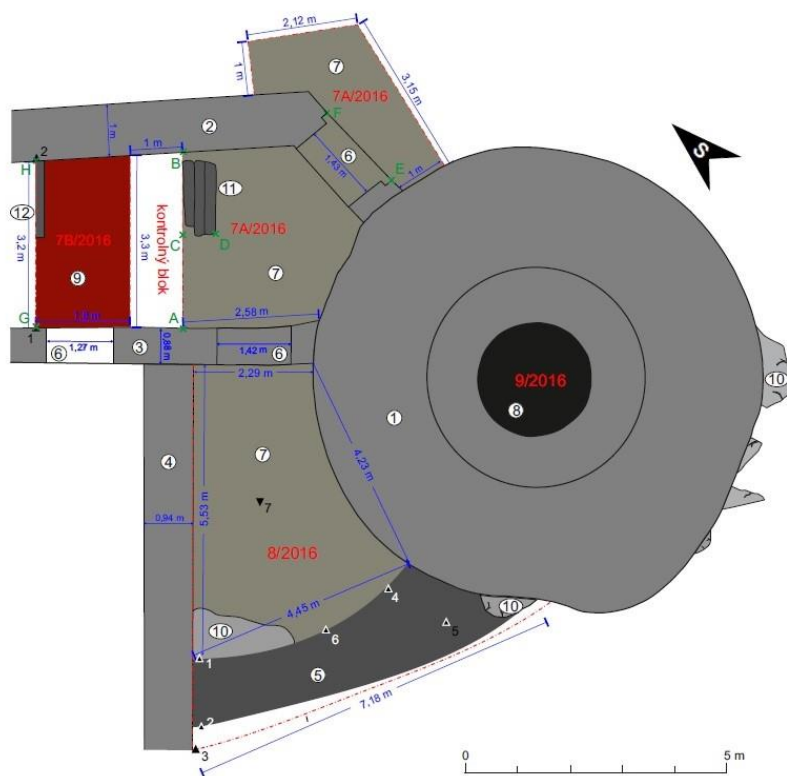
Do obdobia prestavieb zameraných na zvýšenie komfortu bývania a zjednodušenia pohybu medzi jednotlivými objektami a podlažiami horného hradu možno zaradiť aj vybudovanie schodiska v nádvorí horného hradu.

Obr. 47 Nádvorie Horného hradu. (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr. 13)

¹⁰⁵ Bóna 2018, 26.

V roku 2016 bola v priestore nádvorja vytýčená sonda 7A/2016 s rozmermi 4,3-5,2 x 1,6-2 m, ktorá zaberala priestor medzi severným plášťom veže juhovýchodnou časťou juhozápadného múru paláca severovýchodného II a s juhovýchodnou časťou severovýchodného múru paláca I juhozápadného. Po znížení pokračujúcej vrstvy deštrukcie (cca 2 m) až do hĺbky 338,2 m n. m. boli odkryté ostenia a prahy oboch dverných otvorov. Na úrovni prahov sa nachádzala hlinitá až maltovo-hlinitá podlaha. V severozápadnej časti sondy pri kontrolnom bloku boli odkryté kamenné schody s troma stupňami v pôvodnej polohe. Severozápadne od sondy 7A/2016 bolo umiestená sonda 7B/2016, ktorá mala preskúmať severozápadnú časť severovýchodného múru paláca I juhozápadného, kde sa 8 nachádzal ďalší čiastočne viditeľný horný okraj ostenia dverného otvoru. Sonda mala rozmery 3,2-3,3 x 1,8 m. Po odstránení 2,4 m hrubej vrstvy sute bol zachytený prah dverného otvoru. O 20 cm hlbšie sa zachytená vrstva hlinitej podlahy. Pri podlahe bola výrazne prepálená a obsahovala veľké množstvo stavebného železa, taktiež so stopami po ohni ¹⁰⁶.

Obr. 48 Sondy 7A a 7B (podľa Repka/Styk 2016, obr. 55).

¹⁰⁶ Repka-Styk 2016, 7-8.

Obr. 49 Nález 3 kamenných stupňov schodiska v pôvodnej polohe (autor).

Výskum tohto priestoru pokračoval aj v sezóne 2018. Cieľom archeologického výskumu bolo preukázanie priebehu murív palácov, ktoré vymedzujú rozsah nádvorja hradného jadra. Na tomto mieste bola vytýčená sonda 1/2018 s rozmermi 534 x 305 cm. Sonda bola v priebehu výskumu rozdelená na dva sektory. V juhovýchodnej časti to bol sektor A (190 x 305 cm) a v severozápadnej sektor B (344 x 305 cm). Vrchných 4 až 26 cm (341,114 m n. m. – 340,854 m n. m.) v priestore sondy tvorila tmavohnedá lesná pôda. Pod ňou sa nachádzala tenká (7 – 35 cm; 341,074 – 340,724 m n. m.) silno prepálená vrstva s obsahom recentných predmetov (plasty, sklo, plechovky, konzervy).

Recentné nálezy premiešané s ojedinelými nálezmi novovekej keramiky a železných klincov boli zistené aj vo vrstve sute (340,837 – 339,000 m n. m.), ktorá bola tvorená deštrukciou kamenných architektur. V spodnej časti (339,606 – 337,962 m n. m.) sute sa nachádzalo väčšie množstvo tehál. Predovšetkým v

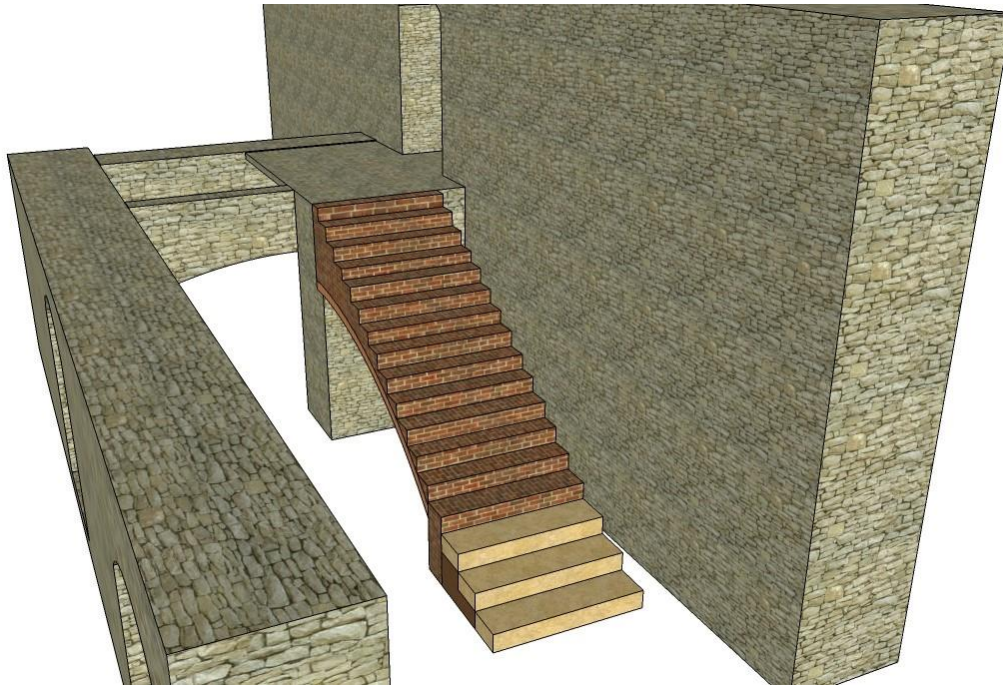
sektore B bolo v uvedenej vrstve nájdené väčšie množstvo fragmentov kachlíc. V spodnej časti boli zistené aj väčšie bloky deštruovaného muriva a kamenných architektonických článkov. Na jednom z nich sa nachádzal vytesaný renesančný erb. Z dôvodu značnej hĺbky suťového zásypu a jeho nestability bol severozápadný úsek – sektor B skúmaný stupňovito. V severozápadnom profile sondy bol jeden stupeň ponechaný. Pod oboma vrstvami sute bola v hĺbke 337,962 m n. m. zistená pôvodná ílovitá podlaha podzemného priestoru – spojovacej chodby. Tá pokračovala z úsekov preskúmaných v rokoch 2016 a 2017 – sondy 7A/2016, 7B/2016, 3A/2017, 3B/2017. Úsek podlahy zachytený v priestore sondy 1/2018, rovnako ako v sonde 7B/2016 bol silne prepálený¹⁰⁷.

V priestore sondy boli zachytené aj architektúry. V prvom rade išlo steny oboch palácov (palác juhozápadný I. a palác severovýchodný II.). V prípade juhozápadnej steny paláca severovýchodného II. sa predpokladá 324 cm od severozápadného okraja sondy prítomnosť dverného otvoru, ktorý môže potvrdiť iba ďalší archeologický výskum. Archeologickým výskumom v sonde 1/2018 sa doskúmal aj tehlovo-kamenný múr zistený už na severozápadnom okraji sondy 7B/2016. Uvedený múr s dĺžkou 150 cm, hrúbkou 82,5 cm a zachovanou výškou 170 cm (339,694 – 337,998 m n. m.) tvoril súčasť schodiska, ktoré sa nachádza v juhovýchodnej časti spojovacej chodby¹⁰⁸.

Na základe analýzy nálezových situácií, ktoré sa zistili v priebehu posledných archeologických výskumov bolo možné vypracovať hypotetickú rekonštrukciu časti priestoru nádvorja spolu s prístupovým schodisko do vyšších podlaží (obr. 50).

¹⁰⁷ Repka 2018, 8.

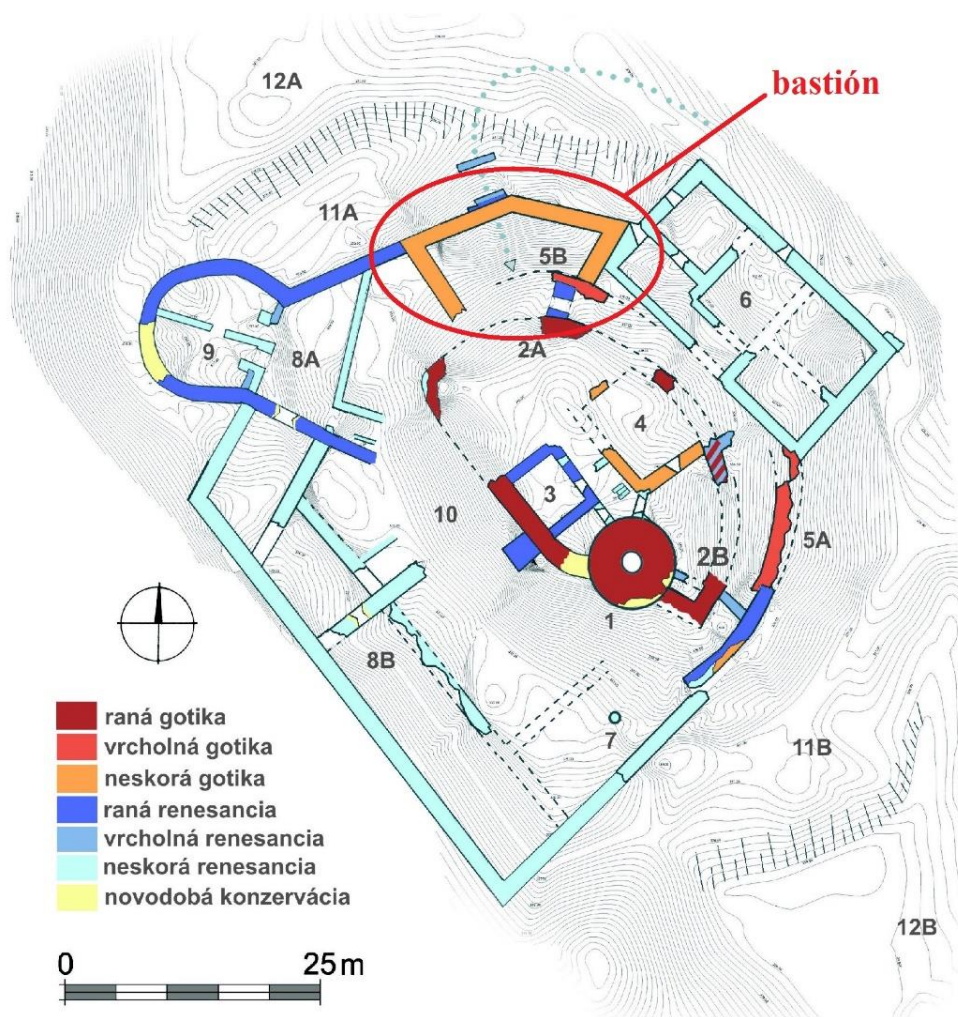
¹⁰⁸ Repka 2018, 8.

Obr. 50 Hypotetická rekonštrukcia priestoru nádvorja (autor).

4.4.4. Bastión

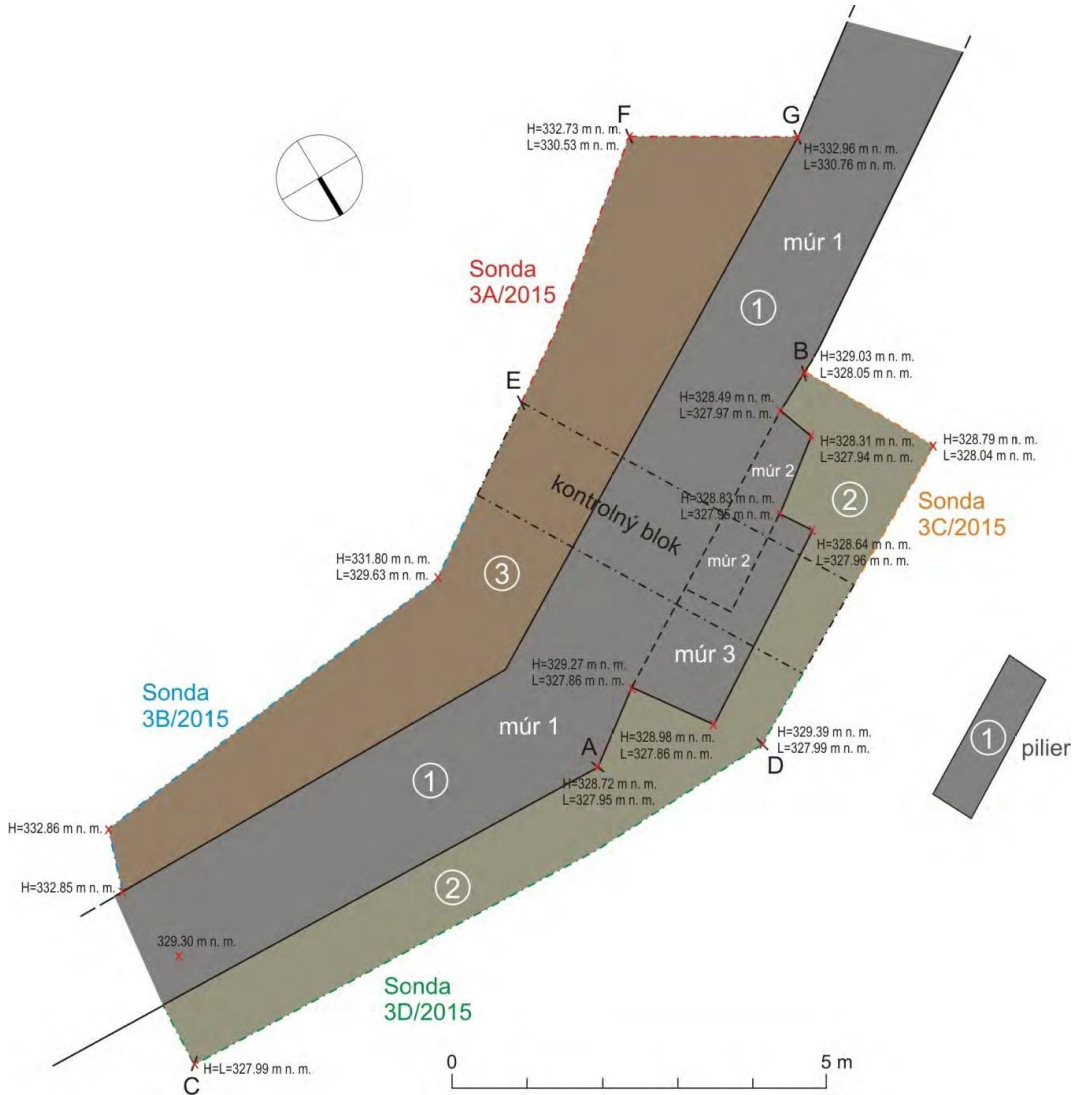
V súčasnosti je bezprostredné okolie hradieb Horného hradu zasypané závalovým kužeľom sute. Na južnej, západnej a čiastočne aj severnej strane pod úrovňou obvodovej hradby a útočištnej veže však z terénu vyčnievajú kolmo zatesané skaly vo výške 2 – 3m. Ak by sme predpokladali, že tieto skaly pokračujú kolmo aj pod závalovým kužeľom, čo je čiastočne identifikovateľné pod oporným pilierom na západnej strane, môžeme predpokladať, že hrad bol postavený na skalnom ostrohu a s najväčšou pravdepodobnosťou sa jeho poloha podobala hradu Beckov. Z južnej strany je útočištná veža, smerom na východ strmý zráz a smerom na západ bol objavený sekundárne zamurovaný tvor, pravdepodobne delová strelňa. Hrad bol tak najzraniteľnejší zo severnej strany kde sa nachádzal aj predpokladaný vstup. V priestore medzi Horným hradom a predhradím je vyhlbená hradná priekopa. V popisovanom období došlo podľa architektonicko-historického výskumu došlo k vybudovaniu objektu, ktorý chránil hrad od severu. Plnil funkciu akéhosi predsunutého bastiónu v tvare nepravidelného päťuholníka (obr.51).

Obr. 51 Situovanie bastiónu v celkovej dispozícii hradného areálu (podľa Bóna/Repka/ Sater obr. 13).

Archeologický výskum bol v priestore bastiónu realizovaný v roku 2015 a 2016. Výplň sondy 3 A-C / 2015 tvorená jednotlivými sídliskovými vrstvami. Vrchnú časť sondy tvorila vrstva hnedej lesnej pôdy. Pod ňou sa nachádzala vrstva hlinitej zeminy tmavohnedej farby s obsahom kameňov. Nižšie bola umiestnená vrstva s obsahom štrku a väčších kameňov. Pod ňou sa nachádzala vrstva hlinitej zeminy tmavohnedej farby bez obsahu väčších kameňov. Do nej zasahovala hlinitá vrstva s obsahom drobných kamienkov. V spodnej časti sondy sa nachádzala hlinitá vrstva svetlohnedej farby, do ktorej zachádzali tenké vrstvy štrku. Z jednotlivých vrstiev bol získaný početný nálezový materiál, predovšetkým keramika a kachlice, ktoré možno datovať do obdobia 16. –17. stor., pričom nie je

vylúčený presah aj do nasledujúceho 18. stor. V spodnej štrkovej vrstve sa nachádzali nepočítané keramické nálezy zo záveru 15. stor.¹⁰⁹.

Obr. 52 Prehľad sond v severnej obvodovej hradbe (podľa Repka 2015, obr. 15).

Doterajší archeologický, architektonicko-historický a archívny výskum v značnej miere prispel k poznaniu dejín členov rodiny a prestavieb hradu. Od veže s príľahlou strážnicou sa do konca 15. storočia stalo z hradu pevné rodové sídlo, ktoré slúžilo na prezentáciu postavenia a moci rodiny Aponi. Nasledujúce storočia však znamenali ešte väčšie stavebné aktivity na hrade Oponice ako v uplynulých rokoch.

¹⁰⁹ Repka 2015, 84.

5. Premeny hradu v 16. a 17. storočí

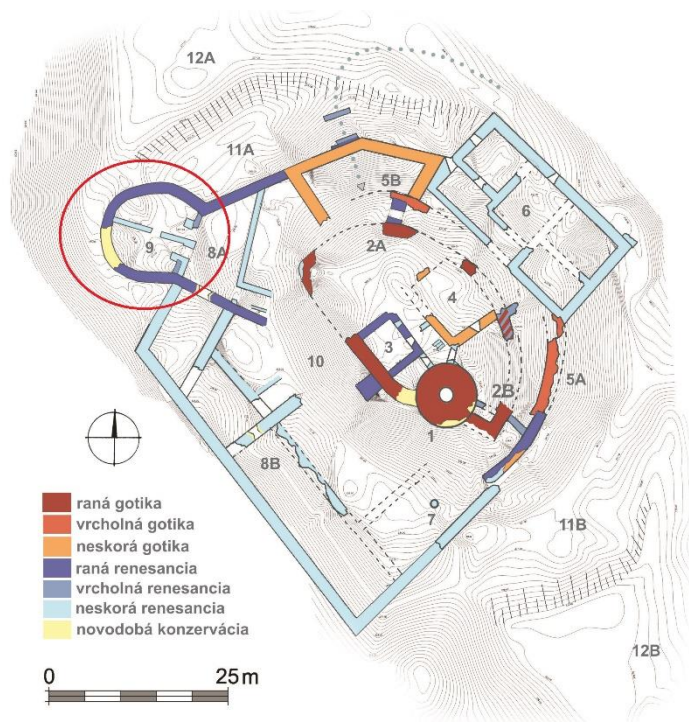
Posledné dve storočia, počas ktorých bol hrad obývaný, sa niesli v znamení rozsiahlych prestavieb a novostavieb. Tie boli realizované z dôvodov zvýšenia komfortu pre rozvetvenú rodinu Aponiovcov prípadne ich familiárov. Delová bašta stratila obrannú funkciu a bola prestavaná na obytné priestory spolu s dostavbou ďalšieho poschodia. K nej bol pristavaný JZ renesančný palác t.j. štvorposchodová budova, ktorej minimálne 3 poschodia mali obytnú funkciu. S týmito prístavbami súvisela vertikálna komunikácia, ktorú zabezpečovali dve schodiskové šachty.

Na začiatku 17. storočia bola realizovaná stavba najhonosnejšieho a zároveň najväčšieho objektu – SV renesančného paláca. V nadväznosti na nové budovy boli do konečnej veľkosti vybudované obvodové hradby a pôdorys hradu nadobudol svoju finálnu podobu.

Môžeme povedať, že hrad zväčšil svoju rozlohu o viac ako 100 percent. Ak by sme uvažovali o dĺžke jednej generácie 20 – 25 rokov, z čoho vyplýva približne 10-11 generácii, ktoré na hrade od jeho získania rodiny Aponi koncom 14. storočia žili, tak pravdepodobne každá z nich prispela svojím dielom k jednotlivým prestavbám. To samozrejme nevyhnutne viedlo k rodinným nezhodám, súdnym sporom a deleniam majetku tak veľkého objektu akým sa hrad Oponice po jednotlivých prestavbách stal.

5.1. Delová bašta - Tereš

Delová bašta má trištvrte kruhový pôdorys a bola niekedy okolo polovice 16. storočia spolu s príľahlými úsekmi opevnenia pristavaná k západnému ukončeniu stredovekého predhradia. Jej funkciou bola delostrelecká obrana západného a čiastočne južného predpolia hradu. Táto, pôvodne do nádvorja otvorená, bašta mala na najvyššom 3. podlaží 6 veľkých delových strielní a 3 menšie strielne re ručné zbrane, ktoré chránili predhradie od severu spolu so vstupom do hradu (obr. 53).

Obr. 53 Dispozičné umiestnenie delovej bašty (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr. 13).

Štvrté a zároveň najvyššie obytné podlažie malo okrem okenných otvorov aj jednu malú kruhovú strieľňu a jednu oválnu strieľňu s vodorovným spodným okrajom.

Po prestavbe v 17. storočí bola nadstavaná o 4. podlažie, zo strany nádvorja uzatvorená a prestavaná na obytnú budovu, dispozične napojenú na príľahlé krídlo juhozápadného paláca. Staršie strieľne 3. podlažia boli prestavané na okenné a dverné otvory a v južnom ukončení bašty bol situovaný arkierový prevét. Strieľne pre ručné palné zbrane boli zamurované úplne. O prestavbách v druhej polovici 16. a v prvej polovici sme informovaní aj na základe dendroanalýzy rámu okenného otvoru na najvyššom podlaží (obr. 54).

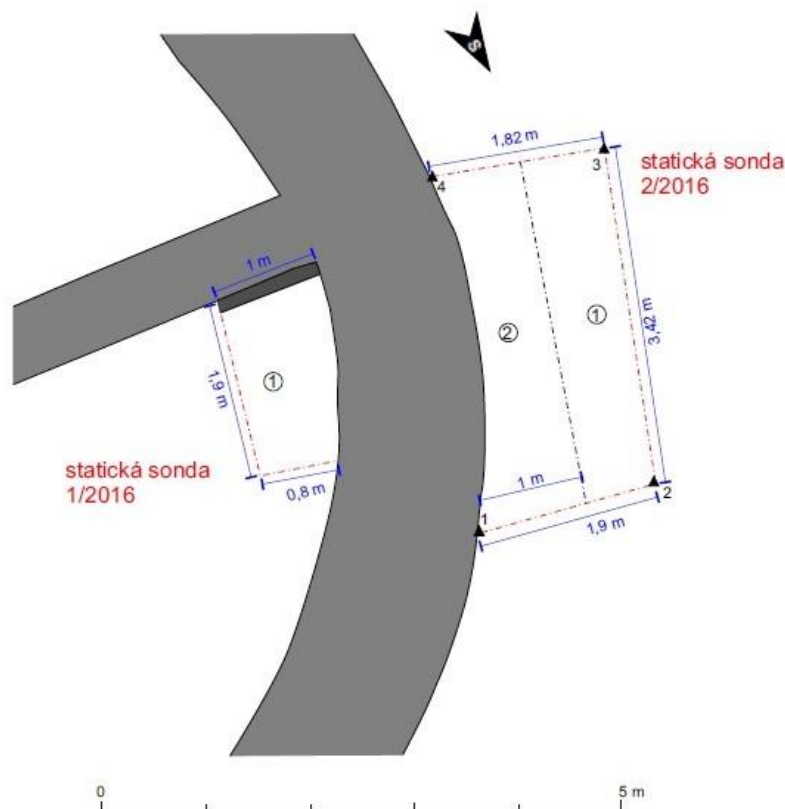
Obr. 54 Zvyšok okenného rámu na 4. podlaží delovej bašty (autor).

Prvý systematický archeologický výskum delovej bašty Tereš sa uskutočnil v roku 2008. Výskum pozostával z výkopu jednej zisťovacej sondy (rozmery 200 x 100 x 150 cm) v priestore Tereša, cieľom ktorej bolo zistiť stratigrafiu zásypových vrstiev v rámci obytnej veže. Nálezový materiál tvorila keramika, drobné predmety najmä zlomky klincov a kachlice. Najviac nálezov obsahoval kontext, ktorý sa nachádza pod prepálenou vrstvou súvisiacou s vypálením hradu¹¹⁰.

Okrem plôch plánovaných preskúmať v rámci archeologického výskumu v roku 2016 boli pre potreby statického posúdenia stojacich architektúr vytýčené dve sondy – statická sonda 1/2016 a 2/2016 (obr. 55). Obe sa týkali posúdenia stavu vyklonených múrov delovej bašty Tereš. Statická sonda 1/2016 s rozmermi 0,8-1 x 1,9 m bola umiestnená v interiérovej časti severného krídla bašty pri líci jeho západného obvodového múru. Preskúmaná bola do hĺbky 2,1 m pričom sa tu nachádzala iba vrstva deštrukcie s ojedinelými hnutelnými archeologickými nálezmi. Nebola zachytená žiadna kultúrna vrstva. Druhá statická sonda 2/2016 s rozmermi 1,82-1,9 x 3,42 m bola umiestnená oproti statickej sonde 1/2016 v

¹¹⁰ Bielich 2012, 202-203

exteriérovej časti bašty. Preskúmaná bola rovnako do hĺbky 2,1 m. Vo vrchnej časti bola zistená hlinitá vrstva s obsahom hnutelných archeologických nálezov. Pod ňou, v hĺbke 1-2,1 m sa nachádzala vrstva tvorená veľkým množstvom menších kameňov, ale už bez obsahu hnutelných archeologických nálezov. V oboch statických sondách preskúmaných do hĺbky 2,1 m zatiaľ nebol zachytený základ obvodového múru bašty¹¹¹.

Obr. 55 Statické sondy v interiéri a exteriéri delovej bašty. (podľa Repka/Styk 2016, obr. 72).

V súčasnosti prebieha monitoring delovej bašty s cieľom posúdiť ďalšie prípadné vykláňanie sa poškodenej a vyklonenej časti.

Na základe analýzy jednotlivých výskumov je možné načrtnúť hypotetickú podobu delovej bašty v období pred prestavbou na obytný priestor (obr. 57) a v období keď bol prestavaná na obytnú budovu (obr. 58). Bližšie súvislosti ohľadom prístupu k jednotlivým ochodziam zatiaľ neviem určiť. Je potrebné zrealizovať archeologický výskum v priestore medzi súčasnou priečkou delovej

¹¹¹ Repka-Styk 2016, 14.

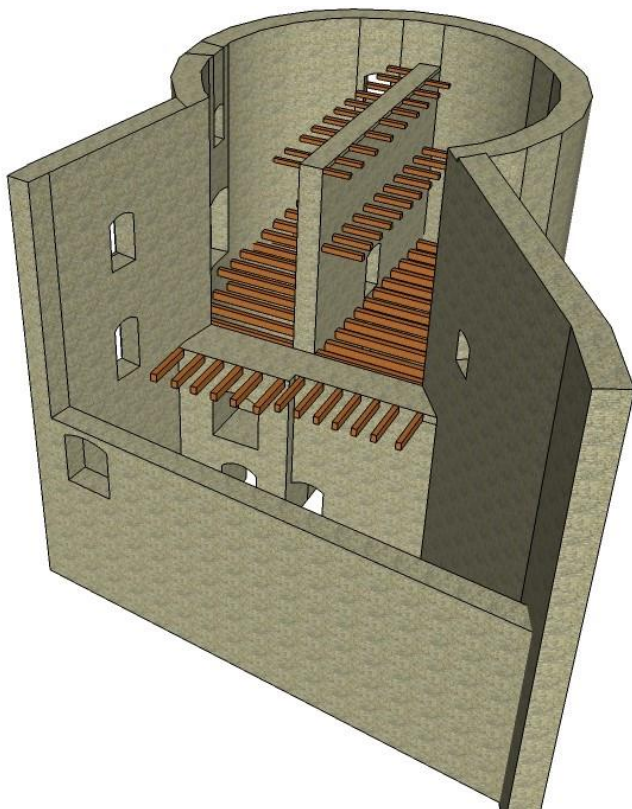
bašty a západnej obvodovej hradby horného hradu, ktoré môžu prispieť k objasneniu komunikačnej schémy.

Obr. 56 Pohľad do interiéru delovej bašty (autor).

Obr. 57 Bašta v období, keď fungovala ako delová bašta (autor).

Obr. 58 Delová bašta slúžiaca ako obytný priestor (autor).

V rozmedzí rokov 2014 – 2016 bolo na hrade Oponice odobraných 6 vzoriek na dendrochronologickú analýzu. Všetky vzorky boli skúmané štandardnými súčasného dendrochronologického výskumu (cf. Cook – Kairiukstis 1990). Mikroskopicko-anatomická analýza (cf. Schweingruber 1990) dobre zachovaných suchých pletív preukázala, že vzorky boli vyrobené z dubového dreva¹¹².

V prípade vzoriek JZ renesančného paláca a delovej bašty dospel k podobným výsledkom aj doc.RNDr.V. Bahýl. CSc. Ten stanovil rok zoťatia stromu pre okenný rám na rok 1575 a v prípade vystužovacej klieštiny po roku 1566¹¹³.

Na základe písomných prameňov vieme, že hrad Oponice bol niekoľkokrát opravovaný. Údaje o obnove a budovaní hradu pochádzajú z rokov 1542 a 1550. Jediný údaj z dendrochronologickej analýzy, ktorý by tento údaj mohol potvrdiť sa

¹¹² Barta 2015, 2016.

¹¹³ Bahýl-Pastierovič 2014.

týka JZ renesančného paláca. Zvyšné dendrochronologické datovanie je až po časových údajoch uvedených v písomných prameňoch.

Tabuľka 2 Prehľad vzoriek pre dendroanalýzu z hradu Oponice (podľa Barta, 2015, 2016).

Vzorka	Lokalizácia	Druh dreva	Najskorší možný výrub	Poznámka
1	SV renesančný palác	dub	1612±10 AD	
2	obvodová hradba	dub	1635±10 AD	
3	obvodová hradba	dub	1564 – 1578AD	
4	útočištná veža	dub	nedatovateľné	nedostatočný počet letokruhov
5	JZ renesančný palác	dub	1551±10 AD	
6	delová bašta	dub	1606±10 AD	

5.2. Severovýchodný renesančný palác

K najvýraznejším stavebným počinom v opísanej vývojovej etape patrila výstavba ďalšieho reprezentačného paláca v severovýchodnom obvode predhradia. Tento štvorpodlažný palác bol pre stiesnenosť predhradia vysunutý von za staršie opevnenie, do priestoru hradnej priekopy. Jeho obdĺžnikový pôdorys 27 × 14,5 m bol na spodných troch podlažiach členený na tri trakty, pričom jednotlivé deliace i obvodové múry boli navzájom previazané a vystužené masívnymi trámovými klieštinami. Priestory spodných dvoch podlaží boli zväčša zaklenuté, pričom klenby na 2. podlaží boli dekorované štukovými rebrami. Mali menšie okenné otvory a slúžili zväčša ako pomocné obslužné priestory. Horné dve podlažia prekrývali trámové stropy a mali veľké obdĺžnikové okná. Kým priestory na 3. podlaží boli obytné, na najvyššom 4. podlaží sa nachádzala priestranná reprezentačná sála, dosahujúca šírku celého paláca. Vonkajšie fasády paláca boli skromne stvárnené hladkou omietkou bez výzdoby nároží a iba na rozhraní 2. a 3. nadzemného podlažia fasádu členila plastická omietková polkruhová rímsa. Na severnej fasáde bol situovaný vlys, ktorý je identifikovateľný na fotografii z prvej polovice 20. storočia (obr. 111). Hlavná fasáda, orientovaná smerom k obci, mala

prísne symetricky usporiadané okenné otvory a bola spolu s ďalšími zakončená podstrešnou rímsou¹¹⁴. Obdobie výstavby tohto paláca možno oprieť o dendrochronologické datovanie jednej z trámových klieštín, ktorej drevina bola vyťaťá po časovom rozmedzí 1602–1622¹¹⁵.

V miestach vypadaných parapetov sa obnažili drevené klieštiny v hrúbke muriva. Severovýchodné priečelie je výrazne smerom von vyklonené, pričom postupne sa uvoľňujúce okenné parapety narúšajú stabilitu muriva, ktoré je v havarijnom stavebno-technickom stave. Ešte na sklonku 19. storočia stálo priečelie paláca v plnej výške s oknami najvyššieho podlažia. Na prelome rokov 1988/1989 sa zrútila časť severozápadnej steny paláca.

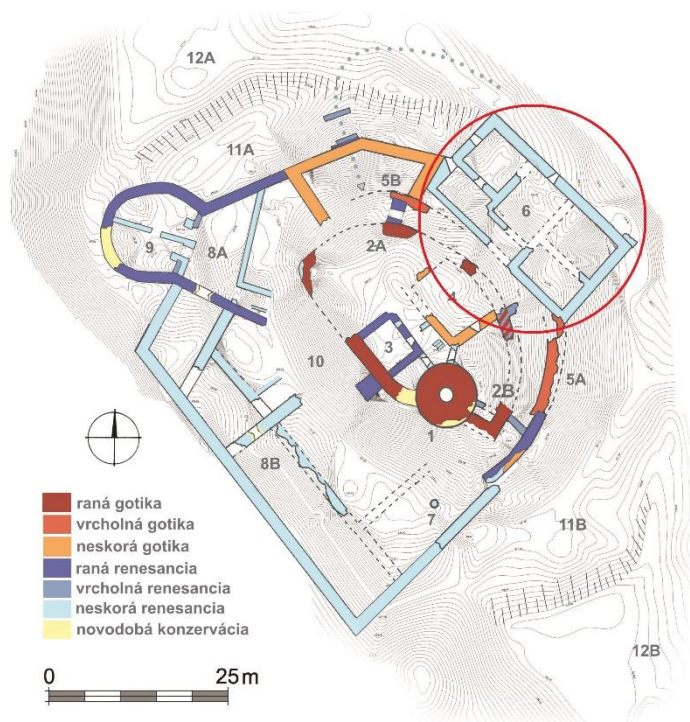
Monitoring vyklonenej steny paláca, ktorý bol realizovaný od mája 2018 do apríla 2019 však nezaznamenal žiadny ďalší pohyb východnej steny.

Obr. 59 Vystužovacia klieština v prízemí renesančného paláca (autor).

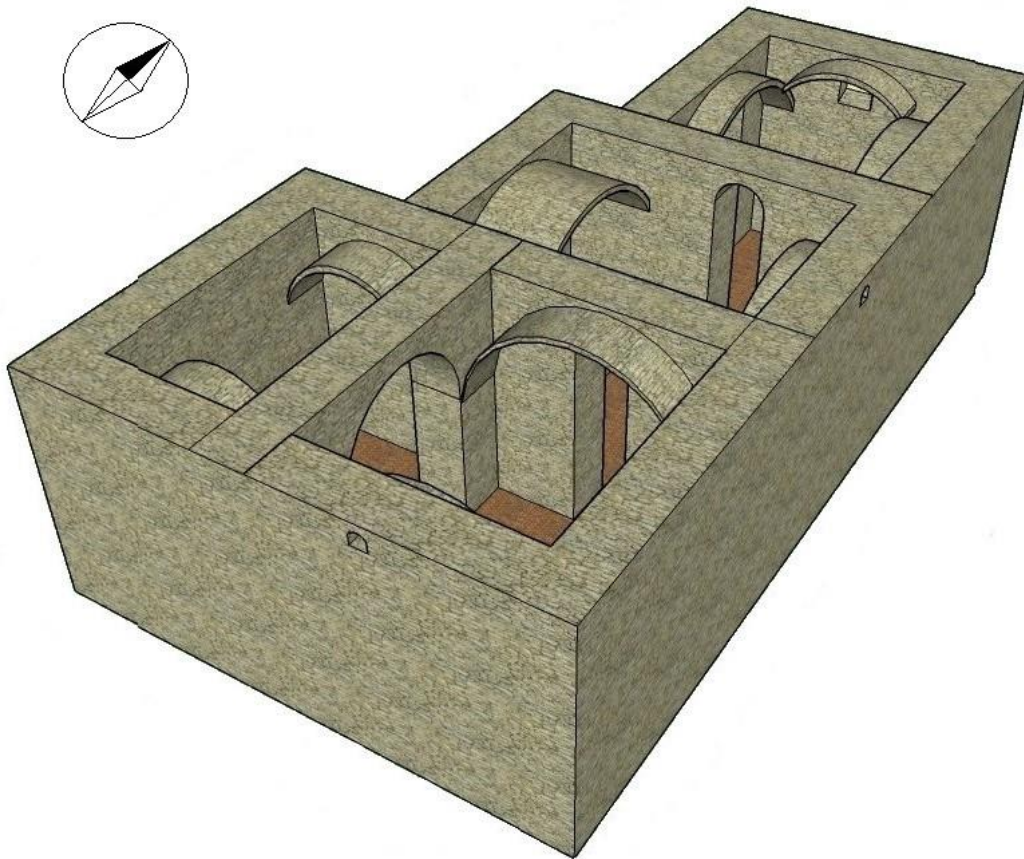
¹¹⁴ Bóna-Repka-Sater 2017, 35.

¹¹⁵ Barta 2015

Obr. 60 Dispozícia SV renesančného paláca (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr. 13.)

Pivnice paláca sú dnes v prevažnej miere zasypané. Napriek tomu je však možné, na základe geodetických meraní, archeologického výskumu a očistenia od náletových drevín urobiť si predstavu o ich dispozičnom členení. Podobne ako celý objekt paláca majú trojtraktové členenie s valenými klenbami. Prechod medzi jednotlivými traktami je zabezpečovaný prostredníctvom vysokých prechodov zaklenutých kamennými klenbami. Predpokladaná výška pivníc sa v závislosti na skalnom podloží, ktoré sa nachádza pod múrmi na západnej strane, je približne 7 metrov (obr. 61).

Obr. 61 Hypotetická rekonštrukcia pivníc SV renesančného paláca (autor).

Ďalšie potenciálne vzorky pre dendrochronologickú analýzu by mohli byť odobrané zo stužovacích klieštín v okenných otvoroch 4. nadzemného podlažia SV renesančného paláca. Ich ťažšia dostupnosť a statické poruchy vyklonenej steny paláca však neumožňuje ich odobratie. Tieto by mohli naznačiť finálnu prestavbu hradného komplexu a objasniť dobu požívania tohto objektu.

F. Tessedik na základe svojho archívneho výskumu dospel k predpokladu, že už po smrti Pavla (1624) a Petra Aponiho začali ich časti hradu chátrať. Krátko po úmrtí Petra boli totiž počas vyšetrovania istej žaloby nájdené Petrove obydlia vo veľmi zlom stave. Všetky dvere obydlí boli už bez zámkov a závor, vo veži boli na zemi nájdené zničené písomnosti a v jednej truhlici rozličné strieborné a pozlátené veci. Menovite 5 rozlične veľkých pozlátených džbánov bez veka, dvojitý pohár, 2 strieborné a 1 pozlátená šálka, 2 strieborné misky a 2 strieborné

taniere. F. Tessedik tiež predpokladá, že hrad sa rýchlo po opustení zmenil na ruinu následkom požiaru, stalo sa tak niekedy pred polovicou 17. storočia¹¹⁶

Ak vezmeme do úvahy rok 1622 ako najneskorší možný výrub dreva pre klieštinu, ktorá sa nachádza medzi prvým a druhým nadzemným podlažím SV paláca a následne čas potrebný na jeho vybudovanie, ostane len niekoľko pár rokov, počas ktorých mohol byť palác reálne využívaný.

Archeologický výskum SV renesančného paláca sa doteraz obmedzil len na juhovýchodný obvodový múr severovýchodného paláca. V priestore predpokladaného severovýchodného nárožia paláca, spájajúceho dodnes stojací severovýchodný obvodový múr a skúmaný juhovýchodný bola vytýčená sonda 1A/2016 s rozmermi 8 x 4-4,5 m. Sondážou zachytené nárožie paláca bolo značne deštruované, predovšetkým v prípade jeho vonkajšieho líca, ktoré bolo zachytená až v hĺbke 1,8 m od úrovne súčasného terénu, a v nadmorskej výške 324,28 m n. m. Zistené nárožie bolo z vnútornej strany pravouhlé, avšak z vonkajšej mierne zaoblené. Výplň sondy bola tvorená deštrukciou obvodového múru paláca. Pri vnútornom juhovýchodnom rohu bola zachytená aj vrstva deštrukcie tehlovej architektúry, ktorá stála v interiéri paláca. Pod odkrytým juhovýchodným nárožím bol v exteriérovej časti čiastočne zachytený ďalší múr so šírkou 2,5 m, ktorý pokračoval severovýchodným smerom až mimo priestor sondy. Navrchu sa nachádzala tenká prepálená hlinitá vrstvička tehlovočervenej, miestami až čiernej farby, ktorú možno považovať za úroveň historického terénu. Súčasťou spodného múru bola aj vymurovaná kolová jama s priemerom 0,54 m. V jej výplni siahajúcej do hĺbky 60 cm (323,59 m n. m.) sa nachádzali prepálené kusy dreva a zeminy. Na základe nálezovej situácie tu môžeme uvažovať o existencii staršej brány s drevenými vrátami. Kolová jama by tak slúžila na osadenie dreveného pántu¹¹⁷.

Ak by sme pripustili, že spodný múr pokračuje ďalej smerom na východ, bolo by možné očakávať nález rovnakej kolovej jamy a brána by bola tým pádom dvojkrídlová. Smerom k predpokladanej bráne smeruje aj pôvodná prístupová cesta, ktorá je aj dnes identifikovateľná v konfigurácii terénu a bola v roku 2017

¹¹⁶ Tessedik 1826, 54.

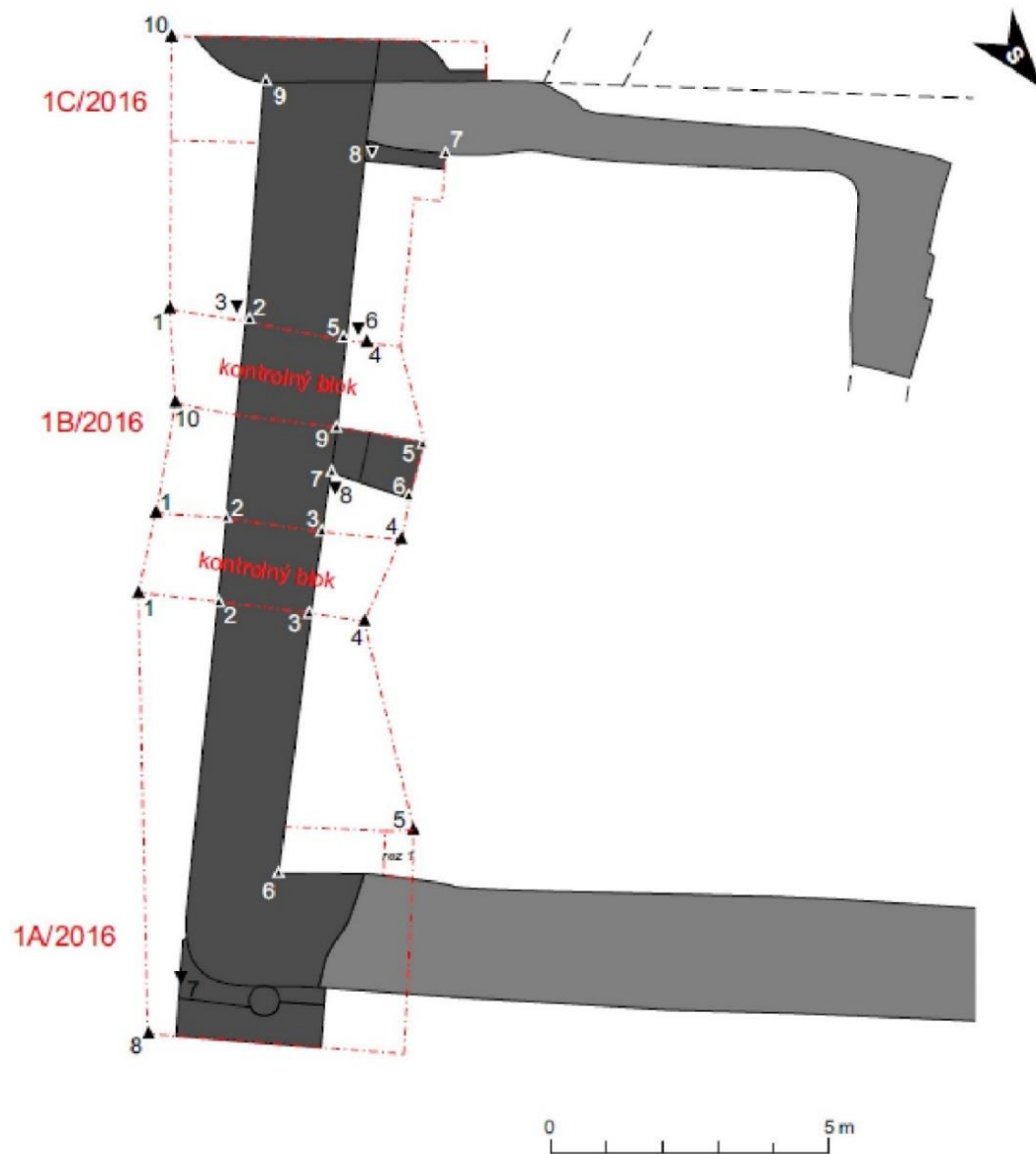
¹¹⁷ Repka-Styk 2016, 142-143

čiastočne obnovená. Za nepriamy dôkaz existencie brány môžeme považovať aj systém troch nad sebou umiestených striel'ní v južnej obvodovej hradbe. Tie smerujú priamo k prístupovej ceste takže ich primárna funkcia bola chrániť predpokladanú bránu (obr. 64).

Tieto hypotézy však potvrdí alebo vyvráti len ďalší archeologický a architektonicko-historický výskum.

Ďalšie archeologické sondy boli umiestnené juhozápadne od sondy 1A/2016 pozdĺž predpokladaného priebehu severovýchodného obvodového múru paláca. Išlo o sondu 1B/2016 s rozmermi 1,8-2 x 4,42-4,5 m a sondu 1C/2016 s rozmermi 5-5,3 x 4,2-5,65 m. Sondou 1B/2016 bola zachytená stredná časť severozápadného obvodového múru paláca v úrovni minimálne troch riadkov súdržného muriva. V severozápadnej časti sondy, t. j. pri vnútornom líci múru bolo zachytené torzo priečného muriva so stopami po ostení. Priestor sondy preskúmaný do hĺbky 0,3 až 2 m (max. 330,80 m n. m., min. 327,87 m n. m.), v závislosti od sklonu terénu a zchovalosti múru, tvorila vrstva deštrukcie kamenných múrov. Sonda 1C/2016 mala za úlohu preskúmať juhozápadnú časť severovýchodného múru paláca a zachytiť jeho juhovýchodné nárožie. Obdobne, ako v prípade sond 1A/2016 a 1B/2016, ani tu sa múr nenachádzal hlboko pod úrovňou súčasného terénu. V severovýchodnej časti sondy siahali výkopy do hĺbky 0,4 až 1,3 m (329,33 – 331,01 m n. m.) v závislosti od sklonu terénu a zchovalosti múru. Problematickejšou časťou bol priestor exteriéru juhovýchodného nárožia, ktoré bolo deštruované. Súdržné vonkajšie líce bolo zachytené až v hĺbke 2,9 m (328,30 m n. m.) od úrovne súčasného terénu. Sonda 1C/2016 zasahovala pri juhovýchodnom nároží aj do priestoru juhozápadného múru paláca, ktorého torzo čiastočne vystupovalo nad úroveň súčasného terénu. Archeologickým výskumom sa podarilo zachytiť ďalší torzovito zachovaný múr/múry, ktorý sa čiastočne nachádzal pod juhozápadným múrom paláca¹¹⁸.

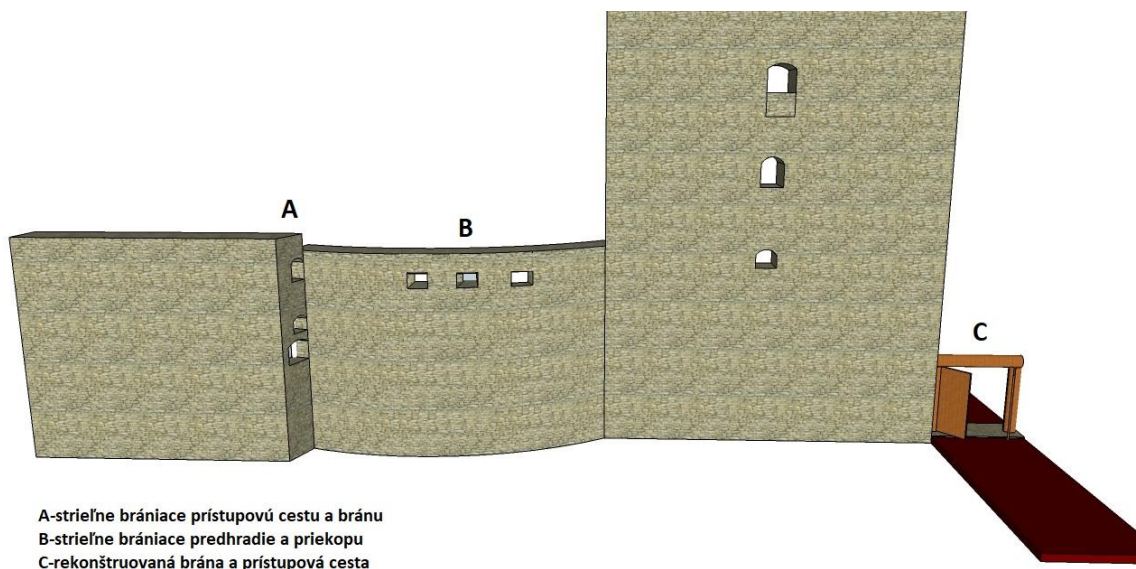
¹¹⁸ Repka-Styk 2016, 10-11.

Obr. 62. Sondy južnej steny SV renesančného paláca (podľa Repka/Styk 2016, plán 6).

Obr. 63 Odkrytá kolová jama pri nároží SV renesančného paláca (podľa Repka/Styk obr. 12)

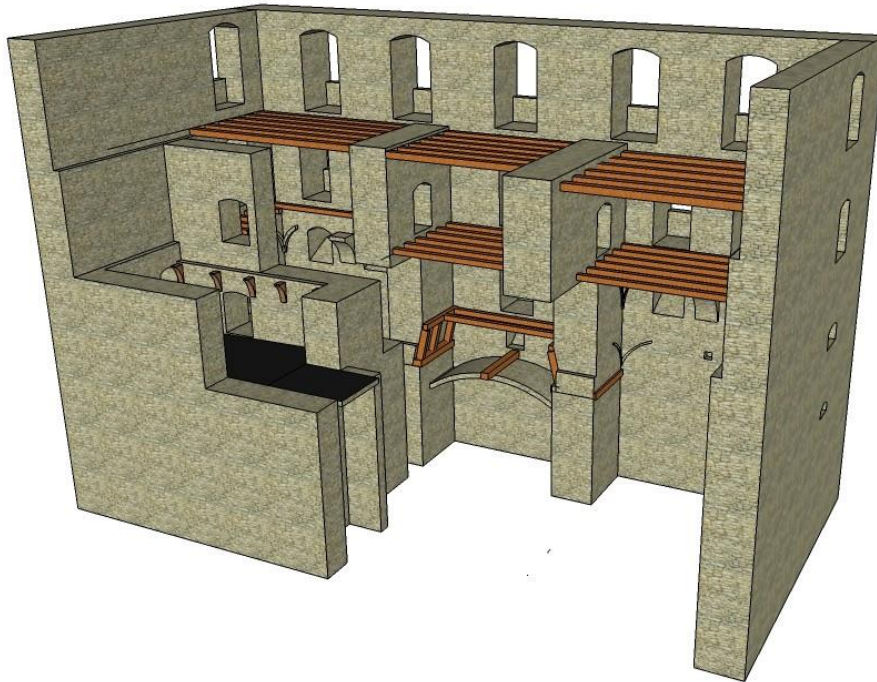

Obr. 64 Predpokladaná brána pri nároží SV renesančného paláca (autor).

Hypotetická podoba interiérov SV renesančného paláca je výsledkom vyhodnotenia predchádzajúcich výskumov. Zobrazuje všetky obytné priestory 1. – 4. nadzemného podlažia. Pivnice sú kvôli prehľadnosti zobrazené samostatne. Západná stena paláca je ponechaná otvorená nielen kvôli možnému pohľadu do interiérov ale aj kvôli nedostatočným podkladom pre jej rekonštrukciu (obr. 66).

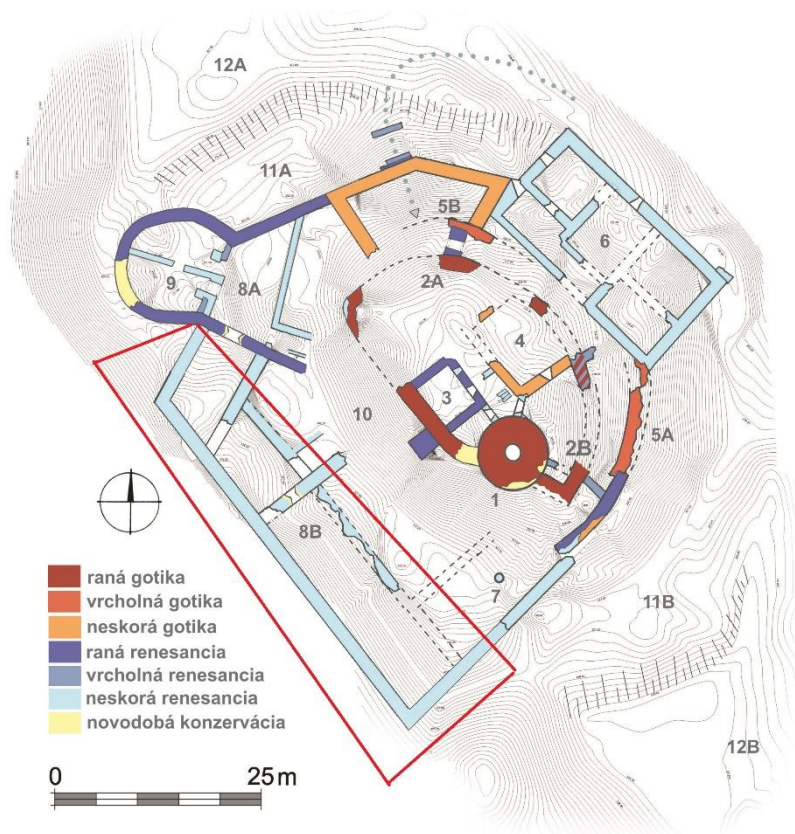
Obr. 65 Renesančný palác na začiatku 20. storočia (archív A. Selnekoviča).

Obr. 66 Hypotetická rekonštrukcia SV renesančného paláca (autor).

5.3. Juhozápadný renesančný palác

Dvojkřídlový juhozápadný obytný palác IV. sa nachádza v juhozápadnej časti predhradia v mieste staršej priekopy lemujúcej stredoveké predhradie. Palác sa svojím západným krídlom dotýka objektu delovej bašty a južným krídlom zvonka lemoval celý juhozápadný obvod predhradia, takže toto krídlo dosahovalo pôdorysnú šírku 10,5–15 m a dĺžku až okolo 52 m. V súčasnosti je nad úrovňou terénu obnovená do výšky približne 5 metrov.

Obr. 67 JZ renesančný palác (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr. 13).

Výstavbu juhozápadného krídla môžeme aj podľa dendroanalýzy vzorky odobranej z vystužovacej klieštiny lokalizovanej v severnej stene datovať do rokov 1551±10 rokov (obr. 68). Klieština sa nachádza na úrovni 1. nadzemného podlažia.

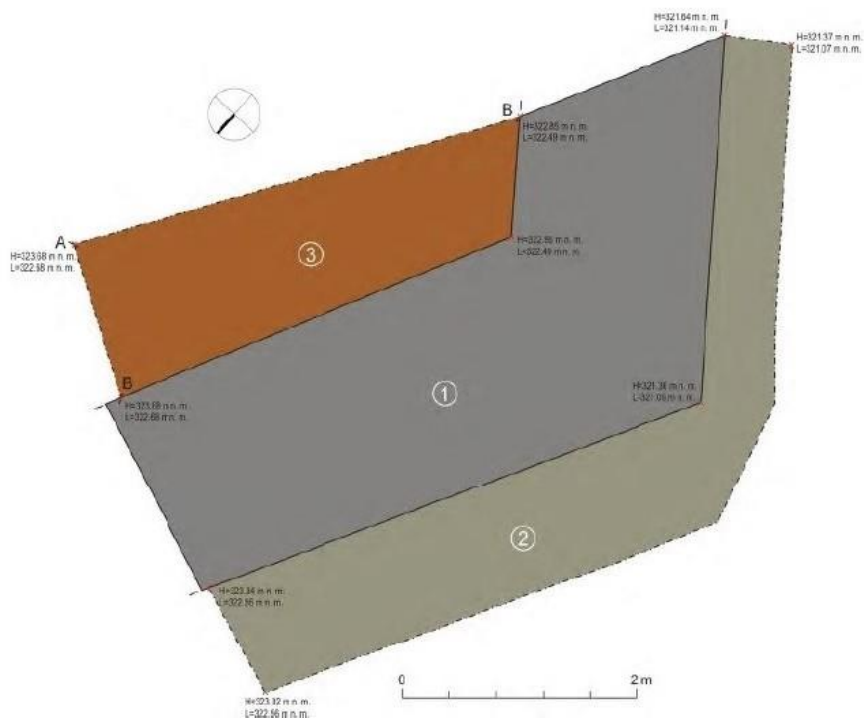

Obr. 68 Lokalizácia vystužovacej klieštiny (autor).

Archeologický výskum tohto objektu bol vzhľadom k jeho dĺžke cca 50 m realizovaný v niekoľkých fázach.

Sondou 2/2015 sa podarilo zachytiť severozápadné nárožie paláca v úrovni troch riadkov súdržnej väzby pôvodného muriva. Zachytené nárožie malo takmer pravouhlý tvar. V severovýchodnej časti sondy pri vnútornom rohu nárožia paláca bola v hĺbke cca 322,88 m n. m. zachytená vrstva prepálenej hliny, uhlíkov a veľkého množstva sekundárne prepálených tehál. Archeologické nálezy boli zistené iba pri vnútornom rohu nárožia v uvedenej prepálenej vrstve. Okrem spomínaných uhlíkov a tehál bola nájdená keramika, kachlice, sklo, železné klince a zvieracie kosti, ktoré možno zaradiť do obdobia 16. – 17. storočia¹¹⁹.

¹¹⁹ Repka 2015, 22.

- Legenda:**
 1-kamenný múr paláca
 2-vrstva deštrukcie kamenného múru paláca
 3-prepálená vrstva s obsahom uhlíkov a sekundárne prepálených tehál

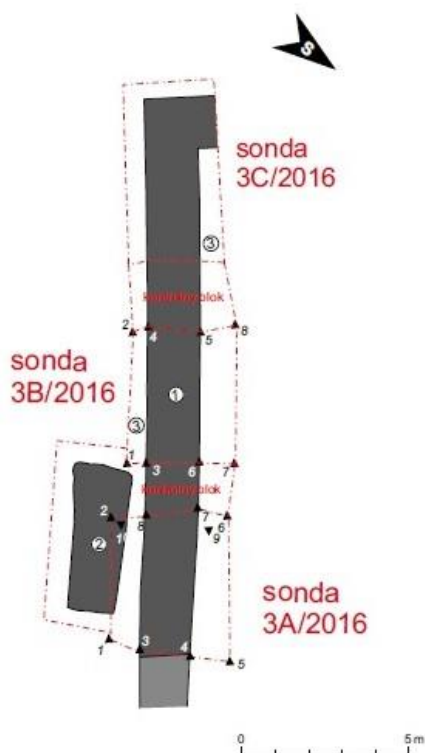
Obr. 69 Sonda 2/2015 (podľa Repka 2015, obr. 12).

Na úrovni prízemia tohto paláca sa pri odstraňovaní náletových drevín a stromov podarilo odkryť a následne zrekonštruovať odvetrávací otvor (obr.70). Nachádza sa vo výške 120 cm nad úrovňou súčasnej úrovne podlahy a ústi až do 2. nadzemného podlažia čo predstavuje dĺžku približne 6 m.

Obr. 70 Odvetrávací otvor, nálezový stav a stav po obnove (autor).

JZ renesančný palác je podľa doterajších poznatkov rozdelený priečkou na 2 časti. V južnej časti sa v rokoch 2016 a 2017 uskutočnil ďalší výskum obvodovej hradby tohto paláca. V juhovýchodnom úseku II hradbového múru boli umiestnené pozdĺž predpokladaného priebehu hradby tri archeologické sondy, a to 3A/2016, 3B/2016 a 3C/2016. Sondážnym výskumom sa podarilo po odstránení sutín a zásypov do hĺbky 1,2 až 1,5 m zachytiť pokračovanie múru obvodovej hradby, ktorá dosahovala v tomto úseku šírku 1,55 m. V priestore sondy 3C/2016 sa podarilo zachytiť juhovýchodné nárožie II hradbového múru, ktoré malo pravouhlý tvar. Na východnom okraji sondy 3A/2016, 1-2 m od vonkajšieho líca II hradbového múru bolo zachytené torzo ďalšieho múru. Z dôvodu jeho preskúmania bola sonda 3A/2016 rozšírená východným smerom. Odkrylo sa celé torzo múru s rozmermi 4,3 x 1,45 m. Na základe jeho polohy a šírky ide s najväčšou pravdepodobnosťou o deštruovanú časť II hradbového múru. V zásype múru zistení hnuiteľný archeologický materiál z obdobia 16. – 17. storočia a rovnako ani tu nie je možné sa vyjadriť z hľadiska archeológie k datovaniu výstavby tejto časti II. hradbového múru¹²⁰.

Obr. 71 Prehľad sond v roku 2016 (podľa Repka/Styk 2016, plán 8).

¹²⁰ Repka- Styk 2016, 43.

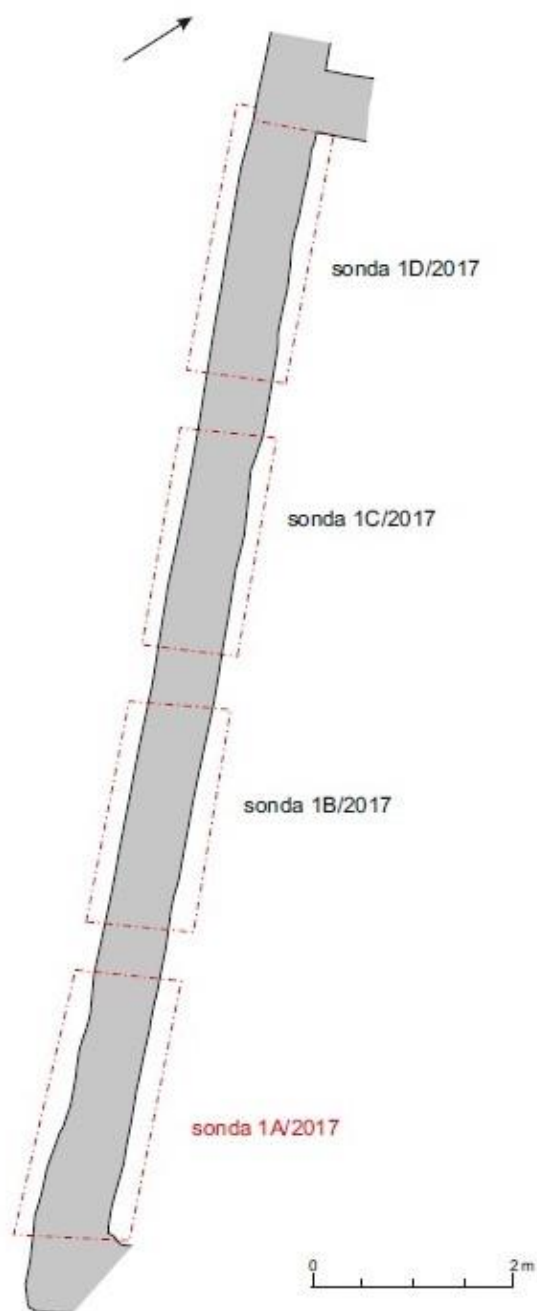
K datovaniu výstavby prispievajú aj výsledky dendroanalýzy zo vzorky odobratej z vystužovacej/spojovacej klieštiny medzi staršou obvodovou hradbou a renesančnou prístavbou archeologicky skúmanou v roku v 2016. Klieština sa nachádza nad tromi strieľňami a jej cieľom bolo stužiť pristavanú hradbu (obr. 72) a je možné ju datovať do obdobia rokov 1635±10.

Obr. 72 Umiestnenie klieštiny medzi 2 hradbami (autor).

Výskum pokračoval aj v roku 2017 kedy boli vytýčené 4 sondy : 1A/2017, 1B/2017, 1C/2017 a 1D/2017. V rámci nich sa podarilo zachytiť priebeh juhovýchodného úseku juhozápadného obvodového múru v úrovni minimálne troch riadkov súdržného muriva. Uvedený preskúmaný úsek múru dosahoval dĺžku 2770 cm, resp. po južné nárožie zachytené už minulý rok až 2950 cm a šírku 150 cm. Počas celého priebehu múru sa nepodarilo zachytiť žiadny priečny múr. Je preto namieste otázka, či daný úsek predstavoval múr obytnej stavby, v tomto prípade paláca IV juhozápadného. Odpoveď na túto otázku môže dať ďalší archeologický výskum, ktorý by preskúmal vnútorné líce do väčšej hĺbky. V priestore uvedených sond sa nachádzala suť pozostávajúcou z hlíny, maltoviny a deštrukcie kamenných architektúr a ojedinelými hnutelnými archeologickými

nálezmi v podobe fragmentov keramiky, kachlíc, zvieracích kostí a železných klincov. Uvedené nálezy možno na základe keramiky a kachlíc datovať do 14. – 17. storočia¹²¹.

Obr. 73 Umiestnenie sond v roku 2017 (podľa Repka/Styk 2017, obr. 1).

¹²¹ Repka-Styk-Šimunková 2017, 32

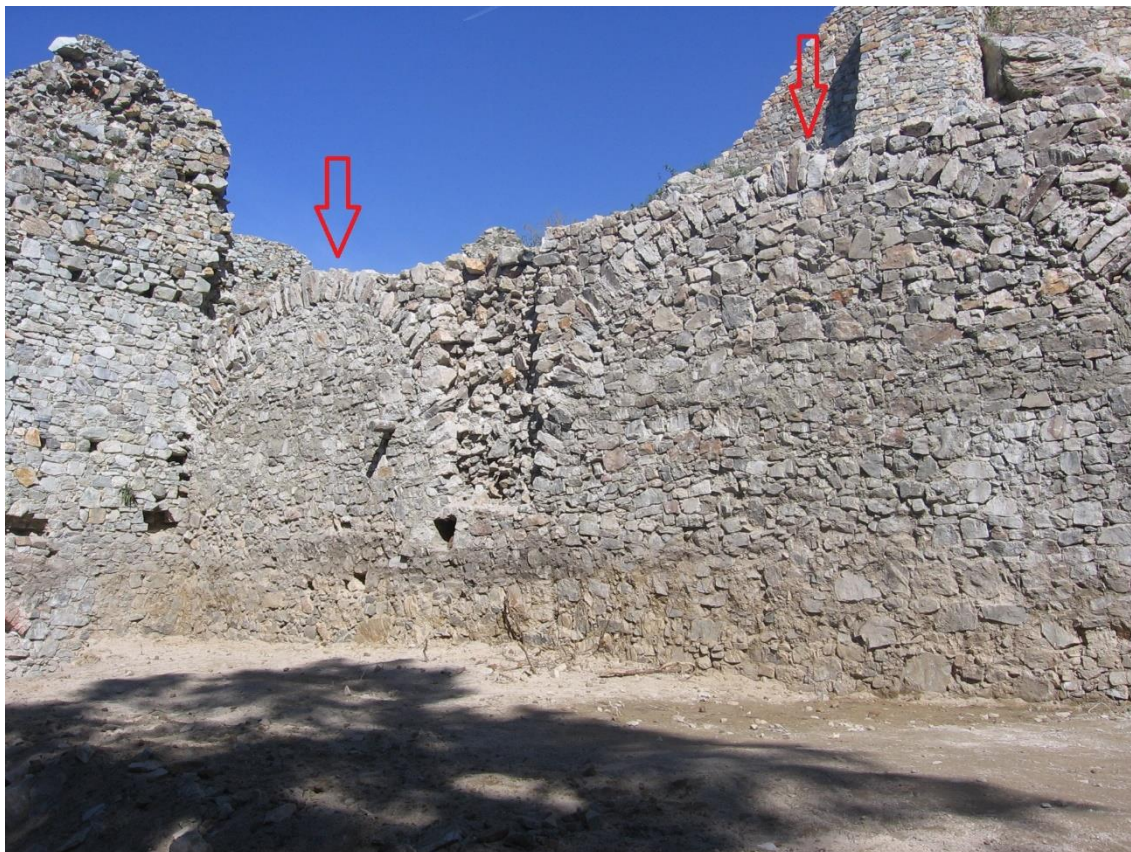

Obr. 74 Odkrytý úsek JZ obvodového múru (autor).

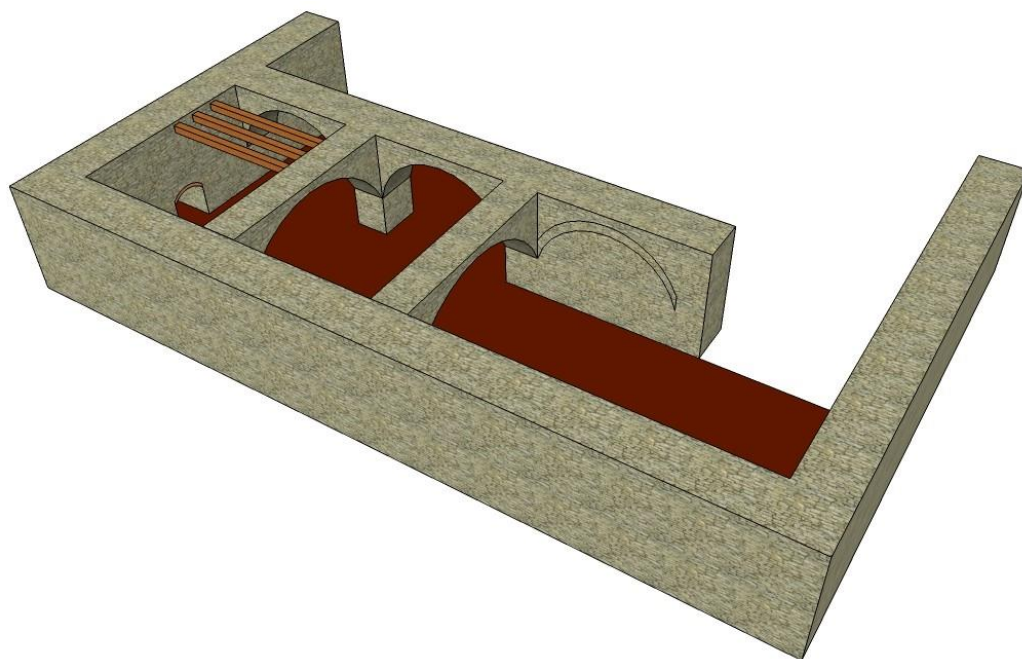
Rovnobežne so JZ obvodovou skúmanou hradbou sa nachádza hradba, tvorená dvomi kompletne a jedným čiastočne zrekonštruovaným vynášacími oblúkmi, ktoré boli sekundárne zamurované (obr. 76). Rozpätie oblúkov je 570 cm.

Obr. 75 Hradba s vyľachčovacími oblúkmi stav júl 2018 (autor).

Obr. 76 Hradba s vyľachčovacími oblúkmi stav september 2018 (autor).

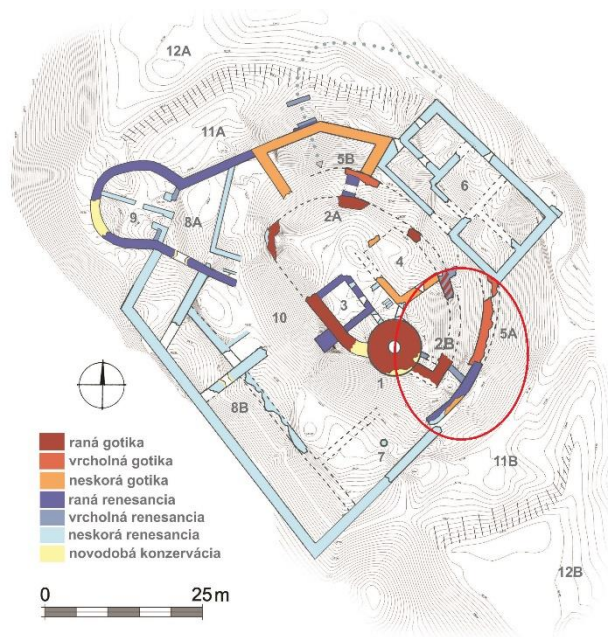

Obr. 77 Hypotetická rekonštrukcia prízemnia JZ paláca (autor).

Medzi zachovanými oblúkmi boli zistené zvyšky záklenkov, ktoré pravdepodobne smerovali kolmo na obvodovú hradbu tvorili tak podklad pre uloženie ďalšieho podlažia. Keďže doterajším výskumom neboli zistené žiadne priečky môžeme predpokladať, že priestor slúžil ako skladisko/pivnica. Na hypotetickej rekonštrukcii sú prvé dva vyľahčovacie oblúky ponechané nezamurované v podobe akú mali pred zamurovaním. Tretí je zamurovaný tak ako je v súčasnosti obnovený spolu s prvými dvomi.

5.4. Obvodová hradba

Pravdepodobne pôvodná obvodová hradba má mierne zaoblený tvar a napája sa pri nároží SV renesančného paláca a smeruje na JZ kde je asi po 20 m napojená na mladšiu prístavbu obvodovej hradby kde je vytvorené nárožie spolu so systémom troch nad sebou umiestených strieľní (obr.79). Vo výške asi 8 m nad predpokladaným terénom sa zachovala jedna strieľňa. Vzhľadom na dĺžku hradby a plochu predhradia môžeme predpokladať, že strieľne boli najmenej tri (obr. 64).

Obr. 78 Vonkajšia obvodová hradba (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr. 13).

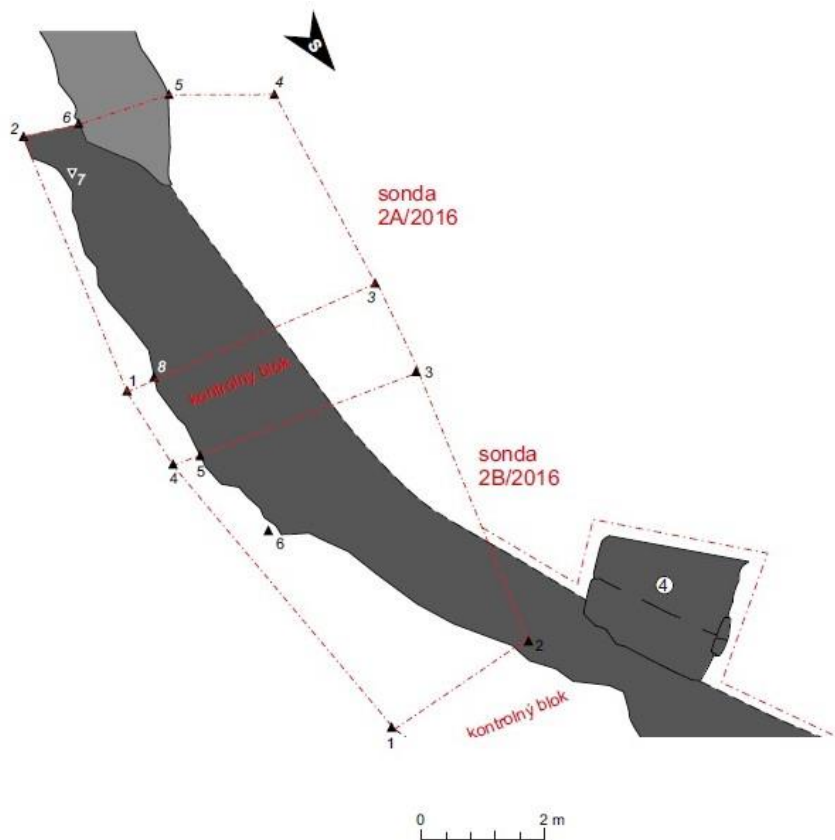

Obr. 79 Tri nad sebou umiestnené strieľne v spojnici obvodových hradieb (autor).

V roku 2016 boli archeologické sondy 2A a 2B umiestnené v severovýchodnej časti hradby. Sondážnym výskumom sa podarilo zachytiť pokračovanie múru obvodovej hradby. V západnej časti, v mieste vnútorného líca bol obvodový múr prilepený na skalné podložie, ktoré na tomto mieste vybiehalo nad súčasnú úroveň terénu. Vonkajšie líce múru bolo značne deštruované a súdržnú väzbu muriva sa podarilo zistiť až na dne sond, miestami v hĺbke cca 1,5-1,7 m, v závislosti od sklonu terénu¹²².

Sondami však nebol zachytený základ múru a ani úroveň historického terénu alebo kultúrnej vrstvi v interiérovej časti preto nie je možné z hľadiska archeológie zaradiť výstavbu tejto hrady.

¹²² Repka-Styk 2016, 42-43.

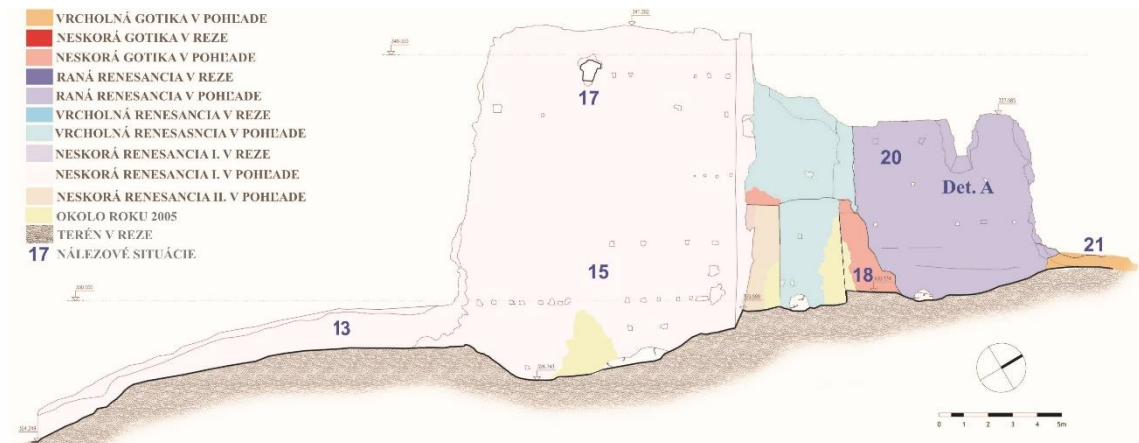
Obr. 80 Sondy vonkajšej obvodovej hradby (podľa Repka/Styk 2016, plán 7).

Obr. 81 Obvodová hradba počas výskumu (autor).

Na základe výsledkov architektonicko-historického výskumu prebiehala výstavba tejto hradby v niekoľkých fázach. Najstaršia časť pochádza z obdobia

vrcholnej gotiky a najmladšia z neskorej renesancie (obr.77)¹²³. Prestavby v neskorej renesancii potvrdzujú aj výsledky dendroanalýzy vzorky torza ochodze (obr.78), ktoré ju zaraďujú do rokov 1564-1578.

Obr. 82 Slohová analýza obvodovej hradby (podľa Bóna 2016).

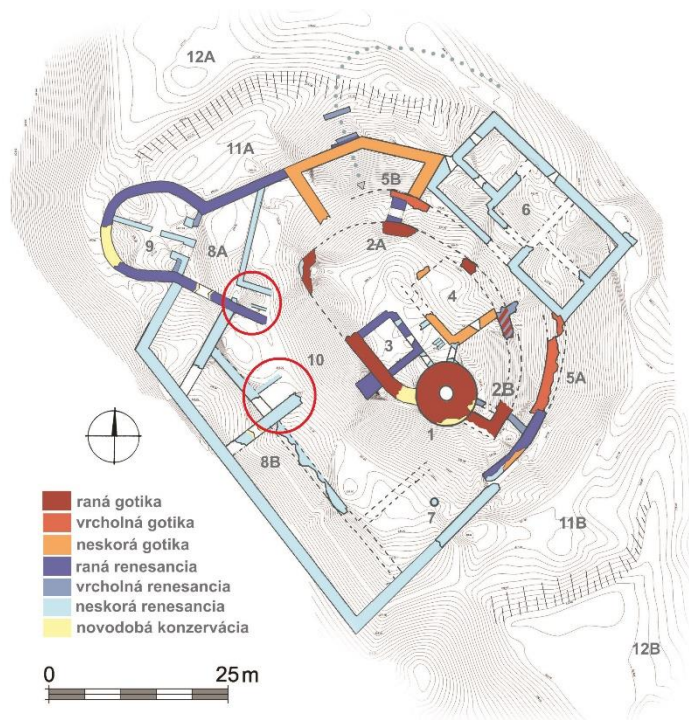

Obr. 83 Lokalizácia zvyšku dreva v obvodovej hradbe (autor).

¹²³ Bóna 2016, 12.

5.5. Schodiskové šachty

Pre potreby vertikálnej komunikácie boli v areáli Oponického hradu doteraz identifikované dve schodiskové šachty. Prvá bola lokalizovaná pri renesančnej prístavbe delovej bašty. Jej vznik pravdepodobne súvisel s premenou delovej bašty na obytné priestory a potreby komunikácie medzi vzniknutými miestnosťami v 3 podlažiach.

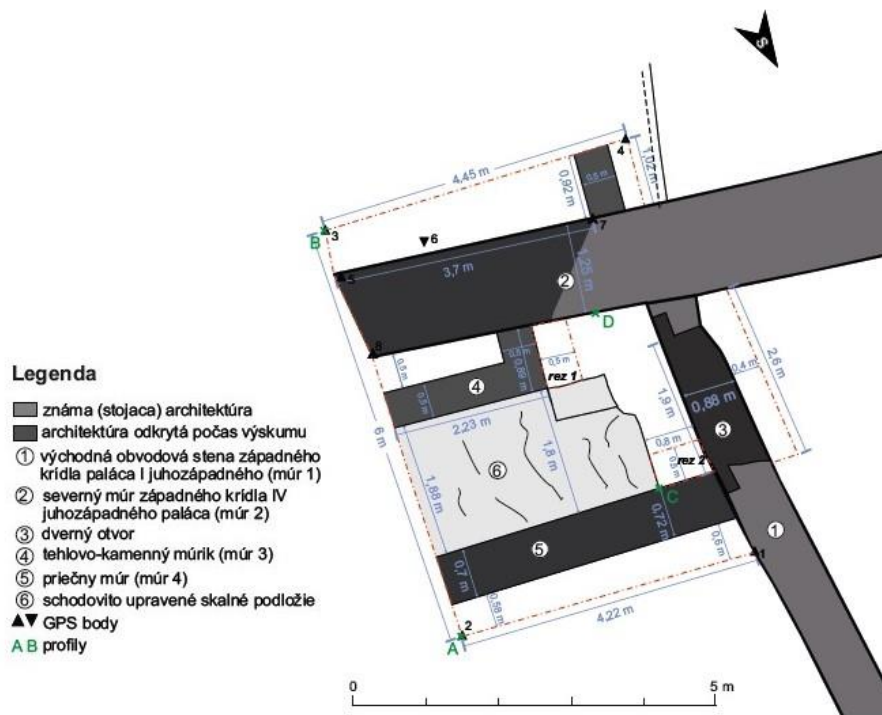

Obr. 84 Lokalizácia schodiskových šacht (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr. 13)

Archeologický výskum v roku 2016 sa zamerlal aj na priestor východnej obvodovej steny západného krídla paláca IV juhozápadného. Hlavným cieľom bolo odkryť prah a celú dochovanú časť ostenia dverného otvoru, ktoré bolo dosiaľ čiastočne odhalené. Okrem bezprostredného priestoru pred dverným otvorom bol archeologickou sondou 6/2016 preskúmaný aj širší priestor v exteriérovej časti západného krídla paláca IV juhozápadného, a to z dôvodu overenia pokračovania jeho severného kamenného múru smerom na východ k I hradbovému múru. Výskumom sa podarilo potvrdiť pokračovanie zmieneného severného múru západného krídla paláca východným smerom. Múr dosahuje v tomto úseku šírku 1,25 m. Pri severnom líci tohto múru bol objavený menší priečne napojený tehlovo-kamenný múrik, ktorý sa po 0,89 m stáčal smerom na východ. Uvedený

múr dosahoval šírku 0,5 m. V severnej časti sondy bol zistený priečny kamenný múr (múr 4) na východný obvodový múr západného krídla paláca IV juhozápadného, ktorý sa naň napájal v priestore severnej časti ostenia dverného otvoru. Zachytený múr ma šírku 0,7 až 0,72 m. V západnej časti sondy bola zachytená a preskúmaná časť ostenia a prahu dverného otvoru z interiérovej aj exteriérovej časti. Prah široký 0,88 m sa nachádzal v hĺbke 3,33 m od úrovne súčasného terénu v juhovýchodnej časti sondy a v nadmorskej výške 328,43 m n. m. Dverný otvor ohraničený ostentami má šírku 1,9 m. Medzi múrom 3 a 4 bolo zachytené masívne skalné podložie, ktoré bolo stupňovito upravené (osekané) a stúpalo smerom k východnému okraju sondy. V západnej časti dosahovalo hĺbku cca 328,23 m n. m. a vo východnej hĺbku cca 329,15 až 329,3 m n. m. Priestor sondy, ktorý okrem zmienených architektúr a skalného podložia tvorila tehlovo-kamenná suť a početné archeologické nálezy z 16. – 17. storočia, bol preskúmaný v úrovni 332,79 až 327,93 m n. m. Na úrovni prahu dverného otvoru bola predpokladaná úroveň pôvodného historického terénu/podlahy, avšak tá bola pravdepodobne v nedávnej minulosti zničená a čiastočne odstránená, čo dokladajú recentné nálezy z priestoru prahu. V priestore sondy boli urobené aj dva rezy. Rez 1 bol umiestnený pri západnom líci múru 3 a jeho cieľom bolo potvrdiť úroveň zničeného historického terénu a podlahy na úrovni prahu dverného otvoru a vylúčiť prítomnosť podzemného podlažia. V hĺbke 327,63 m n. m. bol zachytený základ múru 3, ktorý potvrdzoval overované predpoklady. Rez 2 bol vykonaný v priestore medzi prahom dverného otvoru, múrom 4 a skalným podložíom. Obdobne ako v prípade rezu 2, aj tu bol zachytený základ múru, v tomto prípade č. 4 a to na úrovni 327,51 m n. m. Archeologickou sondou 6/2016 sa podarilo zachytiť a preskúmať dosiaľ neznámu časť juhozápadného úseku hradu. Na základe nálezových okolností, predovšetkým stupňovito upraveného skalného podložia možno uvažovať, že táto časť mohla slúžiť ako prechodný koridor spájajúci západný renesančný obytný trakt IV juhozápadného paláca azda s priestorom horného hradu.¹²⁴

¹²⁴ Repka-Styk 2016, 43-46.

Obr. 85 Sonda 6/2016 (podľa Repka/Styk 2016, obr. 51).

Obr. 86 Sonda 6/2016 po archeologickom výskume (autor).

Archeologickou sondou 2/2017 sa podarilo v priestore predpokladaného schodiska v blízkosti severovýchodného obvodového múru, sprístupňujúceho 1. a 2. druhé nadzemné podlažie paláca IV juhozápadného zachytiť umelo upravené skalné podlažie, ktoré sa smerom k palácu stupňovito znižovalo. Nad ním sa nachádzal zásyp tvorený hlinou s drobným kamením a početným hnutelným

archeologickým materiálom, predovšetkým v podobe fragmentov keramiky, kachlíc a zvieracích kostí, ktoré spadajú do 14. – 17. storočia. Keďže sa tu nenachádzali väčšie kusy kameňov vo forme deštrukcie kamenných architektur, možno uvažovať, či nebol skúmaný úsek zasypaný cieľene, v čase, keď bol hrad ešte obývaný. Všetok nálezový materiál bol tak zo zeminou na toto mieste presunutý z inej časti hradu. Zámerné nespriechodnenie tohto prechodu s umelo zasekaným skalným podložíom potvrdzuje aj nálezová situácia v priestore dverného otvoru v južnej a juhozápadnej časti sondy. Archeologickým výskumom bolo zachytené sekundárne zamurovanie tohto vstupu do výšky 117 cm (327, 141 – 325,968 m n. m.). Na juhozápadnej (vonkajšej) sa nachádzali maltové lôžka po drevených koloch a doskách. Lôžka mali rôzne priemery od 10 do 20 cm. Približne 10 cm severne od zamurovaného vstupu bolo zachytená kolová jama s maltovým lôžkom. Otvor mal priemer 14 cm. Ďalšia, pravdepodobná kolová jamka, bola v priestore stupňovito upraveného skalného podložia. Je ťažko povedať, či všetky zistené kolové jamy spolu súviseli. Na úrovni 325,968 m n. m., t. j. v hĺbke, ktorej končili maltové lôžka, sa nachádzala vrstva hnedožltej hlinito-ľavitej zeminy. Predstavovala pravdepodobne pôvodnú historickú úroveň. Z vnútornej strany vstupu bolo 80 cm širokým výkopom zistený v hĺbke 325,22 m n. m. základ prahu vstupu¹²⁵.

¹²⁵ Repka-Styk-Šimunková 2017, 32-33.

Obr. 87 Sonda 2/2017 na konci výskumu, pohľad od severovýchodu (podľa Repka/Styk/Šimunková 2017, obr. 55).

Obr. 88 Sonda 2/2017 na konci výskumu, pohľad od juhozápadu (podľa Repka/Styk/Šimunková 2017, obr. 59).

6. Veľký kaštieľ

Kapitola venovaná Veľkému kaštieľu v Oponiciach je koncipovaná odlišne na rozdiel od dvoch predchádzajúcich objektov. Jedným z dôvodov je aj fakt, že rozsah archeologického výskumu, ktorý bol v areáli objektu realizovaný bol relatívne malý. Najrozsiahlejším výskumom bol architektonicko-historický výskum, realizovaný ako predstihový pred komplexnou obnovou tohto objektu. Pri každej stavebnej etape je hypotetická rekonštrukcia situovaná do súčasného pôdorysu čo umožňuje urobiť si predstavu o rozlohe objektu v tej ktorej etape a rozsahu jednotlivých stavebných úprav.

6.1 Poloha kaštieľa

Objekt je situovaný v rozľahlom parku na východnom kraji obce Oponice. Je orientovaný čelným dvorom k prístupovej ceste smerujúcej kolmo na obecnú komunikáciu.

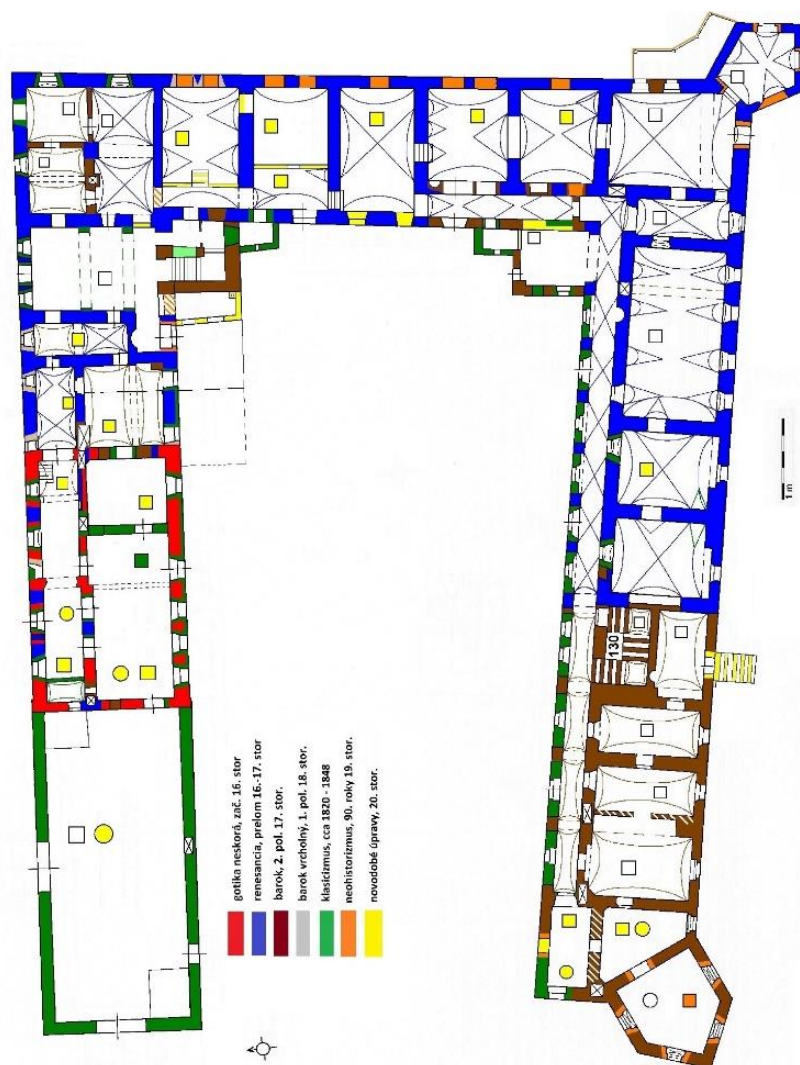
6.2. Prestavby kaštieľa

Za najstaršiu písomnú zmienku o kaštieli môžeme považovať informáciu z roku 1512 kedy sa, vtedy ešte len kúria, stal predmetom výmeny medzi jej majiteľom Móricom Aponim a Františkom Aponim za kúriu v Nadliciach¹²⁶.

Do tohto obdobia je podľa architektonicko-historického výskumu zaradená aj najstaršia stavebná fáza. Kúria bola tvorená solitérnym objektom, ktorý je dnes súčasťou strednej časti severného krídla označený červenou farbou (obr.89) Mal obdĺžnikový tvar, 2 nadzemné a jedno podzemné podlažie. Suterén ma valené klenby s výsečami, stavané z kamenného muriva a zaklenuté na v priestore stojace piliere. Na klenbách sa zachovali odtlačky po debnení. Je riešený ako dvojtrakt postavený z kameňa spevňovaný dubovými vencami. – klieštinami. Tieto

¹²⁶ CSALÁDI LEVÉLTÁRAK (P SZEKCIÓBÓL) BATTHYÁNY LEVÉLTÁR, APPONYI CSALÁD (Q 386) 104250. Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/273170/?pg=0&bbox=-1972%2C-4700%2C6114%2C-113>>

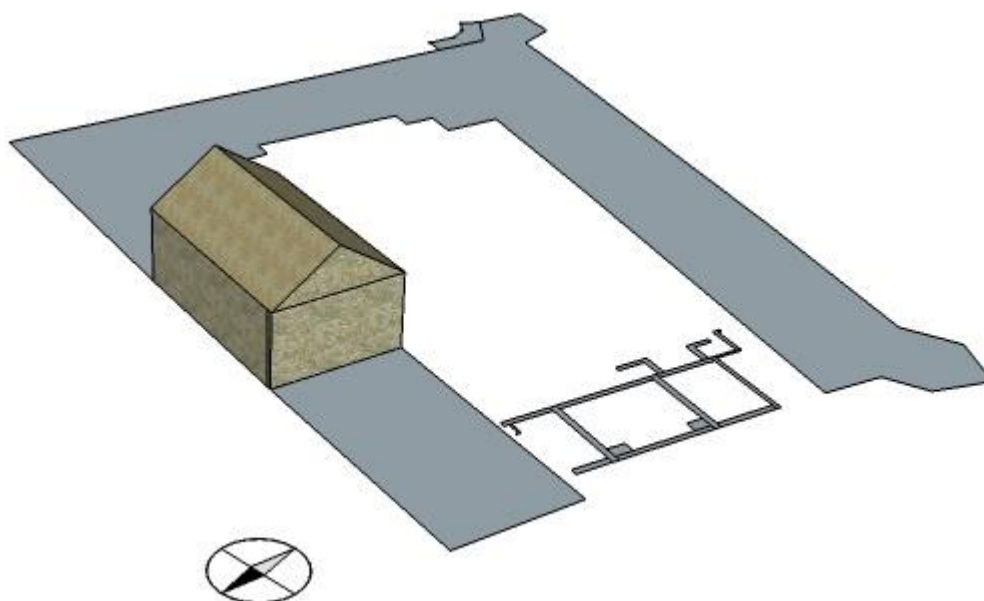
spevňovali obvodové múry a rovnako aj vnútorné priečky. Vstup do pivníc sa dá predpokladať zo strany dnešného nádvorja. Na základe nálezu omietky v časti špaliet nájdeného okenného otvoru je možné vysloviť presvedčenie o vonkajšom omietnutí veľmi kvalitnou vápennou zmesou. Hrúbka omietky z vonkajšej strany dosvedčuje zámer kvalitnej povrchovej úpravy bez obmedzenia sa len na vyrovnanie nerovností kamenného muriva¹²⁷.

Obr. 89 Pôdorys Veľkého kaštieľa (podľa Havlík/Sabadošová 2007, výkres č. 2).

¹²⁷ Havlík-Sabadošová 2007, 144-145.

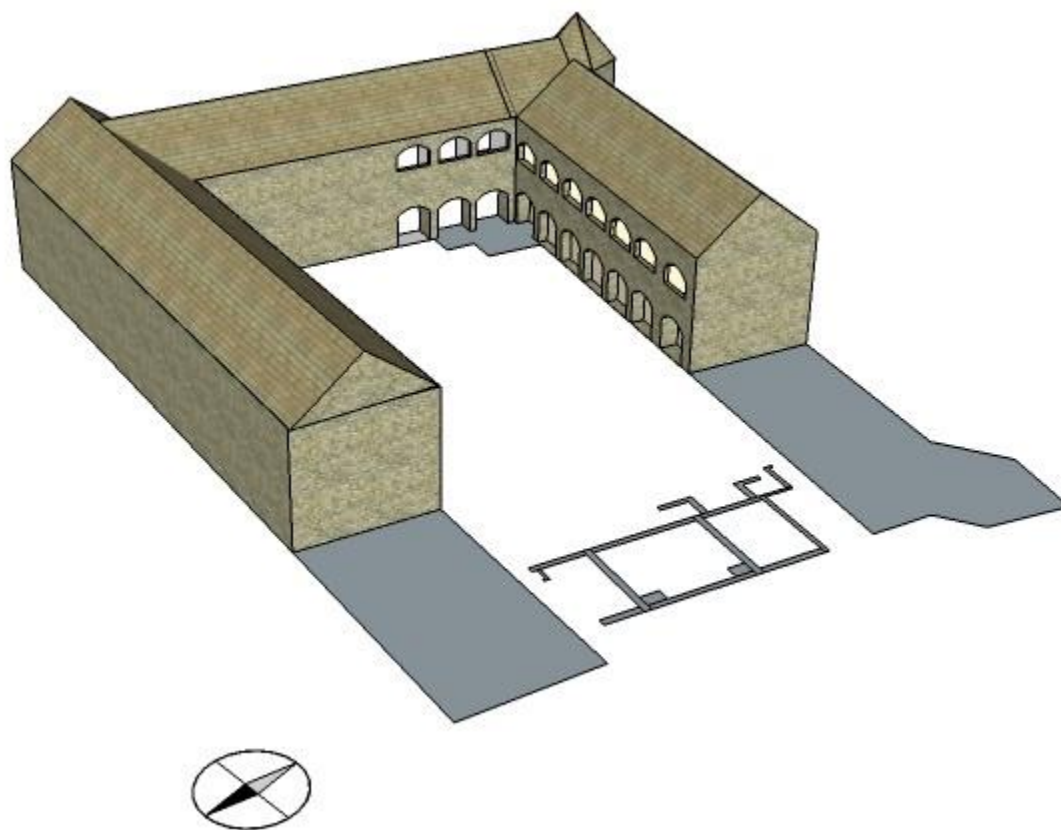
V severnej časti sa nachádza pôdorys odkrytý počas archeologického výskumu v roku 2007 dnes už neexistujúceho krídla. Jednalo však skôr o menšiu kúriu, ktorej výstavba prebiehala paralelne s prestavbou a rozširovaním rodového sídla - Oponického hradu.

Obr. 90 Hypotetická rekonštrukcia ranorenesančnej podoby Veľkého kaštieľa (autor).

Druhá stavebná etapa z prelomu 16. a 17. storočia znamenala významnú etapu, pretože znamenala vznik trojkrídlového, dvojpodlažného objektu. Zachoval sa princíp dvoch traktov pričom obytný trakt severného a južného krídla bol orientovaný smerom na juh. Objekt bol postavený prevažne z lomového kameňa. Tehla sa použila iba v klenbových konštrukciách, vyľahčovacích oblúkoch a z časti muriva pri špaletách okenných a dverných otvoroch. Južné krídlo malo v celom rozsahu arkádový ochodzu na oboch podlažiach. Tri arkádové polia sú situované aj v južnej časti východného krídla. V juhovýchodnom nároží bola postavená polygonálna veža avšak hrúbka jej múrov nenasvedčuje, žeby plnila obrannú funkciu. Architektonicko-historickým výskumom boli zistené kúreniskové otvory a sústava komínových prieduchov čo dokladá použitie modernejšieho, technicky a funkčne dokonalejšieho systému vykurovania

s použitím kachľových pecí. V nelazových situáciách boli zdokumentované aj krby¹²⁸.

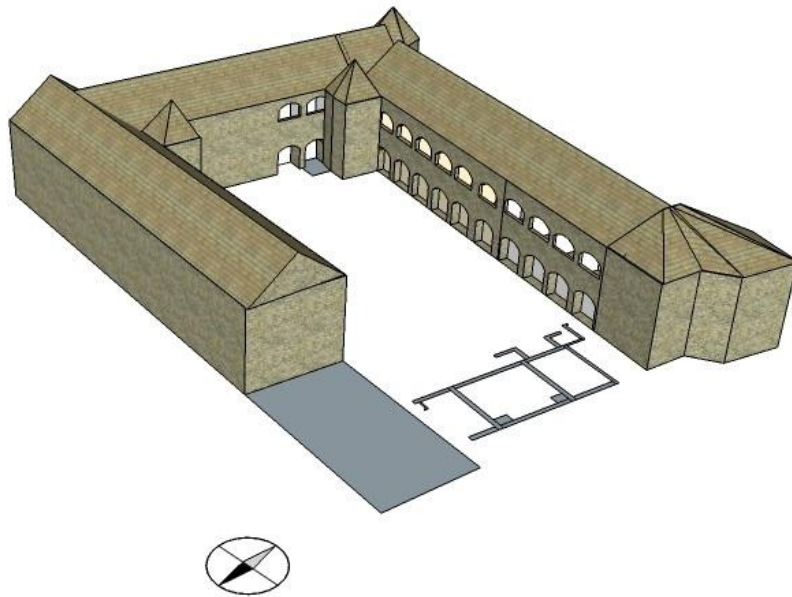

Obr. 91 Hypotetická rekonštrukcia druhej stavebnej etapy (autor).

Tretia stavebná etapa je datovaná do 2. polovice 17. storočia. V nej dochádza k predĺženiu južného krídla západným smerom spolu s polygonálnou vežou umiestnenou v juhozápadnom nároží. Arkádová ochodza je predĺžená smerom na západ o štyri arkádové polia. V dôsledku stavby schodiskového rizalitu v juhovýchodnom nároží zanikla celá arkádová ochodza po celej dĺžke východného krídla a v rozsahu jedného poľa na južnom krídle. K čiastočným zmenám došlo aj v umiestnení okenných a dverných otvorov¹²⁹.

¹²⁸ Havlík-Sabadošová 2007, 146.

¹²⁹ Havlík-Sabadošová 2007, 147.

Obr. 92 Hypotetická rekonštrukcia tretej stavebnej etapy (autor).

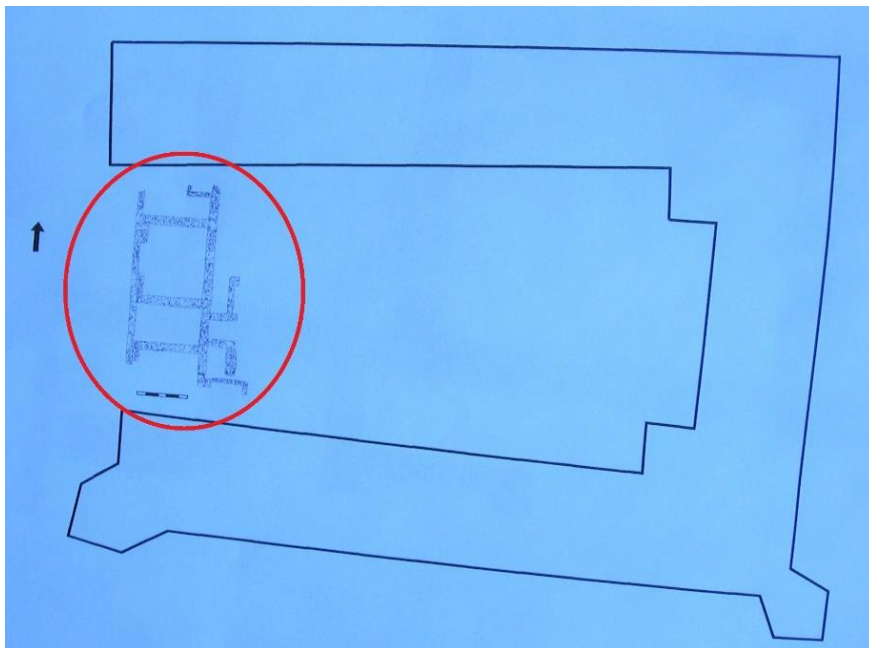
V prvej polovici 18. storočia došlo k ďalšej prestavbe. Zmeny mali utilitárny charakter. Upravilo sa schodisko v rizalitoch, okenné otvory, zmenšili sa oblúky arkády. Najväčšie zmeny sa dotkli polygonálnych veží, ktorých koruny boli nadstavené¹³⁰.

Do tohto obdobia možno zaradiť aj vznik západného krídla, ktoré je identifikovateľné na mape z prvého vojenského mapovania¹³¹.

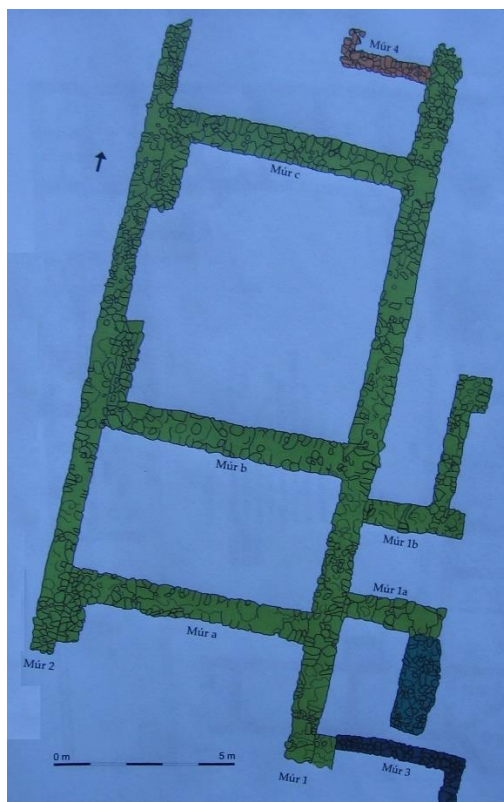
Západné krídlo bolo odkryté v rámci predstihového výskumu pred zámerom obnovy kaštieľa. Výskum bol realizovaný v roku 2007 pod záštitou AU SAV v Nitre.

¹³⁰ Havlík-Sabadošová 2007, 148.

¹³¹ podrobnejšie v kapitole Rodinné sídla Aponiovcov na starých mapách.

Obr. 93 Realizovaný archeologický výskum v celkovej dispozícii objektu kaštieľa (podľa Ruttkay/Ziginová 2007).

Obr. 94 Detail archeologického výskumu (podľa Ruttkay/Ziginová 2007).

Výskum odkryl štvrté, zaniknuté západné krídlo kaštieľa pričom za najstaršiu časť bol považovaný múr 3 v kanalizačnej ryhe. Bol tvorený oválnymi kameňmi

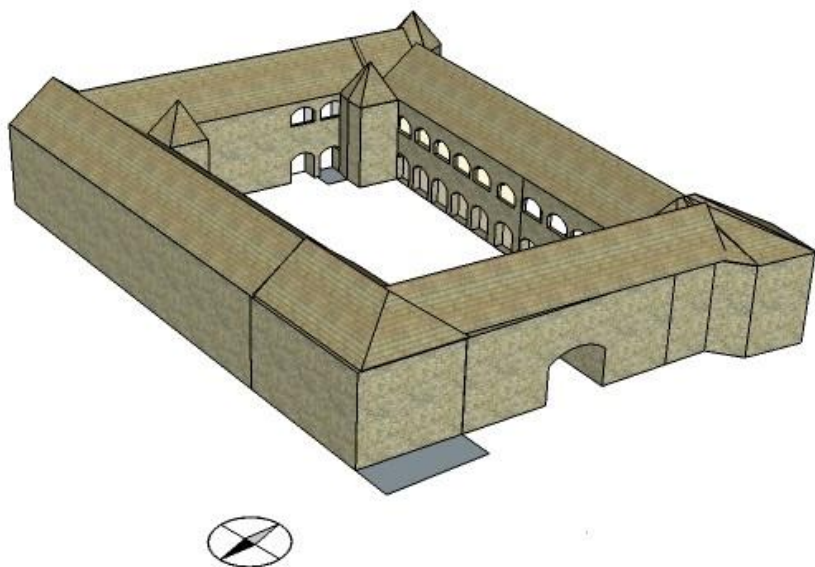
so šírkou cca 50 cm spojená maltou šedo-zelenej farby. Múr 3 sa v južnej časti pripájal na múr 1 s dĺžkou približne 21, ktorý bol paralelný s múrom 2 o dĺžke približne 17,6 m. Priestor medzi múrmi 1 a 2 bol rozdelený kolmými múrmi označenými a, b, c. V severnom kúte pri múre c a južnom kúte pri múre b boli lokalizované piliere. Múriky 1a a 1b predstavovali pravdepodobne vstupnú časť do západného krídla. Pri múre 1 sa podarilo lokalizovať pravdepodobne barokovú kanalizáciu. Podľa nálezového inventára boli objekty zaradené do novoveku. Jednalo sa predovšetkým o fragmenty kachlíc, skla a pravdepodobne klincov. Archeologický výskum identifikoval stavbu slúžiacu pravdepodobne na hospodárske účely¹³².

Obr. 95 Archeologický výskum (podľa výskumnej dokumentácie PU Topoľčany č.T/443).

Archeologický výskum potvrdil existenciu západného krídla tak ako je identifikovateľné na mape z 1. vojenského mapovania. V tom prípade však muselo byť severné krídlo podstatne dlhšie a stavba budovy pre potreby knižnice, realizovaná v rokoch 1844 – 1846 musela naviazať na starší objekt, ktorý bol len predĺžený do súčasnej podoby.

¹³² Ruttkay-Ziginová 2007

Obr. 96 Hypotetická rekonštrukcia so západným krídlom (autor).

Ďalšia prestavba predstavovala zásadnú zmenu v dispozícii objektu. Približne od rokov 1820 do 1848 boli zamurované renesančné a barokové arkádové ochodze. K schodiskovým rizalitom sú pristavené menšie rizality. Zvyšuje sa koruna muriva o 70 cm pri všetkých troch krídlach. Následne je realizovaný nový krov a strešný plášť. Ako krytina sa predpokladá drevený šindel. Najvýraznejšiu zmenu predstavuje prístavba/stavba objektu v západnom krídle pre potreby knižnice, ktorá sem bola privezená z Bratislavy¹³³.

Existencia západného krídla je dokumentovaná ešte aj na druhom vojenskom mapovaní z roku 1840. Tu však už chýba severozápadné nárožie kaštieľa. Do tejto polohy je situovaný otvorený vstup do vnútorného nádvorja z prístupovej komunikácie, ktorá je vytvorená mimo stredovú os. Zakreslenie kaštieľa je na tejto mape v porovnaní s prvým vojenským mapovaním menej schematické. Rozpoznávame hmotu juhovýchodnej a juhozápadnej veže ako aj schodiskové veže v severovýchodnom a juhovýchodnom kúte vnútorného nádvorja.

Do tohto obdobia patrí aj stavba resp. prestavba pôvodného objektu pre potreby Aponiovskej knižnice. O samotnom priebehu sme detailne informovaní

¹³³ Havlík-Sabadošová 2007, 148.

na základe dochovaného dokumentu *Rechnung über den Aufbau der Bibliothek und andere Aenderungen...* Ako vyplýva z názvu, jednalo sa nielen o stavbu knižnice ale aj o ďalšie prestavby kaštieľa.

Dokument obsahuje podrobnú evidenciu výdavkov na stavebný materiál, stavebných profesií. Dozvedáme sa aj meno hlavného stavbyvedúceho, ktorým bol Johann Kratochvill. Celková výška vynaložených finančných prostriedkov na stavebné práce a materiál dosiahla 54 599,33 zlatých.

The image shows a handwritten document on aged paper. The top section is titled "Rechnung" and contains the following text: "über den Aufbau der Bibliothek und andere Aenderungen in dem Excellenz-gräflich Anton von Appony'schen Nagy Apponya Schlosse im Jahre 1847, 1848, 1849." Below this is a table with the heading "Combination".

Combination	
den Empfang beträgt	54,599. 33.
in Ausgabe aban	54,599. 33.
bleibt in Cassa	" "

Below the table, the date "Appony den 18ten Febr 1847." is written. At the bottom right, there is a signature: "Johann Kratochvill".

Obr. 97 Prvá a posledná strana evidencie stavebného materiálu (archív v Ivánke pri Nitre, fond rodiny Apponyi, krabica č. 9).

Obr. 98 Interiér Aponiovskej knižnice vo Veľkom kaštieli v polovici 19. storočia (wikipedia).

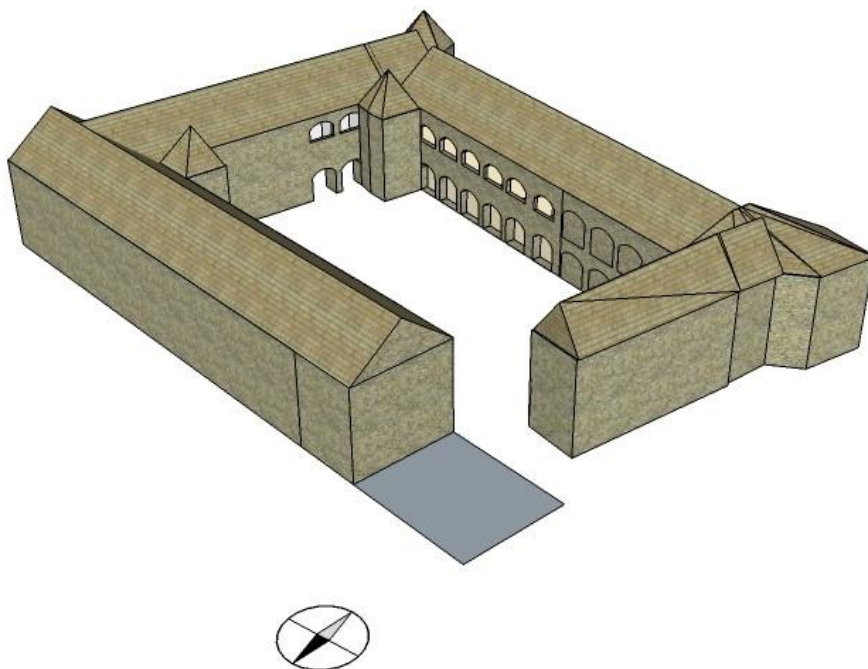
Obr. 99 Interiér knižnice v roku 1984 (archív KPU Nitra).

Obr. 100 Knižnica v roku 2005 (autor).

Obr. 101 Knižnica v roku 2018 (autor).

Obr. 102 Hypotetická rekonštrukcia s prejazdom v severozápadnom nároží (autor).

90. roky 19. storočia sa niesli v znamení úpravy juhovýchodnej polygonálnej veže. Bola odstránená pôvodná strecha, zrealizovala sa ozdobná atika. V tomto období vzniká aj zimná záhrada v podobe liatinovo-sklenenej konštrukcie v severovýchodnom kúte nádvorja¹³⁴.

V druhej polovici 20. storočia sa stavebné úpravy snažili odstrániť všetko, čo by pripomínalo minulé časy. Boli odstránené kamenné a mozaikové dlažby a nahradené hrubými vrstvami betónu. Boli odstránené drevené obklady stien, látkové aj papierové tapety¹³⁵.

V roku 1960 navštívil kaštieľ Francois Gibault na žiadosť Geraldiny Aponiovej a jej sestry Virginie. Uvádza, že z kaštieľa sa stala škola, v ktorej podkroví boli nahromadené obrazy rodiny, papiere, knihy a nábytok. Riaditeľ školy tam bol, avšak s úplne komunistickým zmýšľaním, ktorý nerád videl spomienky na starý režim¹³⁶.

¹³⁴ Havlík-Sabadošová 2007, 149.

¹³⁵ Tamtiež

¹³⁶ Dedet 2016, 321.

Obr. 103 Súčasný stav kaštieľa (wikipedia).

V súčasnosti je v priestore bývalej knižnice situovaná expozícia zachovanej časti Aponiovskej knižnice a knižnice Zayovcov z Uhrovca. Kaštieľ je prestavaný na hotel s novostavbou wellnesu.

7. Horváthovci na Oponickom hrade

Pôsobenie kastelánov na Oponickom hrade je spomínané v písomných prameňoch zo 14.-16. storočia. Rodina Horváthovcov sa do dejín hradu zapísala pravdepodobne významnejšie ako sa doteraz predpokladalo.

V roku 2018 bola na Oponickom hrade realizovaná štvrtá sezóna systematického archeologického výskumu. Počas nej boli skúmané dva úseky horného hradu. Prvý predstavoval priestor predpokladaného priebehu juhozápadnej a severozápadnej časti ranogotického hradbového múru I, ktorý tvoril opevnenie horného hradu. Druhým skúmaným úsekom bol priestor medzi ranorenesančným palácom I. juhozápadným a neskorogotickým palácom II. severovýchodným, kde sa potvrdilo pokračovanie spojovacej chodby vedúcej od útočistickej veže smerom k spomínanej časti hradbového múru. V hĺbke 260 cm od úrovne súčasného terénu sa vo vrstve sutiny tvorenej deštrukciou kamenných a tehlových architektur podarilo nájsť dva zlomky kamenného architektonického článku s vytesaným erbom (obr. 104).

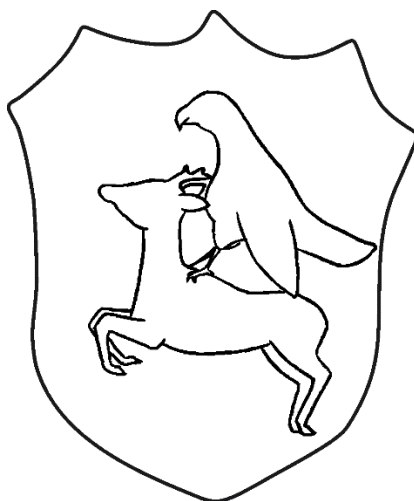

Obr. 104 Kamenné články tesaného erbu (podľa Repka/Sater 2019).

Približne 40 cm pod ním bola zachytená pôvodná, ale sekundárne prepálená, podlaha podzemnej časti spojovacej chodby. Možno predpokladať, že kamenný článok bol súčasťou portálu, ako jeho nadpražie, alebo rímsoy krbu v jednom z obytných traktov (palácov), ktoré sa čiastočne zrútili do priestoru spomínanej chodby.

Kamenný článok bol nájdený v dvoch kusoch, so zachovanou dĺžkou 118 cm, šírkou 27,8 cm a hrúbkou 14 cm. Je na ňom vytesaný erb renesančného typu,

ktorý je na dolnom okraji srdcovito vykrojený. Obkolesuje ho veniec, ktorého jednoznačné druhové zaradenie však nie je možné. Okolo erbov sa v období renesancie bežne objavujú vavrínové, olivové, či dubové vence. Vyskytujú sa aj tzv. točenice, t. j. vence tvorené z koncov prikrývadiel.¹³⁷ Na pravej aj ľavej strane vychádza z venca stužka, resp. v prípade spomínanej točenice sú to vlajúce šnúrky, nazývané aj feflíky¹³⁸. Vyobrazenie motívu na erbe je viditeľné len čiastočne. Možno v ňom identifikovať štvornohé zviera, pravdepodobne jeleňa, na ktorom v pravom hornom rohu sedí, alebo ktorého loví „dravý“ vták (obr. 105). Zvislé stopy po nástroji napravo od erbu naznačujú, že došlo pravdepodobne k pokusu o skrátenie kamenného článku, čo mohlo zároveň spôsobiť jeho zlomenie.

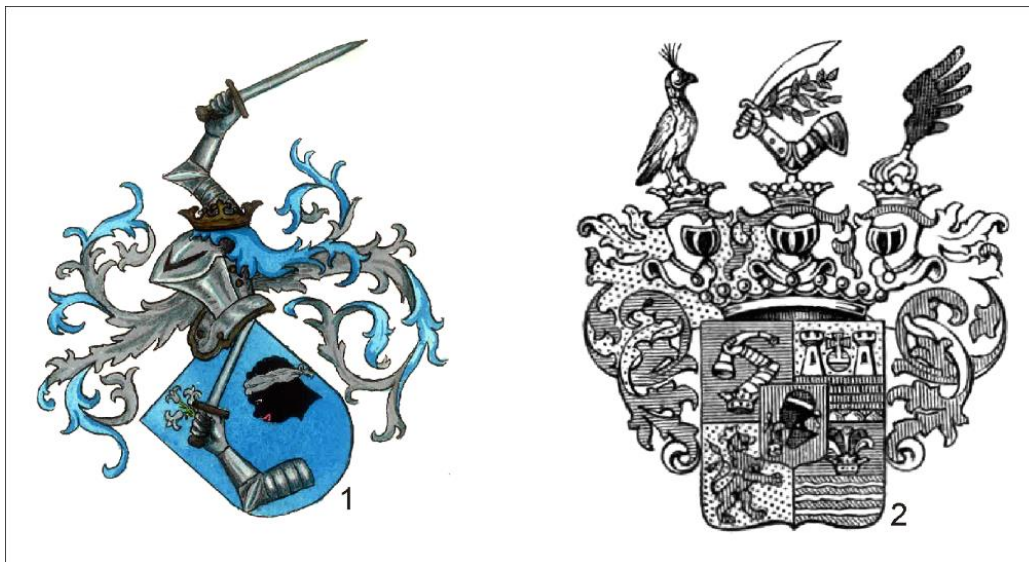

Obr. 105 Ideová rekonštrukcia erbu (V. Krchňavá).

„Najstaršiu“ podobu erbu Aponiovcov známu z 15. storočia tvorí naklonený štít v modrom poli, v ktorom sa nachádza rameno držiace meč a tri ľaliové kvety (obr. 106: 1).

¹³⁷ Buben 1997, 23.

¹³⁸ Tamtiež.

Obr. 106 Erby rodiny Aponi (podľa Repka/Sater 2019).

Vedľa ramena je umiestnená ľudská hlava „Maura“. Na vrchole štítu sa nachádza prilba s pohyblivým priezorom a prikrývadlá. Nad ňou je koruna, z ktorej vychádza ďalšie rameno držiace meč. Uvedený erb sa používal v rôznych variantoch, čo odzrkadľovalo aj jednotlivé vetvy Aponiovského rodu. Zásadnejšia zmena erbu, avšak vychádzajúca jednoznačne zo staršieho základu, nastáva v roku 1624, kedy bol Blažejovi Aponimu udelený barónsky titul¹³⁹. V roku 1739 získavajú Aponiovci dokonca grófsky titul. Táto zmena sa dotkla aj ich erbu (obr. 106: 2).¹⁴⁰

Erb vytesaný na nájdenom kamennom článku, tak musel patriť inému šľachtickému rodu. So zobrazením jeleňa a vtáka sa na erboch stretávame nie len v samotnom Uhorsku, pomerne často. Problematické je ale spoločné zobrazenie oboch zvierat v podobe, kde vták sedí na chrbte jeleňa alebo ho loví. V prípade, že by sa za zobrazeného vtáka na nájdenom kamennom článku s vytesaným erbom považoval mýticky gryf, mohol by sa nájdený erb stotožniť s erbom uhorského šľachtického rodu Verbóci (Verbóci; obr. 107).¹⁴¹ Členovia tejto rodiny však podľa doterajšieho archívneho výskumu neboli v žiadnom príbuzenskom ani inom vzťahu s rodinou Aponiovcov.

¹³⁹ Federmayer 2001.

¹⁴⁰ Nahlik 1997.

¹⁴¹ Braun 2016, 39-46.

Obr. 107 Erb rodiny Verbóci (podľa Repka/Sater 2019).

Ďalšia možnosť je spojenie nájdeného erbu s erbom Štefana Horvátha, ktorý bol v rokoch 1606 a 1607 kastelánom na Oravskom hrade.¹⁴² Na jeho dvoch zachovaných pečatiach z rokov 1602 a 1604 je zobrazené štvornohé zviera v podobe zajaca a dravého vtáka, ktorý mu sedí na chrbte (obr. 108: 1).¹⁴³ Obdobný erb nachádzame aj u iných príslušníkov tohto šľachtického rodu, ktorý uvádza Géza von Csergheő s poradovým číslom XI.¹⁴⁴ Ďalej ide o Hieronyma Horvátha

¹⁴² Červeňová, 2013, 113. Novák 1980, 120.

¹⁴³ Novák, ref. 8, tab. XIII: 7, XXIX: 4.

¹⁴⁴ Csergheő 1894, Taf. 188.

Obr. 108 Erb Štefana Horvátha z Oravského hradu (podľa Repka/Sater 2019).

de Kliž z chorvátskej vetvy rodu a jeho erb z roku 1531.¹⁴⁵ V oboch prípadoch je štvornohé zviera vyobrazené v podobe jahňat'a, ktoré loví orol (obr. 108: 2, 3).

V Uhorsku poznáme približne 50 vetiev rodu Horváthovcov (Horvátovcov).¹⁴⁶ Predstavujú starý šľachtický rod, ktorý pôvodne sídlil na území dnešného Chorvátska (Chorvát = maď. Horváth). Na území horného Uhorska sa s nimi stretávame od záveru 14. a hlavne od nasledujúceho 15. storočia (v r. 1399 – 1403 na Ľubovnianskom hrade¹⁴⁷; v r. 1455 v Sečovciach¹⁴⁸; v r. 1462 – 1503 na hrade Čabrad¹⁴⁹; od r. 1505 na hrade Plaveč¹⁵⁰ atď.).

Na základe archívneho výskumu možno konštatovať, že členovia rodiny Horváthovcov zohrávali v živote Aponiovcov na Oponickom hrade významnejšiu úlohu ako sa doteraz predpokladalo. Prvým bol Štefan Horváth, ktorý bol na hrade v roku 1560 slávnostne uvedený do funkcie kastelána. Na Oponickom hrade mal zabezpečovať obranu hradu, v čase keď poškodený hrad trpel spormi medzi jeho dvoma majiteľmi, a to medzi Benediktom a Jánom Aponim.¹⁵¹ Je však málo pravdepodobné, že by sme ho mohli stotožniť s vyššie uvedeným kastelánom Oravského hradu rovnakého mena, ktorý tam pôsobil v rokoch 1606 – 1607, t. j.

¹⁴⁵ Bojničič 1899, 66, Taf. 47.

¹⁴⁶ Nagy 1859 141-172.

¹⁴⁷ Števík 2005, 30, 31.

¹⁴⁸ Uličný 2009.

¹⁴⁹ Maliniak 2017, 10-24.

¹⁵⁰ Plaček – Bóna 2007, 239.

¹⁵¹ Tessedik 1827, 48, 49.

až o 46 rokov neskôr. Ďalší príslušník Horváthovského rodu, ktorý na Oponickom hrade pôsobil bol Gregor Horváth. V písomných prameňoch sa spomína v roku 1614 ako vicekastelán Oponického hradu. Jeho zástupcom bol v tom čase istý Adam Kossa.¹⁵²

Vzájomné vzťahy medzi oboma rodmi dokladajú aj dva závetu. V prvom z roku 1575 spísaným Tobiášom Aponim sa ako jeden zo svedkov uvádza Ján Horváth (Horuath Janos; obr. 109).¹⁵³

Handwritten document in Latin script, likely a will or oath, with a red underline under the name 'Hornath Janos'.

Obr. 109 Závet Tobiáša Aponiho z roku 1575 (autor).

Na konci závetu sa nachádza päť odtlačkov pečatidla, ktoré by mohli patriť samotnému Tobiášovi Aponimu.

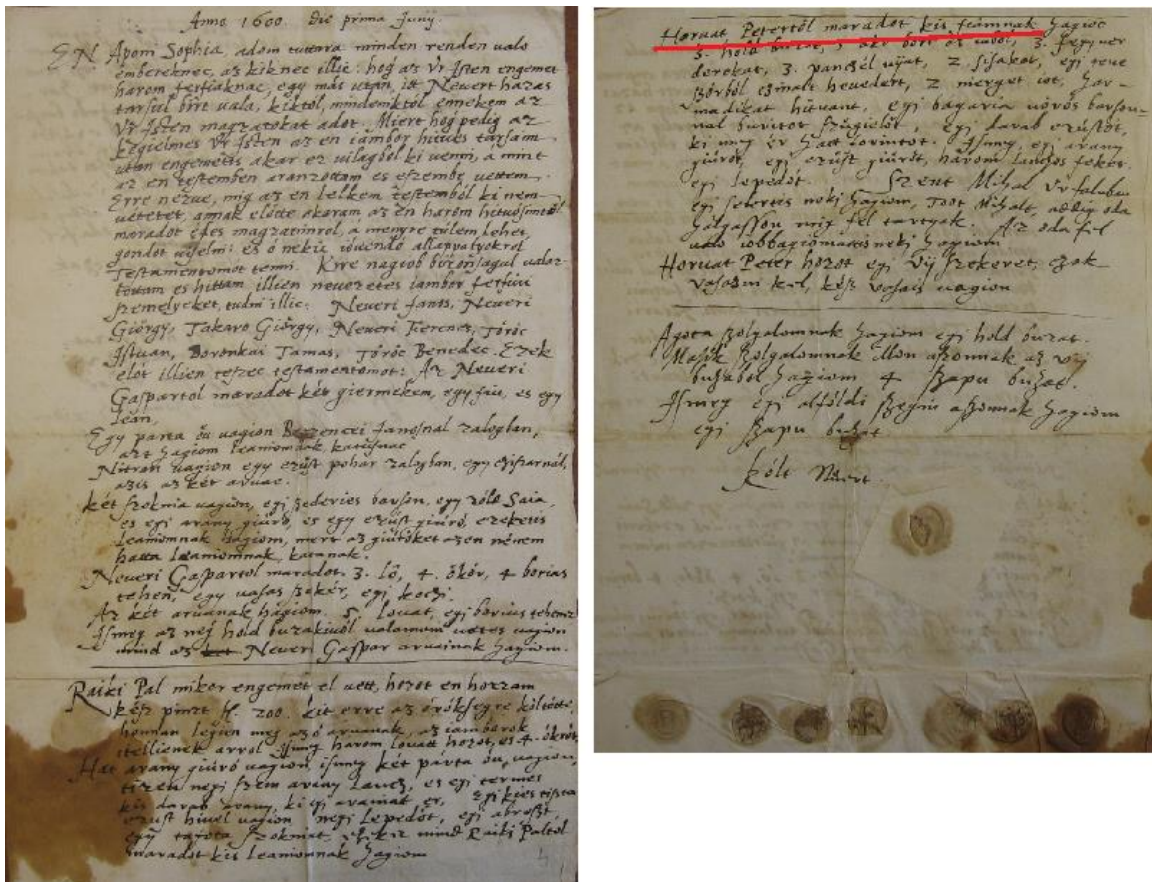
Druhý závet pochádza z 1. júna roku 1600 a patrí Sofii Aponiovej (obr. 110), ktorá bola dcérou vyššie uvedeného Tobiáša Aponiho.¹⁵⁴ V závete prenecháva

¹⁵² Tessedik, ref. 17, 51, 52.

¹⁵³ Originál v Tolna Megyei Leveltár v Szekszárde (Maďarsko), fond Apponyi család, kartón XIII/1, III. Perek, a) Örökösödési perek (4 – 17 db), 1626-1720.

¹⁵⁴ Originál v Tolna Megyei Leveltár v Szekszárde (Maďarsko), fond Apponyi család, kartón XIII/1, III. Perek, a) Örökösödési perek (4 – 17 db), 1626-1720.

svojmu synovi, ktorého mala s Petrom Horváthom (Horuat Peter), okrem iného napríklad tri kusy bližšie neidentifikovaných zbraní, tri brnenia, dve prilby, jeden postroj vyrobený z ťavej kože, dve sedlá, jeden zlatý a strieborný prsteň.

Obr. 110 Závety Sofie Aponi z roku 1600 (autor).

V závete zároveň uvádza, že mala troch manželov, hoci doteraz bol známy iba jeden z nich, a to Gašpar Nevery.

V manželskom vzťahu s členom rodu Horváthovcov bola aj Ilona Aponiová. Za manžela mala Gábora Palocsaia Horvátha, ktorého rod sídlil od roku 1505 na hrade Plaveč (Palocsa).¹⁵⁵

Presný dátum ich sobáša ani bližšie biografické údaje síce nepoznáme, ale vieme, že Gábor Palocsa Horváth zomrel v roku 1675.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Plaček – Bóna, ref. 16, 239.

¹⁵⁶ GENI. Gábor/Gabriel Palochay Horváth. Dostupné na internete: <<https://www.geni.com/people/G%C3%A1bor-Gabriel-Palochay-Horv%C3%A1th/6000000017443442068>>

Na základe podoby erbu, tvoreného typickým renesančným štítom, ktorý je na dolnom okraji srdcovito vykrojený možno hovoriť o vzniku kamenného architektonického článku v období renesancie. V tomto období sa okolo štítu zvykol často objavovať aj vavrínový, olivový či dubový veniec alebo točenica¹⁵⁷, čo je aj prípad predmetného erbu z Oponického hradu.

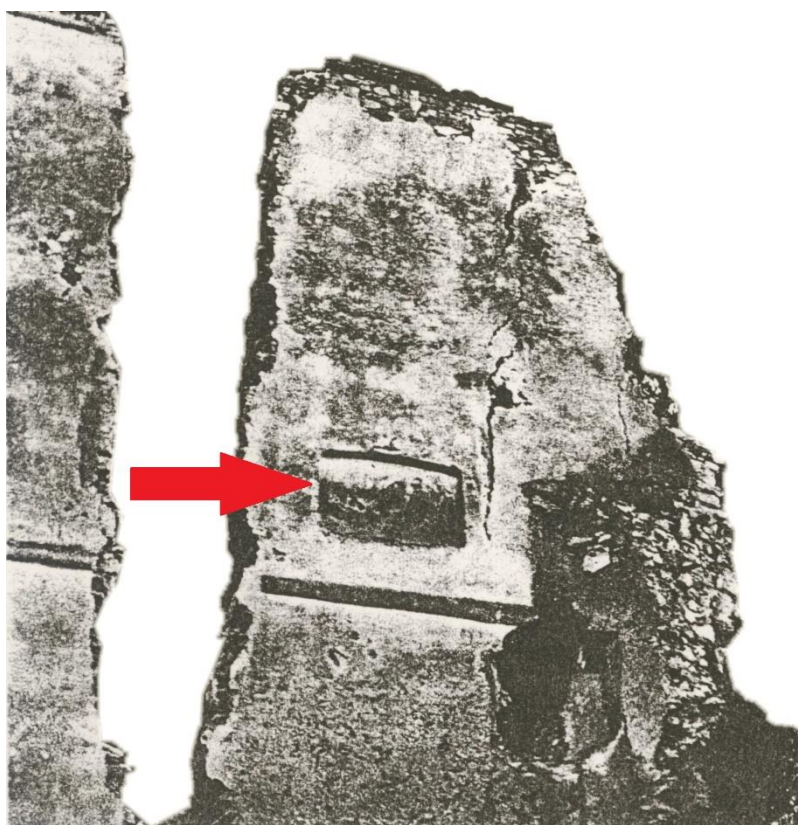
Nájdený kamenný článok mohol byť vytvorený v čase prestavby hradu. Práve v období, keď na hrade sídlili Štefan a Gregor Horváthovci ako kastelán a vicekastelán, máme na základe dobových písomných prameňov a stavebno-historických výskumov doložené viaceré stavebné aktivity. V období druhej polovice 16. storočia, keď na hrade pôsobil Štefan Horváth bol okrem iného vybudovaný nový obytný trakt na hornom hrade, a to palác I. juhozápadný. Kamenný článok s erbom sa pritom našiel pri jeho severovýchodnom múre. Ďalšie stavebné úpravy boli realizované v období neskorej renesancie (prvá polovica 17. storočia), čiže v období, kedy sa spomína na hrade ako vicekastelán Gregor Horváth. Na základe výsledkov doterajších výskumov vieme, že aj táto prestavba sa dotkla priestorov horného hradu, avšak o jej rozsahu máme len zlomkovité informácie. Vieme však, že v tomto období bola prepojená ranogotická útočištná veža menším traktom so susedným ranorenesančným obytným krídlom (palác I. juhozápadný. V priestore spojovacej chodby medzi ranorenesančným palácom I. juhozápadným a neskorogotickým palácom II. severovýchodným bolo v tom čase vystavané aj murované schodisko.

Keďže na predmetnom kamennom článku sú viditeľné stopy po sekundárnej úprave, azda s cieľom o jeho skrátenie, nie je vylúčené, že bol pôvodne umiestnený na inom mieste. V tejto súvislosti nemožno opomenúť dnes už nezachovaný vlys, ktorý sa pôvodne nachádzal na úrovni okna 3. nadzemného podlažia v severnej stene neskororenesančného paláca III. severovýchodného.

Uvedený vlys bol viditeľný a zdokumentovaný ešte počas 2. svetovej vojny (obr. 111). Mal tvar pravidelného obdĺžnika s hornou stranou mierne zaoblenou a jeho rozmery boli približne 140 x 70 cm. Na základe reprezentačného charakteru

¹⁵⁷ Buben ref. 1. 386.

objektu paláca však možno predpokladať, že sa na tomto mieste mohol nachádzať rodový erb. Je potrebné zdôrazniť, že palác III. severovýchodný patrí medzi najmladšie objekty hradného areálu. Na základe dendrochronologickej analýzy je známe, že najskorší možný výrub stužovacej klieštiny vnútornej priečky na úrovni 2. nadzemného podlažia bol v roku 1612±10 AD.¹⁵⁸ Predpokladá sa pritom, že palác plnil svoju obytnú funkciu len približne 30 až 40 rokov.

Obr. 111 Vlys na severnej stene SV renesančného paláca (podľa archívu M. Bónu).

Ďalší príslušník rodu Aponiovcov, a to Ilona Aponiová mala v 17. storočí¹⁵⁹ za manžela Gábora Palocsaia Horvátha.

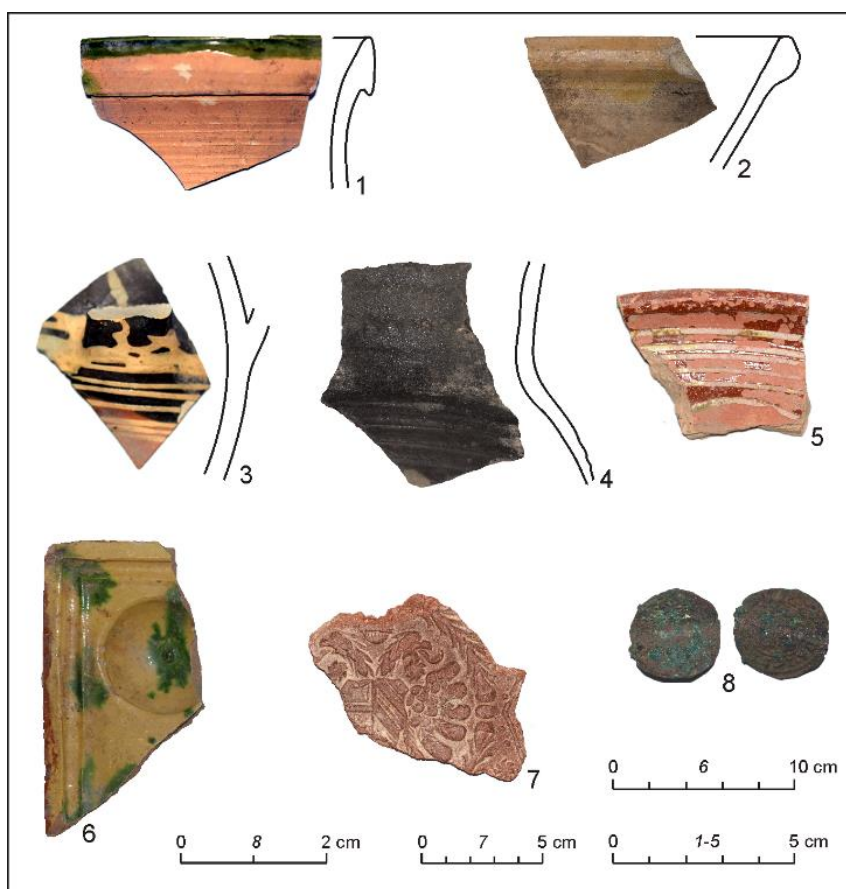
K potvrdeniu časového zaradenia (predovšetkým jeho hornej hranice) predmetného kamenného článku prispel aj archeologický výskum.

Vo vrstve sutiny boli spolu s uvedeným kamenným článkom nájdené ďalšie nálezy, ako je zeleno a hnedo glazovaná keramika zastúpená predovšetkým

¹⁵⁸ Barta 2016 .

¹⁵⁹ Bližšie časové zaradenie ich manželstva žiaľ nepoznáme.

fragmentmi hrncov (obr. 112: 1), džbánov (obr. 112: 3), panvíc (tzv. trojnožiek; obr. 112: 2) a maľovaných tanierov (obr. 112: 5). Uvedenú keramiku možno rámcovo zaradiť do obdobia 16. až 17. storočia.¹⁶⁰ Okrem nej má svoje zastúpenie aj neglazovaná redukčne pálená keramika „tvrdomestského typu“ so sivou až čiernou farbou povrchu, ktorý je vyhladený a dosahuje až kovový lesk (obr. 112: 4). Výzdoba je u tohto typu keramiky tvorená rytými kľukatkami a radielkom. Uvedená keramika sa objavuje predovšetkým v oblasti stredného Ponitria v období od záveru 16. až do prvej polovice 18. storočia.¹⁶¹ Na Oponickom hrade bola nájdená aj počas predchádzajúcich výskumov.¹⁶²

Obr. 112 Nálezy súvisiace s datovaním kamenného článku (podľa Repka/Sater 2019).

¹⁶⁰ Porovnaj s novovekým nálezovým súborom z Nitry-Mostnej ulice (BŘEZINOVÁ, Gertrúda – SAMUEL, Marián. Prehľad osídlenia. In BŘEZINOVÁ, Gertrúda – SAMUEL, Marián (ed.). „Tak čo, našli ste niečo?“ Svedectvo archeológie o minulosti Mostnej ulice v Nitre. Nitra: AÚ SAV Nitra, 2007, s. 63-69, obr. 82-84; či časti nálezov z hradu Gýmeš: BIELICH, Mário – ELGYÜTT, Jozef. Archeologický výskum hradu Gýmeš v rokoch 2013 – 2014. *Archaeologia Historica* 2015, roč. 40, s. 606, obr. 10: 3, 10-12.

¹⁶¹ Bielich 2012, 204, 208, obr. 4: 2.

¹⁶² Repka- Sater– Šimunková 2017, 186, 188, obr. 5: 1, 5, 6.

8. Každodenný život na rodinných sídlach

Archeologické výskumy, ktoré sa na rodinných sídlach Aponiovcov za posledné roky uskutočnili priniesli množstvo nových informácií týkajúcich sa každodenného života ich obyvateľov. Jednalo sa predovšetkým o nálezy keramiky, kachlíc, dlaždíc, zvieracích kostí, železných predmetov, mincí a podobne.

Táto kapitola spracováva, analyzuje a porovnáva hmotné nálezy každodennej potreby a spotreby z jednotlivých lokalít získaných počas archeologických výskumov. V prípade Veľkého kaštieľa nálezy úplne absentujú nakoľko sa mi ich nepodarilo v nálezovej správe dohľadať.

8.1. Čeklís

Z nálezových správ z archeologických výskumov v sezónach 2013, 2014 a 2016 sú spracované len ich textové časti. Nepodarilo sa mi získať obrazovú dokumentáciu z výskumov, nálezové listy a podobne. Väčšina súboru nálezov z týchto výskumov sa v súčasnosti nachádza v laboratóriu Slov. národného múzea v Bratislava kde prebieha ich očistenie a dokumentácia.

8.1.1. Kachlice

Nálezový súbor kachlíc je vo veľmi fragmentárnom stave. Medzi najzachovalejšie patrí nález fragmentu kachlice (obr. 113). Hlavným výzdobným motívom je insitne plasticky stvárnená postava v ľavej časti platničky, oblečená do dlhého splývajúceho zriadeného rúcha, ktoré zakrýva aj chodidlá. Zvlnenie odevu má azda znázorniť pohyb smerom doprava, kde sa do látky trojuholníkovitým hrotom vnára architektonický motív kružby s centrálnou rozetou. Z pliec postavy vystupuje guľatá tvár na dlhom tenkom krku so zvýrazneným čelom lemovaným vlasmi. Oči sú znázornené vodorovnými zárezmi, brada a ústa drobnými hrbolčkami. Hlavu obklopuje kruhový plastický útvar, ktorý možno zrejme považovať za znázornenie nimbu. Z pravého pleca vystupuje dohora zdvihnutá končatina v neidentifikovateľnom geste, či s chýbajúcim atribútom, pri ktorej nemožno ani vylúčiť, že znázorňovala krídlo (v postavy 18,3 cm).

Na ľavej strane postavy sa nachádzajú tri symboly. Dva z nich sú dominantné, ale len čiastočne zachované. Prvým je polovičný gotický štít v pravom hornom rohu platničky (obr. 113). Cez pôvodný motív vedie rez, ktorý rozdelil prvoplánovú plastickú kompozíciu na dve azda nerovnako veľké časti. V súčasnej podobe pripomína naturalisticky stvárnenú vulvu ženy, vrátane pubického ochlpenia (obr. 114)¹⁶³.

Podľa zrkadlového doplnenia chýbajúcej časti zobrazenia však môže ísť o polovicu veľmi netradične stvárneného písmena M v štýle gotickej majuskuly¹⁶⁴.

Obr. 113 Neglazovaná kachlica, v súčasnosti v laboratóriu Slov. nár. múzea (autor).

¹⁶³ Farkaš-Choma 2018, 258.

¹⁶⁴ Farkaš-Choma 2018, 261.

Obr. 114 Detail pudendum femininum z kachlice (podľa Farkaš/Choma 2018 str. 260).

8.1.2. Mince

Počas archeologickej sezóny 2014 bolo objavených približne 150 mincí. V súčasnosti nie je ešte súbor mincí spracovaný a nachádza sa v depozite Slovenského národného múzea. Na obr. 115 je zobrazený výber niektorých z nich¹⁶⁵.

¹⁶⁵ Prezentácia ohľadom nálezov mincí na :
https://www.youtube.com/watch?v=R_8XMWPrME4&feature=youtu.be

Obr. 115 Výber z nálezov mincí (podľa Farkaš/Choma 2012, str. 50).
 1. Uhorsko, Žigmund Luxemburský (1387-1437). Rakúsko, Fridrich V. (III.) (1439-1493), 3. Hals-Leuchtenberg, Johann III. (1430-cca 1460).

8.1.3. Kovové predmety

Najpočetnejšie zastúpenie medzi železnými predmetmi mali klince. Medzi zaujímavé nálezy možno zaradiť bronzový kohútik (obr. 116).

Obr. 116 Bronzový kohútik (podľa Farkaš/Choma 2012 str. 66).

Medzi ďalšie kovové predmety možno zaradiť rôzne drobné kovania, hroty šípov do kuší typu bodkin, fragmenty bronzovej hlavne menšej palnej zbrane,

fragment bojovej sekery. Tieto nálezy dopĺňajú nález prachovnice (obr. 117) a menšej kamennej gule z roku 2013¹⁶⁶.

Obr. 117 Plechová prachovnica (podľa Farkaš/Choma 2015).

8.2. Hrad Oponice

8.2.1. Keramika

Najčastejšími nálezmi na hrade boli fragmenty hlinených nádob (5092 ks.). Najstaršie keramické nálezy, zistené v prepálenej kultúrnej vrstve na dne interiéru útočištnej veže, možno zaradiť do druhej polovice 13. storočia .

¹⁶⁶ Farkaš-Choma 2014.

Ojedinelé keramické nálezy sú z tohto obdobia známe aj z úrovne ílovitých alebo ílovito-vých podláh v exteriéri veže (obr. 118).

Obr. 118 Interiér vež v hĺbke približne 450 cm (podľa Repka, Styk 2016 obr. 148).

. Zastúpené sú tu predovšetkým fragmenty hrncovitých nádob s ostro nasadeným ústím a okrajom s rozšírenou a prežliabnutou vrchnou plochou. Ojedinele boli zistené aj fragmenty fľaškovitých nádob. Keramické fragmenty zaradené do druhej polovice 13. storočia boli na tele zdobené rytými obežnými líniami/žliabkami a vlnovkami (obr. 119).

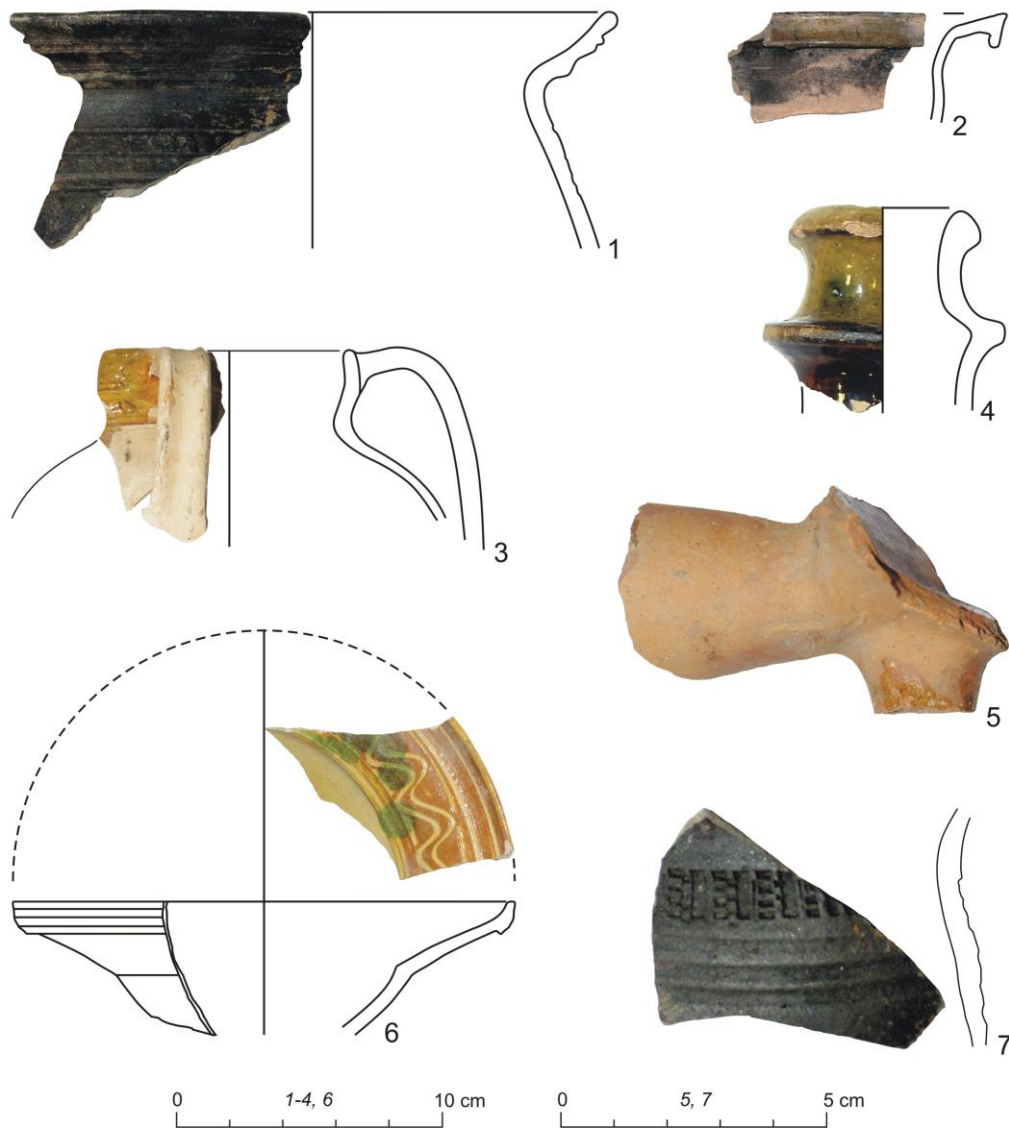

Obr. 119 Nález keramiky z dna útočistickej veže (podľa Repka/Styk 2016 tab. VII).

Do nasledujúceho obdobia 14. a 15. storočia možno zaradiť okrem hrncovitých nádob aj fragmenty džbánov, misokvitých nádob a pohárov. V porovnaní s obdobím druhej polovice 13. storočia sa už neobjavuje vlnovka a výzdoba sa obmedzuje iba na ryté obežné línie/žliabky. Na niektorých dnách možno pozorovať aplikáciu plastickej značky, predovšetkým v tvare kríža. Otázka funkcie značiek na hlinených nádobách nie je v súčasnosti jednoznačne vyriešená. S najväčšou pravdepodobnosťou ich možno považovať za dielenské značky, t. j. za označenia jednotlivých hrnčiarskych dielní či hrnčiarskych majstrov.

Najmladšie a najpočetnejšie nálezy pochádzajú z horizontu 16.–17. storočia. Zastúpené sú tu hrncovité nádoby s pásikovými uchami, ako aj bez nich, v niektorých prípadoch doplnené kónickými pokrievkami. Ďalej možno do uvedeného obdobia zaradiť džbány (obr. 120: 3, 4) a panvice s troma nôžkami (obr. 120: 5). Novým tvarom, objavujúcim sa od polovice 16. storočia, sú plytké taniere. Vo väčšine prípadov sú na vnútornej strane bohato zdobené maľovaním (obr. 120: 6). Časť keramických nálezov má povrch upravený pomocou glazúry rôznych odtieňov, predovšetkým v zelenej, hnedej a žltej farbe (obr. 120: 2–6). Nádoby sú v tomto období zdobené len v malej miere. Ide predovšetkým o ryté obežné línie/žliabky. Na niektorých hrncovitých nádobách sa objavuje aj rytá kľukatka a radielková výzdoba (obr. 120: 1, 7), ktorá je v období záveru 15. až prvej polovice 18. storočia v oblasti stredného Ponitria spojená predovšetkým s keramikou tzv. „*tvrdomestského typu*“. Tento typ keramiky sa vyznačuje aj sivou až čiernou farbou povrchu¹⁶⁷.

¹⁶⁷ Bóna-Repka-Sater 2017, 56-57.

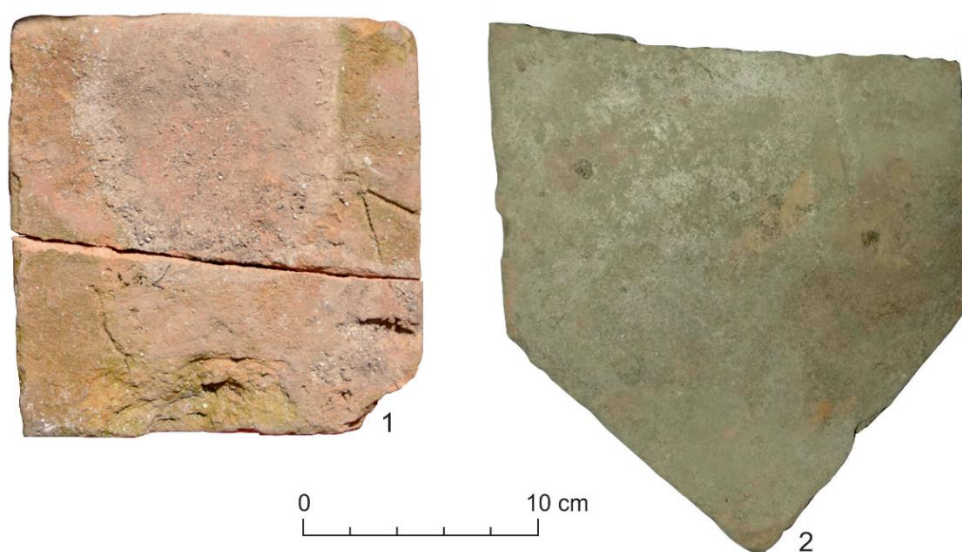

Obr. 120 Výber zo súboru fragmentov keramiky (podľa Bóna/Repka/Sater 2017 obr. 62).

8.2.2. Keramické dlaždice

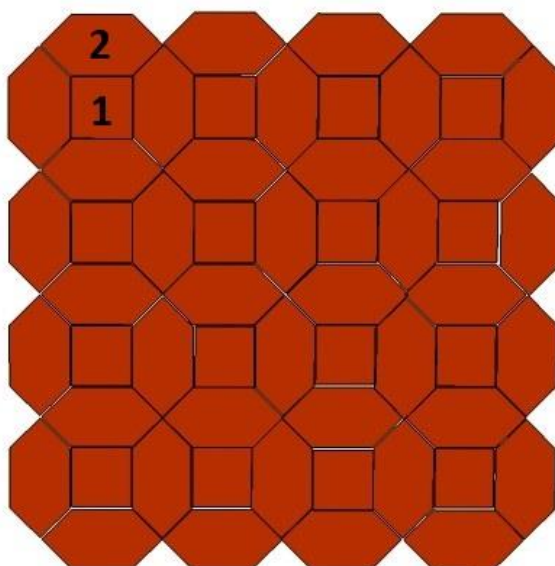
Medzi keramické nálezy možno zaradiť aj keramické dlaždice (obr. 121). Väčšina nálezov kompletných, ako aj fragmentov exemplárov pochádza z priestoru východného nárožia severovýchodného renesančného paláca (sondy 1A/2017 a 1B/2017), kde boli s najväčšou pravdepodobnosťou súčasťou podláh nadzemných podlaží uvedeného objektu. Z tvarového hľadiska sú tu zastúpené dlaždice štvorcového (obr. 121: 1) a šesťuholníkového (obr. 121: 2) tvaru bez úkosu. So štvorcovými exemplármi sa možno stretnúť v mestskom a pánskom prostredí v období 14. až 17. storočia. Na druhej strane, šesťuholníkové dlaždice

sú na území Slovenska doložené až v období renesancie. Bližšie datované nálezy pritom pochádzajú zo 17. storočia¹⁶⁸.

Obr. 121 Keramické dlaždice (podľa Bóna/Repka/Sater 2017 obr. 70).

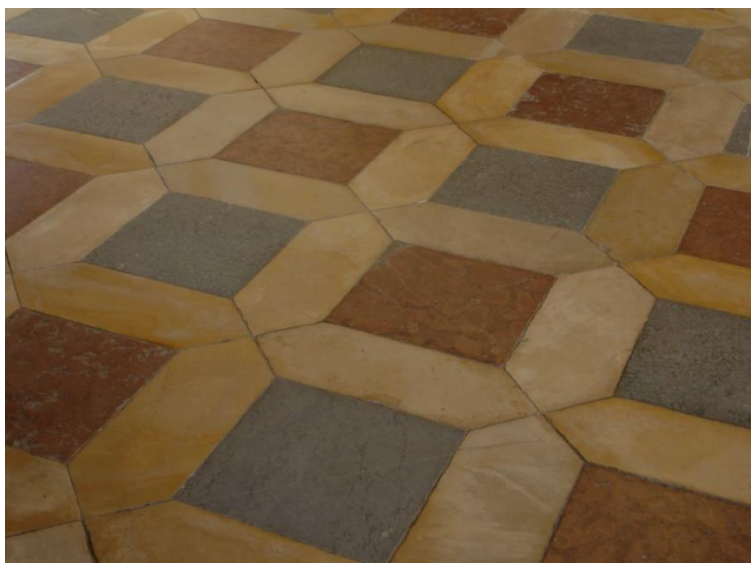
Na základe tvaru jednotlivých nálezov bolo možné vytvoriť pravdepodobnú podobu vzoru podlahy tvorenú nájdenými dlaždicami (obr.122).

Obr. 122 Rekonštruovaný vzor podlahy v priestore SV ren. paláca (autor).

¹⁶⁸ Bóna, Repka, Sater 2017, 62.

Takmer identická skladba a vzor podlahy sa nachádza v Kláštornej kostole v Teplé v severných Čechách. Pochádza však z obdobia baroka, je z kameňa a farebne rozlíšená¹⁶⁹.

Obr. 123 Podlaha kláštornej kostoly v Teplé (J. Škabrada).

Medzi podobné typy je možné zaradiť podlahu v kostole Panny Márie v Trebišove¹⁷⁰.

Obr. 124 Podlaha v kostole Panny Márie v Trebišove.

¹⁶⁹ Za poskytnutú informáciu ďakujem prof. Ing. arch. J. Škabradovi, CSc.

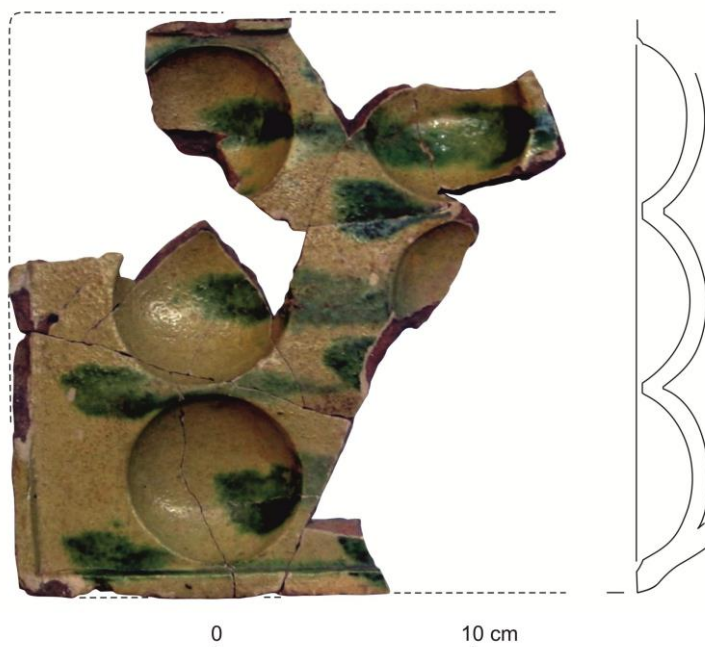
¹⁷⁰ Za informáciu ďakujem Mgr. M. Čurnému, PhD.

8.2.3. Kachlice

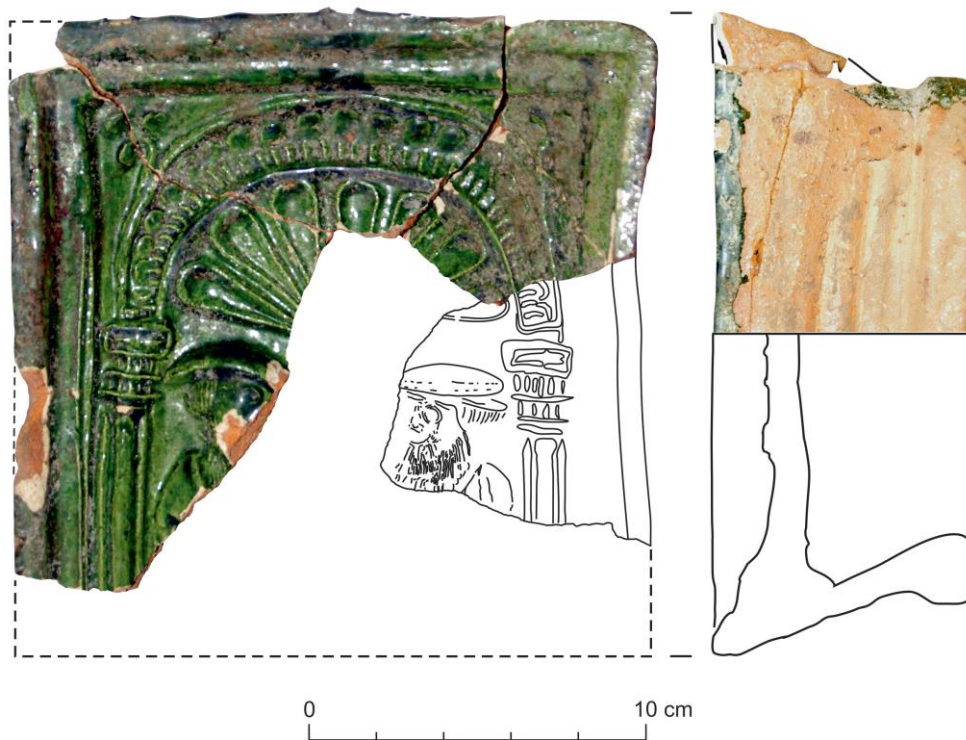
Celkový súbor nálezov fragmentov kachlíc počas dosiahol počet 4111 kusov. 315 kusov sa našlo počas sanačných prác pred samotným výskumom a zvyšná časť bola získaná počas archeologických výskumov v rokoch 2015- 2018. Všetky kachlice boli zachované iba v podobe fragmentov. V niektorých prípadoch bola možná čiastočná rekonštrukcia podoby samotnej kachlice.

V nálezovom súbore dominujú predovšetkým komorové kachlice s kruhovo alebo štvoruholníkovým tvarovaným vyhrievacím otvorom. Ojedinele sú zastúpené aj typologicky staršie nádobkovité, ako aj výklenkové kachlice s prerezávanou čelnou stenou. Na čelnej vyhrievacej stene štvorcového, zriedka obdĺžnikového tvaru komorových kachlíc sú doložené viaceré ozdobné motívy. Časté sú vyobrazenia rastlín či architektonických prvkov vo forme štylizovaného architektonického rámovania, stĺpov, klenieb a arkád, ktoré sú typickým prejavom obdobia renesancie.

Ďalším typom výzdoby komorových kachlíc sú geometrické motívy v podobe zrkadlových kachlíc a kachlíc zdobených mriežkovaným dekórom. Osobitým typom renesančnej geometrickej výzdoby sú kachlice s vypuklými kruhovými medailónmi či misovitými priehlbunami (obr. 125).

Obr. 125 Fragment kachlice s miskovitými priehlbunami (podľa Bóna/Repka/Sater 2017 obr. 63).

Obr. 126 Fragment kachlice s vyobrazením dvojice mužských postáv (podľa Bóna/Repka/Sater obr. 65).

Obr. 127 Kachlica s motívom ľalie (kosatca ?) (podľa Jančiová 2018 tab. 25).

V súbore bolo zastúpených aj niekoľko náboženských motívov. Ide napríklad o scénu posledného súdu, kde postava čerta/démona s telom pokrytým perím (?) a pazúrami na nohách hádže hriešnika do pekelného ohňa (obr. 128).

Obr. 128 Fragment kachlice so scénou posledného súdu (podľa Jančiová 2018 tab. 18).

Na ďalšej kachlici je viditeľná žena so svätožiarou, ktorá drží v rukách neznámy hranolovitý (?) predmet. Mohlo by ísť o vyobrazenie sv. Barbory, ktorá býva často zobrazovaná s modelom veže¹⁷¹. S motívom sv. Juraja zabíjajúceho draka, možno spojiť fragmenty, na ktorých sú viditeľné konské nohy, dlhý zatočený chvost a krídla patriace drakovi.

Ďalším náboženským motívom, ktorý je pomerne dobre zachovaný je zvestovanie panny Márie a je dotovaný do konca 16. storočia (obr. 129).

¹⁷¹ Bóna-Repka-Sater 2017, 110

Obr. 129 Kachlica s motívom Zvestovanie panny Márie (podľa Jančiová 2018, tab. 15).

K svetským figurálnym motívom možno zaradiť dva zlomky renesančných kachlíc z jednej kachľovej pece s vyobrazením dvoch bradatých mužských postáv, stojacich pod arkádou a otočených tvárou k sebe (obr. 129). Ďalej sú to kachlice s motívom vojakov či rytierov sediacich na koni.

Medzi renesančné kachlice datované do konca 16. storočia patrí aj poprsie šľachtica v medailóne (obr. 130).

Obr. 130 Kachlica so šľachticom v medailóne (autor).

Priestorová analýza nálezov kachlíc nám umožňuje vytvoriť si čiastočnú predstavu o možnom rozmiestnení pecí na hrade. Je však potrebné poznamenať, že nie všetky kachlice boli nájdené in situ, preto sú závery veľmi hypotetické. Na základe doterajších výskumov možno konštatovať, že najväčší počet kachlíc sa nachádzal v priestoroch schodiskových šácht a obytného traktu pri útočistickej veži. V prípade schodiskových šácht sa tam kachlice mohli dostať pri zrútení horného hradu a jeho mobiliáru. Absenciu väčšieho množstva kachlíc v ďalších priestoroch z obdobia konca 16. a začiatku 17. storočia je možné vysvetliť ešte nerealizovaným archeologickým výskumom alebo iným spôsobom vykurovania obytných miestností. V sonde 2/2016 tvorí nálezový súbor viac ako 100 fragmentov, podobne ako v prípade sondy 6/2016. Ide o schodiskové komunikačné šachty preto

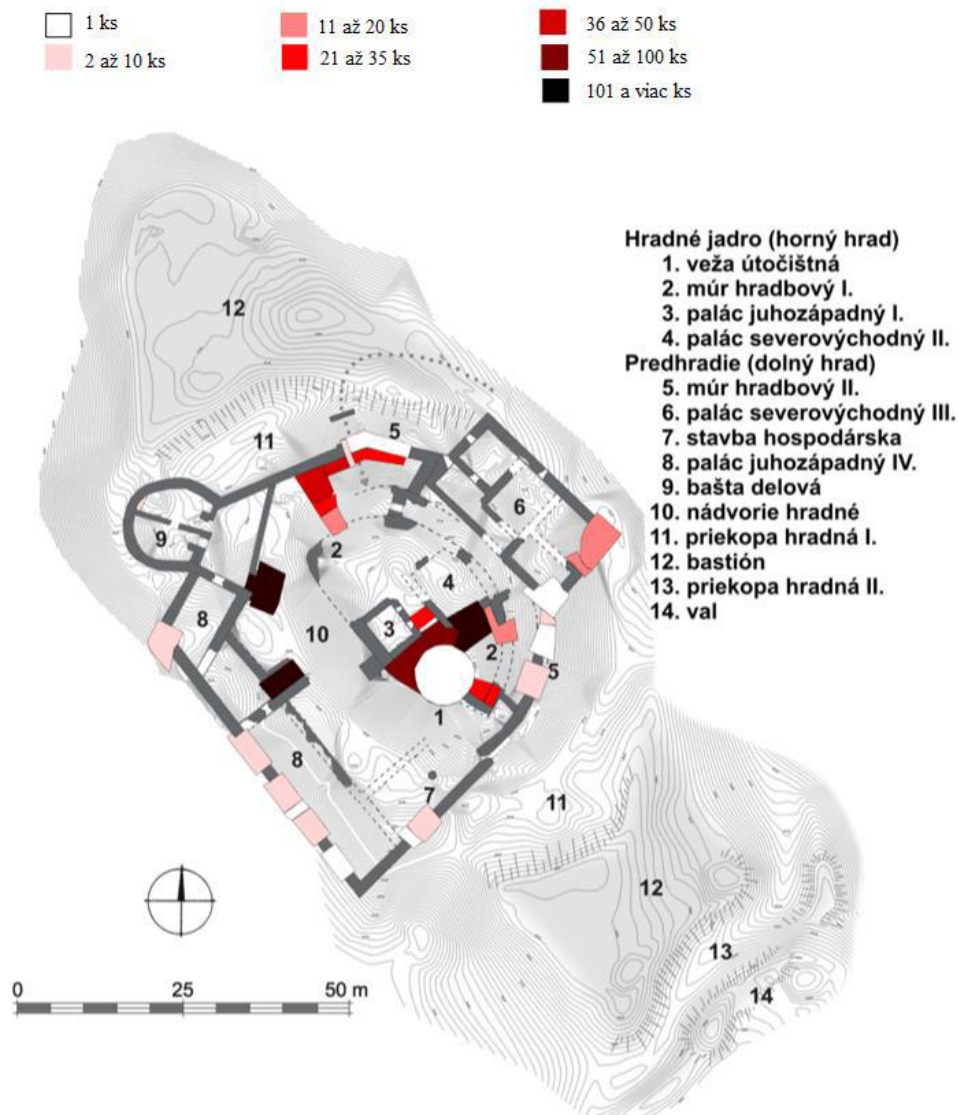
môžeme predpokladať, že sa sem kachlice dostali z obytných priestorov Horného hradu respektíve z renesančných prístavieb.

Pred samotnými výskumami boli vysoká koncentrácia nálezov kachlíc lokalizovaná v priestore delovej bašty čo môže súvisieť s obytnou funkciou, ktorú delová bašta plnila po svojej prestavbe koncom 16. storočia.

Z objektu severovýchodného renesančného paláca bola sondami 1 A-C/2016 preskúmaná len jeho východná časť preto je veľmi predčasné robiť akékoľvek závery ohľadom počtu a rozmiestnenia pecí.

V prípade sond, 3 A-D/2015 a 1 A-D/2017 môžeme s vysokou pravdepodobnosťou konštatovať, že súbor kachlíc sa tam dostal po zrútení z iných objektov keďže sa jedná o obvodové hradby bastiónu a juhozápadnej renesančnej prístavby. Rozmiestnenie a početnosť detailne spracovala B. Jančiová (obr. 131)¹⁷².

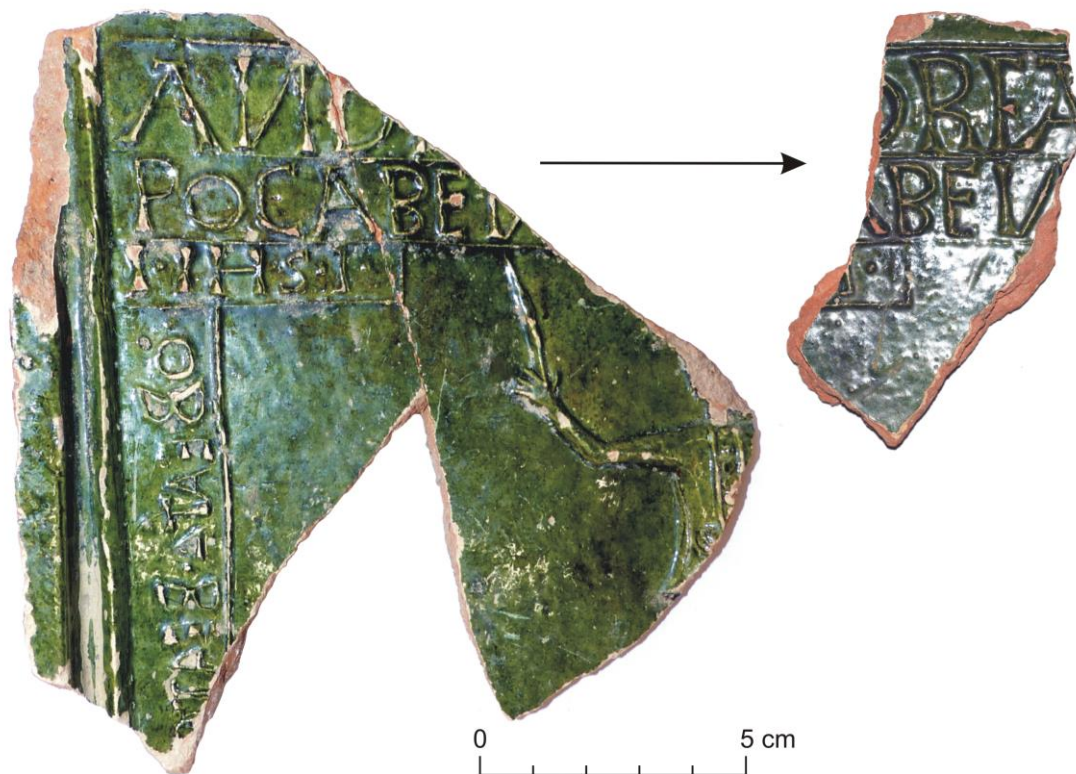
¹⁷² Jančiová 2018, 76-77.

Obr. 131 Jednotlivé sondy a početnosť nálezov kachlíc (podľa Jančiová 2018, obr. 17).

Dôležitým nálezom sú fragmenty kachlíc s latinskými nápismi (obr. 132). V ich vrchnej časti, sa na pravej strane nachádzajú tri vodorovné riadky. Na prvom je čitateľné asi neúplne slovo ANDREA(...). V druhom riadku slovo POCABEN(...) ¹⁷³. Posledný riadok tvorí slovo IHS (I·IHS·I·), t. j. skratka mena Ježiša Krista. Pod posledným vodorovným riadkom sa nachádza aj jeden zvislý so zrkadlovým nápisom v podobe OBEATA·BEAT... .

¹⁷³ B. Jančiovej sa podarilo identifikovať kachliarskeho majstra s menom Andreas Pocabensky, ktorý zanechal svoj „rukopis“ na kachliciach napr. na hrade Beckov, Topolčianky, Tematín (pripravovaná monografia o kachliciach z Oponického hradu).

Obr. 132 Fragmenty kachlíc s latinskými nápismi (podľa Bóna/Repka/Sater 2017 obr. 67).

Slovo „*beata*“ možno preložiť ako blažená, blahoslavená, resp. často sa objavuje v pomenovaní Panny Márie – „*Beata(e) Mariae Virginis*“. Čiastočne je zachovaný aj centrálny motív, ktorý tvorí postava muža s mečom za opaskom a so vztýčenou palicou (?) v pravej ruke. Na základe podoby písma možno nájdené fragmenty kachlíc s nápismi datovať do obdobia renesancie.

Posledným typom výzdoby aplikovaným na čelnej vyhrievacej stene komorových kachlíc, ktorá je zastúpená medzi nálezovým materiálom z Oponického hradu, je heraldický motív. Ide o fragmenty kachlíc s erbom a orlom s dvoma hlavami, ktorý je symbolom Habsburgovcov. Na základe analógie možno uvedené kachlice datovať do 16. storočia¹⁷⁴.

Archeologická sezóna 2018 priniesla taktiež zaujímavé motívy, ktoré sa v doterajšom nálezovom súbore nenachádzali. Fragmenty dvoch kachlíc v súbore zobrazujú Adama a Evu pri strome poznania (obr. 133). Obe postavy sú vyobrazené nahé, čo symbolizuje spoznanie nahoty. Eva drží v pravej ruke jablko

¹⁷⁴ Bóna-Repka-Sater 2017, 60.

ako znak ochutnania zakázaného ovocia, na ktoré ju zlákal had ovinutý okolo stromu. Takýto starozákonný výjav je častým motívom na kachliciach a pochádza napríklad z meštianskeho domu na Nám. SNP č. 3 v Banskej Bystrici, z Dolnej ul. č. 35 či Slovenskej Ľupče. Všetky exempláre sú datované do 15. storočia¹⁷⁵.

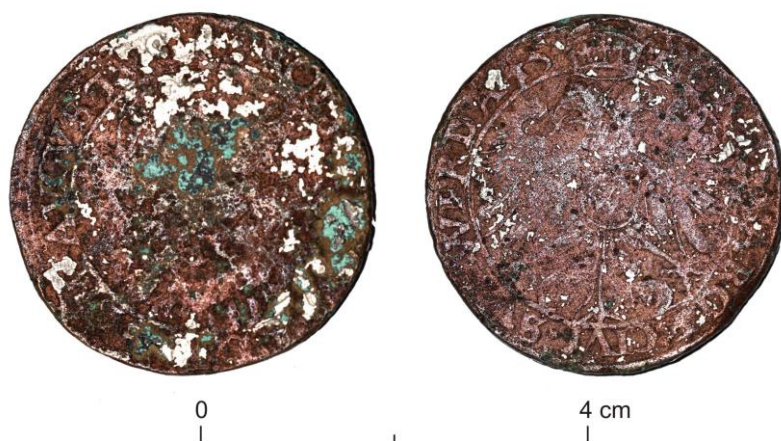
Obr. 133 Kachlica s motívom Adam a Eva pri strome poznania (podľa Repka 2018 tab. 6).

8.2.4. Mince

Na hrade bolo dosiaľ zistených aj päť mincí z obdobia 16.–17. storočia. Štyri z nich pritom s najväčšou pravdepodobnosťou neboli razené v kráľovskej mincovni, ale možno ich považovať za dobové falzifikáty. K nim možno zaradiť postriebrenú medenú mincu (obr. 134) s priemerom 38 mm a váhou 24,9 g., ktorá napodobňovala strieborné toliare ríšskonemeckého cisára Karola V. (1519–1558), razené medzi rokmi 1543 a 1548 vo švábskej mincovni vo Werde. Nájdená bola v roku 2011, počas rekonštrukčných a sanačných prác, medzi horným hradom a západným renesančným obytným traktom. Na reverze je viditeľný ríšsky dvojhlavý orol s obvodkami okolo hlavy a korunou. Na prsiach je slabo badateľný štítok. Po obvode sa nachádza latinský nápis:

¹⁷⁵ Repka 2018, 22.

MO(N)·N(O)·ARGE·CIVI·SV(E)·WERDA·4(3 alebo 5)¹⁷⁶. Na averze sa nachádza neúplne dochovaný latinský nápis, ktorý možno rekonštruovať ako: (CA)RO(LVS·V:ROMA·IMP·SEMP·)AVGVSTVS.

Obr. 134 Falzum strieborného toliara Karola V. (1519– 1558). (podľa Bóna/Repka/Sater 2017 obr. 77).

Ďalším falzifikátom je 14 mm veľká a 0,9 g vážiaca medená minca potiahnutá cínom (obr. 135), nájdená rovnako počas rekonštrukčných a sanačných prác na hrade. Ide o falzum strieborných denárov uhorského kráľa

Obr. 135 Falzum strieborného denára Ferdinanda I. (1526–1564). (podľa Bóna, Repka, Sater 2017 obr. 78).

¹⁷⁶ Nápis je uvedený skratkovito a možno ho doplniť MONeta Nova ARGEntea CIVItatis SVEuica WEDDA, čo v preklade znamená nová strieborna minca z mesta Werda (dnes Donauwörth).

Ferdinanda I. (1526–1564), razených v roku 1529 v Kremnici. Na averze je vyobrazený erb a okolo nápis FERDINAND ·D·G·R·VNG·1529¹⁷⁷ Na reverze, ktorý je značne poškodený, je pravdepodobne madona s dieťaťom a okolo nápis: (P)ATRO(NAVNGARIE).

Tretiu mincu predstavuje zle zachovaná a v strede ohnutá medená (?) minca s priemerom 12–13 mm a hmotnosťou 0,85 g (obr. 136), ktorá sa našla v roku 2017 počas archeologického výskumu v priestore severovýchodne od útočistickej veže (sonda 3A/2017). Podľa všetkého ide o falzum strieborných denárov uhorského kráľa Ferdinanda III. (1625–1657), razených v roku 1651 v Kremnici. Na averze mince je vyobrazený erb po bokoch s písmenami: K a B (značka Kremnickej mincovne) a na okraji nápis: FER.III.D.G.(R.I.S.A.G.)H.B.R¹⁷⁸. Reverz tvorí postava madony s dieťaťom a na okraji nápis: PATRO.HVNGA.1651¹⁷⁹.

Obr. 136 Falzum strieborného denára Ferdinanda III. (1625–1657). (podľa Bóna/Repka/Sater 2017 obr. 79).

¹⁷⁷ Nápis je uvedený skratkovito a možno ho doplniť: FERdinand III Dei Gratia Romanorum Imperator Semper Augustus Germaniae Hungariae Bohemiae Rex, čo v preklade znamená Ferdinand III, z božej vôle rímsky cisár, navždy vznešený nemecký, český a uhorský kráľ.

¹⁷⁸ Nápis je uvedený skratkovito a možno ho doplniť: FERdinand III Dei Gratia Romanorum Imperator Semper Augustus Germaniae Hungariae Bohemiae Rex, čo v preklade znamená Ferdinand III, z božej vôle rímsky cisár, navždy vznešený nemecký, český a uhorský kráľ.

¹⁷⁹ Nápis je uvedený skratkovito a možno ho doplniť: PATROna HVNGAriae, čo v preklade znamená patrónka Uhorska.

Bez možnosti bližšieho určenia je malá medená minca (obr. 137), pochádzajúca z úrovne podlahy v priestore severovýchodne od útočistickej veže. Podlaha aj s mincou bola objavená v roku 2017 v priestore sondy 3A/2017. Na základe materiálu a veľkosti (priemer 11–12 mm, váha 0,74 g) by uvažovať o falošnej minci nominálu poľských strieborných denárov či viedenských fenigov.

Obr. 137 Bližšie neidentifikovateľná medená minca – falzum (?). (podľa Bóna/Repka/Sater 2017 obr. 80).

Jediným originálom je strieborný trojgroš poľského a švédskeho kráľa Žigmunda III. Vasu (1587– 1632), ktorý bol vyrazený v roku 1598 v mincovni v Rige (obr. 138). Minca s priemerom 21 mm a váhou 1,5 g bola nájdená v roku 2009 počas rekonštrukčných prác na delovej bašte Tereš. Na averze je zobrazená hlava kráľa s nápisom po obvode: SIG×III×D:G×REX×PO:D:LI¹⁸⁰. Na reverze je ťažšie čitateľný nápis: ×III×/15 98/GR OS/ARG×TRIP/CIVI×RI/×GE¹⁸¹.

¹⁸⁰ Nápis je uvedený skratkovito a možno ho doplniť: SIGismund III Dei Gracia REX POLoniae Dux LITHuaniae, čo v preklade znamená Žigmund III., z božej vôle kráľ Poľska a knieža Litvy.

¹⁸¹ Nápis je uvedený skratkovito a možno ho doplniť: III GROS ARGentea TRIP CIVItatis RIGensis, čo v preklade znamená strieborný trojgroš z mesta Riga.

Obr. 138 Strieborný trojgroš poľského a švédskeho kráľa Žigmunda III. Vasu (1587– 1632) z roku 1598. (podľa Bóna/Repka/Sater 2017 obr. 81).

Úvahy o falšovaní mincí priamo na hrade nie je možné v súčasnosti s určitosťou potvrdiť. Z viacerých šľachtických hradov na území Slovenska sú však peňazokazecké dielne s jednoznačnými dokladmi v podobe razidiel, mincových kotúčikov, či odstrižkov apod. známe¹⁸². Podľa J. Hunku bolo falšovanie mincí v Uhorsku najviac rozšírené v prvej polovici 16. storočia¹⁸³, kedy krajinu sužovali politické a hospodárske problémy spôsobené Turkami a zápasom o trón medzi Habsburgovcami a Zápoľskými. Do tohto obdobia spadajú pravdepodobne aj falošné razby toliara Karola V. a denára Ferdinanda I. objavené na Oponickom hrade.

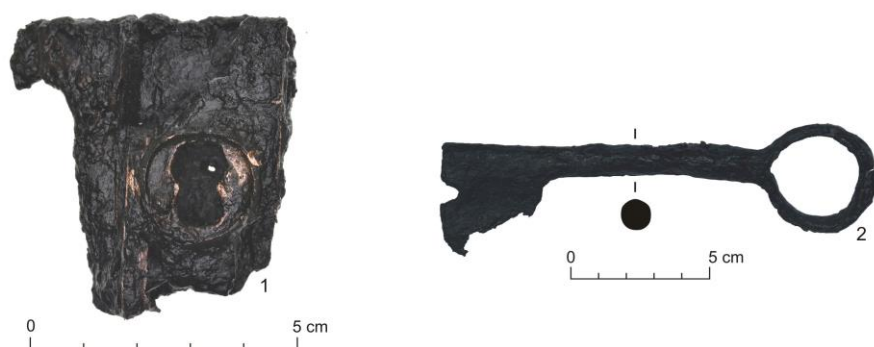
8.2.5. Kovové predmety

Spomedzi kovových predmetov majú najväčšie zastúpenie predovšetkým stavebné kovania, ako železné klince, klíny, dverné alebo okenné pánty. Známe sú aj súčasti uzamykacieho systému, ako je fragment železného neprenosného zámku pravdepodobne z truhlice, keďže diera na vloženie kľúča má výšku len 1,6 cm (obr. 139: 1). K uzamykaciemu mechanizmu možno zaradiť aj železné oko s trňom, ktoré bývalo obvykle spájané s petlicami a reťazami. Spolu s uvedeným fragmentom zámku bol v priestore predpokladaného vstupu do hradu (sonda

¹⁸² Slivka 1992

¹⁸³ Hunka 2003, 140.

3B/2015) objavený aj železný otočný kľúč, ktorý však ku zámku nepatrí. Kľúč je v porovnaní so zámkom omnoho väčší, jeho neúplne zachovaná zástavka dosahovala šírku 4,2 cm. Kľúč sa vyznačuje okrem masívnej zástavky kruhovou hlavicou (obr. 136: 2). Uvedený tvar sa objavuje na Slovensku predovšetkým od 14. storočia¹⁸⁴, avšak jeho výskyt pokračuje až do obdobia novoveku.

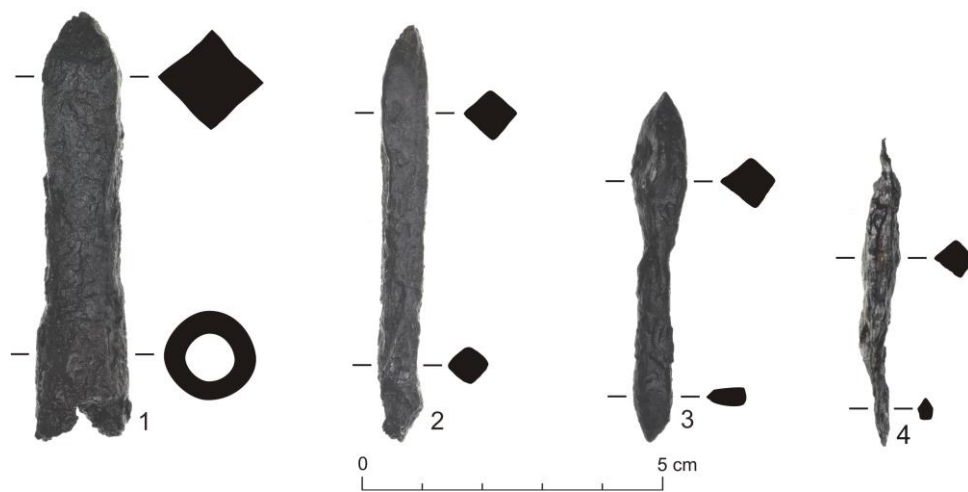

Obr. 139 Fragment železného zámku a železného kľúča (podľa Bóna/Repka/Sater 2017 obr. 71)..

Ďalšiu skupinu kovových predmetov tvoria zbrane a súčasti jazdeckej výbavy. Z priestoru hradu pochádzajú dosiaľ štyri železné hroty šípov s tuľajkou (obr. 140: 1) či trňom (obr. 140: 2–4). V dvoch prípadoch možno hovoriť jednoznačne hrotoch šípov slúžiacich k strelbe z kuše (obr. 140: 1, 2). Obe majú kosoštvorcový prierez a možno ich datovať pravdepodobne do 13. až 15. storočia. Sečné zbrane dokladá železná zástavka meča štvorcového prierezu (obr. 141). Ojedinelým prvkom, ktorý sa na zástavke z Oponického hradu objavuje, sú pomerne dlhé zvislé trne. Podobný nález pochádza napríklad z Fil'akovského hradu¹⁸⁴. Z chronologického hľadiska možno nález uvedenej zástavky meča z Oponického hradu zaradiť do obdobia 13. až 14. storočia¹⁸⁵

¹⁸⁴ Informáciu poskytol podpredseda občianskeho združenia Apponiana V. Krchňavý.

¹⁸⁵ Bóna-Repka-Sater 2017, 63.

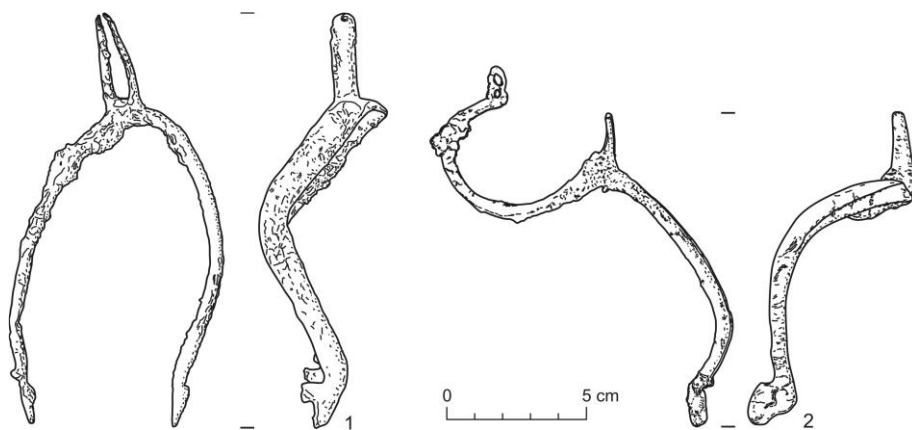

Obr. 140 Železné hroty šípov (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr. 72).

Obr. 141 Železná zástita meča (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr. 73).

Jazdeckú výstroj zastupujú dve tvarovo a veľkostne rozdielne železné ostrohy zo záveru 14. až prvej polovice 15. storočia¹⁸⁶, ktorých súčasťou bolo podľa všetkého pôvodne aj ozubené koliesko (obr. 142). K súčasťam konského postroja možno priradiť aj železné dvojdielne (dvojramenné) zubadlo, ktoré však nie je možné na základe tvaru bližšie časovo zaradiť.

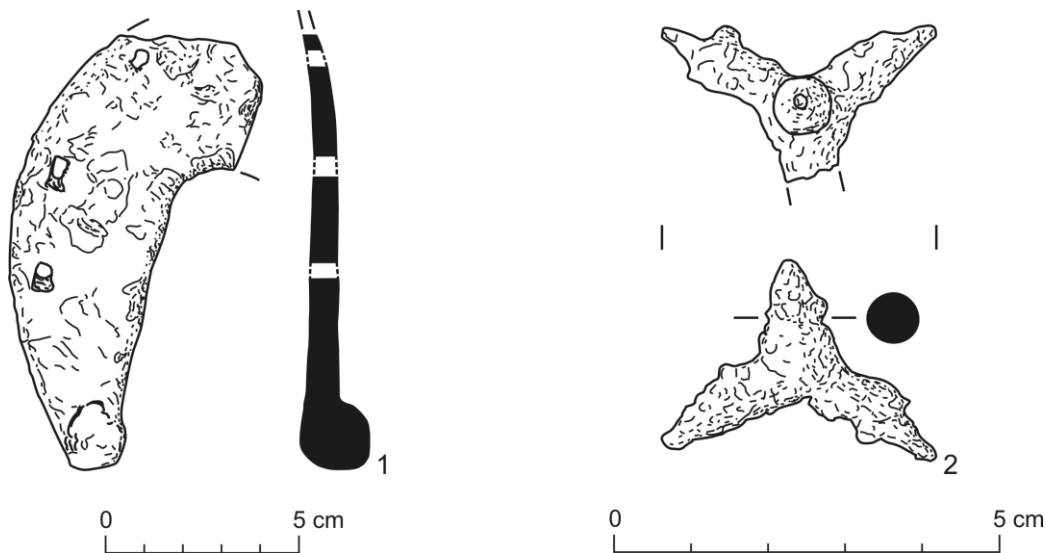

Obr. 142 Železné ostrohy (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr. 74).

Z Oponického hradu sú dosiaľ známe aj dva fragmenty železných podkov. Jednu z nich možno aj bližšie popísať a chronologicky zaradiť. Išlo o podkovu s úzkym, oválne tvarovaným vnútorným okrajom, krátkym ozubom vodorovne napojeným na spodok ramena (obr. 143: 1). Zachované sú tri z pravdepodobne šiestich otvorov pre podkováky. Uvedený tvar podkov sa objavuje pomerne dlhý časový úsek, najčastejšie však v 14. a 15. storočí¹⁸⁷.

¹⁸⁶ Bóna-Repka-Sater 2017, 64.

¹⁸⁷ Bóna-Repka-Sater 2017, 65.

Obr. 143 Fragment železnej podkovy a nášľapného ježka (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr. 75).

K nie príliš častým stredovekým a novovekým typom militárií patrí železný nášľapný ježko (obr. 143: 2), ktorý bol objavený v sutinovom zásype interiéru útočištnej veže (sonda 1/2015). Tvorili ho štyri hrotité ramená kruhového prierezu, z ktorých jedno bolo ulomené. Podobné nálezy poznáme aj z iných hradov, ako napríklad z Pustého hradu, Levického hradu či hradu Solivar. Používanie tohto typu militárií sa pritom objavuje v našom prostredí predovšetkým od 14. storočia¹⁸⁸.

K predmetom každodennej potreby možno spomedzi kovových nálezov zaradiť predovšetkým železné nožičky s tŕňom alebo s jazykovitou rukoväťou (obr. 144). Ďalším predmetom každodennej potreby vyrobeným zo železa, ktorý bol nájdený vo vrstve sutiny počas archeologického výskumu je fragment cedidla.

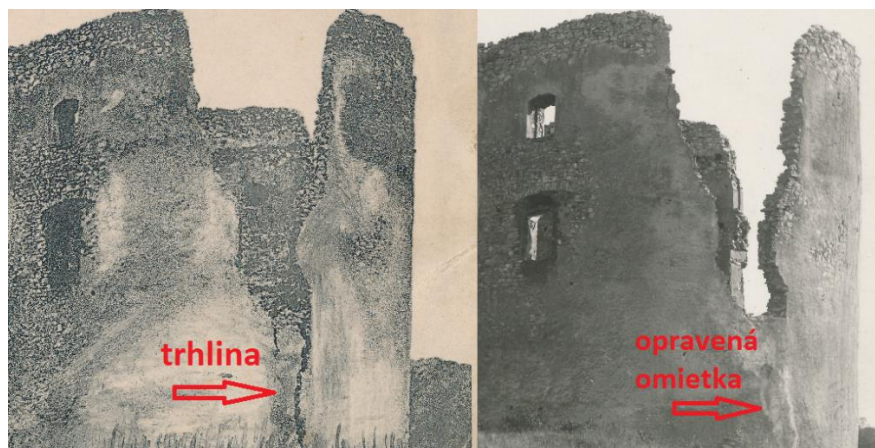

Obr. 144 Železný nôž (podľa Bóna/Repka/Sater 2017 obr. 76).

¹⁸⁸ Bóna-Repka-Sater 2017, 65.

8.2.6. Omiетка

Omiетка patrila k najčastejšie používaným ochranným a izolačným prostriedkom. Na Oponickom hrade sa zachovala väčšinou z exteriérovej časti objektov. Zo začiatku 20. storočia máme fotografický materiál, ktorý dokumentuje opravu trhlín, pravdepodobne rodinou Aponi, na delovej bašte a tým aj omietky (obr. 145). Podobná oprava je evidentná na trhline východnej steny SV renesančného paláca (obr. 146).

Obr. 145 Opravená omietka na delovej bašte (podľa archívu A. Selnekoviča).

Obr. 146 Oprava omietky na renesančnom paláci (autor).

Interiérové omietky dosahovali častokrát hrúbku 7-8 cm a boli zdobené jednoduchými geometrickými vzormi. Nálezy pochádzajú z priestoru nádvorja Horného hradu. Vzor je v tvare šípky a má tehlovo-oranžovú farbu (obr.144)

Obr. 147 Omietka so vzorom šípky (podľa Repka 2018, tab. 8:13).

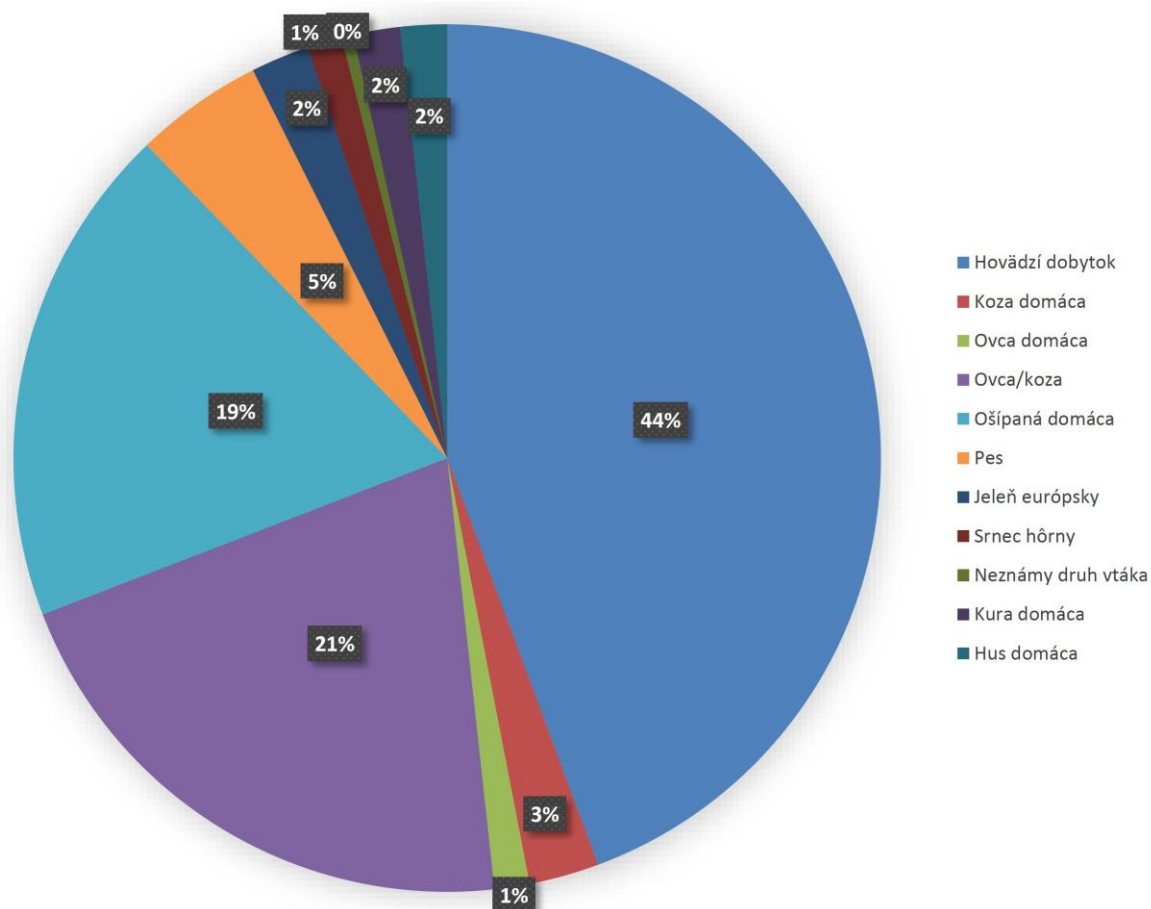
8.2.7. Zvieracie kosti

Nálezy zvieracích kostí nám prezrádzajú veľa o jedálničku vtedajších obyvateľov hradu. Mäsitú zložku ich stravy tvorili predovšetkým chované druhy zvierat z toho najmä hovädzí dobytok, ošípané, kozy/ovce, pričom dominantné zastúpenie mali kosti pochádzajúce z hovädzieho dobytku. V menšej miere sa na hrade vyskytujú kosti hydiny (kura domáca a hus domáca) a psov. Okrem chovaných druhov boli konzumované aj zvieratá obývajúce miestne lesy, ako jeleň európsky a srnec hôrny (obr. 148). V analyzovanom nálezovom súbore boli rozpoznané aj kosti bližšie neurčených druhov vtákov¹⁸⁹.

Na niektorých kostiach, predovšetkým z hovädzieho dobytku, jeleňov, ošípaných, kôz a oviec, boli pozorované stopy po sekaní dlhých kostí, panvy a záseky na stavcoch, ktoré naznačujú mäsiarske štvrtenie mäsa. O tepelnej príprave mäsitej zložky jedla vypovedá aj opálenie niektorých kostí. O tom, že kosti boli pravdepodobne súčasťou kuchynského odpadu, resp. odpadu zo stravy, poukazuje aj fakt, že u všetkých druhov prevažovali mäsité časti tiel nad bezmäsitými. Na niektorých

¹⁸⁹ Bóna-Repka-Sater 2017, 69.

kostiach boli zachytené aj stopy po obhrýzaní, ktoré naznačujú, že by mohlo ísť o obhrýzanie kostí psami¹⁹⁰

Obr. 148 Percentuálne zastúpenie druhov zvierat na základe analýzy osteologického materiálu získaného na Oponickom hrade počas výskumnej sezóny 2015. (podľa Repka/ Sater/Šimunková 2017, obr. 18).

Strava bola na hrade pripravovaná v hradnej kuchyni/kuchyniach, ktorá tu však nebola doteraz zistená. Na základe dokladov z niektorých, predovšetkým viac zachovalých hradov, akými sú napríklad Oravský hrad, Spišský hrad, či hrad Krásna Hôrka, ju možno hľadať v prízemných priestoroch jednotlivých palácov či jeho traktov. Na základe nálezu žarnova v priestore bastiónu môžeme predpokladať, že v určitom období bola kuchyňa situovaná práve tam (obr.51).

¹⁹⁰Ide o výsledky analýzy 296 fragmentov (cca 9,7 kg) zvieracích kostí z výskumnej sezóny 2015, ktorú urobila Mgr. Katarína Šimunková (Repka – Sater – Šimunková 2017, s. 197–201). Zvieracie kosti nájdené počas sezón 2016 a 2017 (1 088 ks.) neboli dosiaľ vyhodnotené.

8.2.8. Kostené predmety

Ku kostným predmetom možno zaradiť 45 mm dlhý dutý valček zdobený viacnásobnými vývalkami v kombinácii s obežnými rytými líniami (obr. 149). Na základe analogického nálezu z Bratislavy, poloha Rybné námestie ho možno priradiť k ihelníkom, t. j. k predmetom, ktoré slúžili na úschovu ihel¹⁹¹.

Obr. 149 Fragment kosteného ihelníka (podľa Bóna-Repka-Sater 2017, obr. 84).

Jedna zo zvieracích kostí nesie jasné stopy po opracovaní v podobe pozdĺžneho rezania (obr. 150). Ide o 79 mm dlhú kostenú tyčinku s hrúbkou v rozmedzí 8 až 10 mm, ktorá bola nájdená v priestore predpokladaného vstupu do hradu (sonda 3A/2015). Na základe metrických daností tu možno uvažovať o polotovare pri výrobe kostených hracích kociek. Hotové kocky však dosiaľ z priestoru hradu nie sú známe.

Obr. 150 Opracovaná kosť (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr. 85).

¹⁹¹ Bóna-Repka-Sater 2017, 71.

Aj keď uvedená kostená tyčinka predstavuje dosiaľ jediný doklad spracovania kostí na hrade, kostiarstvo však býva na stredovekých hradoch bežne rozšíreným remeslom. Výroba kostených a parohových predmetov je známa napríklad z hradu Devín, Pustého hradu vo Zvolene, Šarišského hradu či hradu Paríč¹⁹².

8.3. Veľký kaštieľ

Posledné skúmané rodinné sídlo bolo nepretržite obývané rodinou Aponi od začiatku 16. storočia až do polovice 20. storočia. Archeologický výskum, ktorý sa tu v roku 2007 uskutočnil preto odkryl predovšetkým architektúry týkajúce sa stavebných úprav a prestavieb kaštieľa. V súvislosti s realizovaným výskumom sa mi nepodarilo v nálezovej správe zistiť fotografickú dokumentáciu hmotných nálezov.

Čiastočnú informáciu o spôsobe stravovania pôvodných a zároveň posledných obyvateľov kaštieľa nám poskytujú výsledky archívneho výskumu. Konkrétne sa jedná o tzv. *kuchynskú knihu* (maď. Konyhakönyv), ktorá eviduje nákup proviantu, ovocia, zeleniny a ďalších komodít pre potreby kaštieľa v rokoch 1925 – 1934 (obr.151).

Ako vo svojich pamätiach uvádza albánska kráľovná Geraldína Aponiová, veľké recepcie v kaštieli boli zriedkavé. Medzi najvýznamnejšie však určite patrila návšteva maharadžu z Patiale počas Vianoc v roku 1930.

Prvým autom pricestoval samotný maharadža, jeho súčasná favoritka a jeho syn. V druhom aute boli tajomníci a pážatá. V treťom šperky a oblečenie. Maharadža, jeho konkubína a syn boli ubytovaní v dvoch kráľovských apartmánoch. Večera sa konala 27. 12. 1930 o ôsmej hodine za prítomnosti 22 hostí (obr. 152)¹⁹³. Nedochoval sa žiaľ zoznam jedálnička, ktorý by nám priblížil slávnostnú tabuľu počas tejto príležitosti.

Vo svojich pamätiach Geraldína Aponiová popisuje aj služobníctvo, ktoré slúžilo v kaštieli a čiastočne obytné priestory kaštieľa.

¹⁹² Bóna-Repka-Sater 2017, 71.

¹⁹³ Dedet 2016, 73-75.

Služobníctvo, relatívne málo početné neneslo uniformy. Na poschodí sa nachádzali 2 kráľovské apartmány rezervované pre významných hostí. Každý pozostával z dvoch spální, salónu, kúpeľne a izby pre služobníctvo¹⁹⁴.

Könyvtár: A konyha ésszes kiadásai 1929 évről 155

	Cikkek	Mennyiség	Ár	Összesen	Mennyiség	Ár	Összesen	Mennyiség	Ár	Összesen
Leműs	Léna számlái		3111.20	4181.20						
	Mási kintlet és kintletfele		1167.-							
	Pórték és egyenlítés	5849.20	100.-			1267				401
Fehérítők	Léna számlái		5982.70	3982.70						
	Mási kintlet és kintletfele		1527.-							
	Pórték és egyenlítés	3786.70	57.-			1527				57
Műanyag	Léna számlái		3012.36	3012.36						
	Mási kintlet és kintletfele		932.-							
	Pórték és egyenlítés	1021.56	200.-			932				210
Műanyag	Léna számlái		7687.00	7687.00						

Obr. 151 Kuchynská kniha (archív v Ivánke pri Nitre, fond rodiny Apponyi, krabica č. 28).

Obr. 152 Hostina pri príležitosti návštevy maharadžu (wikipedia).

¹⁹⁴ Dedet 2016, 69.

9. Spoločenské postavenie a finančná situácia rodiny Aponi

Podobne ako v iných rodinách môžeme aj v rodine Aponi sledovať vzostupy a pády na dobovom spoločenskom rebríčku. V priebehu svojich viac ako 800 ročných dejín sa jednotliví členovia ocitli medzi najvyššími členmi uhorskej šľachty aby nakoniec opustili územie Slovenska a zvyšok života strávili v exile a prišli o všetok majetok.

Zo životopisu Alberta Aponiho (1846-1933) sa dozvedáme o prvom predchodcovi Aponiovcov. Bol ním údajne *Lord Lieutenant* Bratislavskej územnosprávnej jednotky na konci 12. storočia a je spomínaný ako jeden zo stosedmich rodín, ktoré podľa tradície prišli z Ázie¹⁹⁵.

Za prvého doloženého predka Aponiovcov sa považuje Abrahám Rufus, cez svoju pravnučku Anglis, ktorá v roku 1361 získala synovské práva t.j. plné šľachtictvo. Zomrel niekedy v období medzi 20.6.1326 až 13.11.1328. Z hlohoveckého jobagióna sa vypracoval až na bratislavského podžupana ešte pred svojou nobilitáciou na uhorského šľachtica. Jeho seniorom nebol nikto iný ako Matúš Čák Trenčiansky, čo v nemalej miere prispelo k jeho spoločenskému postupu a majetkovým akvizíciám. Patril medzi vážených občanov a v sporoch, predovšetkým v Bratislavskom komitáte, patril medzi zmierovacieho sudcu. Jeho piati synovia nedosiahli postavenie svojho otca a až del'ba rodinného majetku ukončila rodinné spory¹⁹⁶. Jeho synovia sa nedohodli pri del'be majetku a nedosiahli ani vplyv ani postavenie svojho otca.

Jeho pravnučky získali výmenou za Čeklís hrad Oponice. Počas celého 15. storočia boli postavením a majetkom na úrovni nižšej šľachty a na živobytie si privyrábali rôznym spôsobom. Listina z roku 1429 nás informuje o ozname krajinského sudcu Mateja Palocsaia, že Mikuláš Aponi v roku 1414 so svojimi komplicmi, ozbrojení, podpálili hradby/ploty kúrie v Bábě¹⁹⁷.

¹⁹⁵ Apponyi 1930, 1.

¹⁹⁶ Gálik 2018, 28-52.

¹⁹⁷ A Pécz nemzetség Apponyi ágának Oklevelei I. 1906, CXXXVI.

Za významnejšiu udalosť v 15. storočí môžeme považovať informáciu z listiny zo dňa 3. júna 1452, kedy regent Uhorska a otec budúceho Mateja Korvína Ján Hunyady daruje Petrovi Aponimu a jeho potomkom majetky, lesy, hory, rybníky...v Malých Dvoranoch a Lipovníku za jeho odvážne činy v boji proti Turkom. Tie boli kedysi vo vlastníctve odpadlíka Juraja Koroša¹⁹⁸.

V listine s dátumom 24. 8. 1517 Ľudovít Jagelovský potvrdil majetky Petrovi, Móricovi, Mikulášovi, Františkovi a Benediktovi Aponimu v uvedených dedinách a taktiež hrad okrem majetkov v Kovarciach¹⁹⁹.

V 16. storočí patril medzi významných členov rodiny Pavol Aponi (1564 – 1624). V roku 1620 bol vyslancom G. Bethlena u budinského pašu a v roku 1621 predseda uhorskej komory a v roku 1622 strážca koruny²⁰⁰.

27. februára 1618 uzavrel Petrov brat Pavol Aponi spolu s Lajošom Molardom zmluvu s Gašparom Gratianim, ktorý bol vyslancom sultána Mustafu I. Dohodli sa, že z Nitrianskej, Komárňanskej a Tekovskej župy prepustia Turkom 60 dedín²⁰¹.

Čulé obchodné styky s Turkami neboli žiadnym výnimočným javom. Napríklad Štefan Pálffy rozvinul intenzívne obchodné partnerstvo s vacovským bašom Mustom²⁰².

Na začiatku 16. storočia sa Peter Aponi oženil so Zuzanou Korlátkovou, ktorá pochádzala z rodu vlastníaci hradné panstva Korlátka. Po smrti Žigmunda Korlátkyho v roku 1546 sa vďaka možnosti dedenia po ženskej línii otvorila cestu pre získanie podielov na panstve a možnosť majetkového vzostupu aj pre Aponiovcov²⁰³.

¹⁹⁸ A Pécz nemzetség Apponyi ágának Oklevelei I. 1906, CXLCI.

¹⁹⁹ A Pécz nemzetség Apponyi ágának Oklevelei I. 1906, CCV.

²⁰⁰ Slov. biografický slovník 1986, 73.

²⁰¹ Magyarország vármegyéi és városai, Komárom vármegye, 457.

²⁰² Lengyelová 2016, 18

²⁰³ Janura 2017, 18..

Blažej Aponi, študoval na univerzite vo Viedni a spolu s ďalšími spoluvlastníkmi koralátskeho panstva inicioval v roku 1580 presné rozdelenie majetkových podielov, aby nedochádzalo k vzájomným sporom, čo pripadlo jednotlivým dedičom po ženských líniiach. Vlastnil majetky aj v Preseľanoch, neďaleko rodového panstva v Oponiciach, kde stálo jeho hlavné sídlo – pramenne doložený kaštieľ²⁰⁴.

Ako kráľovský komisár sa zúčastnil viacerých ciest do Horného Uhorska, aby rokovoval o upokojení situácie počas Betlenovho povstania. 8. januára 1636 ho Ferdinand nominoval medzi uhorských kráľovských radcov.

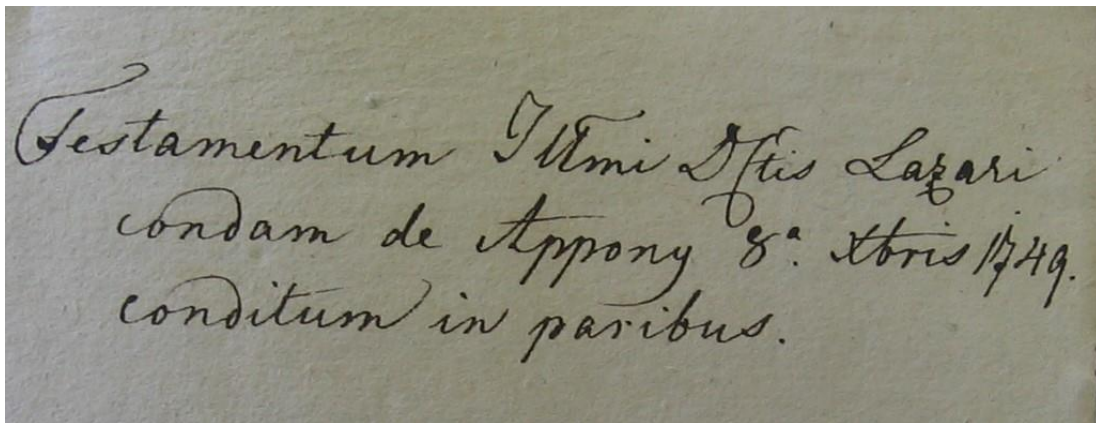
Povýšenie Blažeja Aponi sa uskutočnilo potom, ako jeho príbuzní – Peter a Pavol Aponi umreli bez mužských potomkov. Ani Blažej však nesplodil mužského potomka a po jeho smrti vymrela barónska a zároveň koralátska vetva Aponiovcov²⁰⁵.

Po smrti Blažeja Aponiho zostávala početná oponická vetva po celé 17. storočie na úrovni strednej šľachty. Jednotliví členovia sa nedokázali presadiť v úradnickej, cirkevnej alebo vojenskej oblasti a tým zabezpečiť opätovný vzostup medzi aristokratov. Situácia sa zmenila až na začiatku 18. storočia, kedy sa do popredia dostal Lazar Aponi.

Ako už bolo uvedené, o pozdvihnutie rodu sa pričínal začiatkom 18 storočia Lazar Aponi. Jeho kariérny a spoločenský postup je uvedený v kapitole Predkovia a dejiny rodiny Aponi. Jeho závet z 8. decembra 1749 bol vo Veľkom kaštieli v Oponiciach a v súčasnosti sa nachádza v archíve v Ivánke pri Nitre. Okrem iného sa z neho dozvedáme, že svojmu synovi Jurajovi odkázal sumu 100 000 florénov.

²⁰⁴ Janura 2017, 18.

²⁰⁵ Janura 2017, 19.

Obr. 153 Výrez z testamentu Lazara Aponiho (archív v Ivánke pri Nitre, fond rodiny Apponyi, krabica č. 5).

Od Štefana Zittkovszkého kúpil 12. júna 1763 všetky majetky patriace k hradu Eberhard za 75 000 zlatých. V čase nadobudnutia tohto panstva zastával funkciu hlavného župana Maramurešskej stolice, cisársko-kráľovského komorníka, tajného cisársko-kráľovského radcu a miestodržiteľského radcu²⁰⁶. Jeho najväčšou akvizíciou sa stalo získanie domínia v Tolnianskej stolici. Za 700 000 rýnskych zlatých získal úrodné panstvo Hőgyész od viedenského vyslanca na francúzskom dvore grófa Florimunda Mercyho. Onedlho po tejto kúpe ho vymenovali za hlavného župana Tolnaianskej stolice²⁰⁷.

Podľa súpisu z roku 1820 patrili panstvu Oponice obce Belince, Hrušovany, Kovarce, Nadlice, Nedanovce, Oponice, Preseľany, Šipkov a Stráže. Okrem vlastných nehnuteľností patrilo Aponiovcov aj niekoľko usadlostí so 70 sedliakmi, 83 želiarov z toho 7 podželiari a 5 majerov. Na panstve sa nachádzalo 5 liehovarov a jedna rafinéria²⁰⁸.

V druhej polovici 19. storočia a začiatkom 20. storočia boli príslušníci rodiny zamestnaní väčšinou v diplomatických službách alebo zveľaďovali domáce panstvo. V tomto období patrilo panstvo Oponice Ľudovítovi Aponimu (1849-1909). Po jeho smrti sa stal vlastníkom Henrich Aponi, ktorý v hotovosti vyplatil starších súrodencov Júlia a Antona.

²⁰⁶ Janura 2017, 23.

²⁰⁷ Janura 2017, 24.

²⁰⁸ Archív v Ivánke pri Nitre krabica 1.

V roku 1924 sa rodina Aponi zbavila domu v mestskej časti Budapešti, Hűvös-völgy avšak notár zmizol po transakcii aj s peniazmi. Keď ho našli a odsúdili nebol už schopný peniaze vrátiť²⁰⁹.

Vo svojom testamente zanechal Henrich Aponi majetok Gejzovi Aponimu, ktorý sa ho však zriekol kvôli obrovskej zadlženosti v prospech Henrichových sestier a neterí. Zmluva medzi Adelou Aponiovou neplnoletým Júliusom Aponim (brat Geraldiny, albánskej kráľovnej), ktorého zastupovala jeho matka Gladys Virginia Girault, rod. Stewart nás informuje o odkúpení jeho dedičského podielu, ktorý mal dediť po svojom strýkovi Henrichovi Aponim, za sumu 30 000 Kč (korún československých). Zmluva bola uzatvorená v Nice vo Francúzsku²¹⁰.

Ešte pred svojou smrťou však odpredal väčšiu časť ornej pôdy a lesov súčasne s časťou renesančného paláca a parkom Vítovi Slezákovi za 4 085 852 Kč. Donútila ho k tomu jeho finančná situácia a hlavne finančne náročné lovecké expedície. Niektoré miestnosti severného krídla kaštieľa patrili ešte Ľudovítovi Károlyimu, ktorý Henrichovi pomáhal s financovaním jeho expedícií do Sudánu (1924) a Indie (1930).

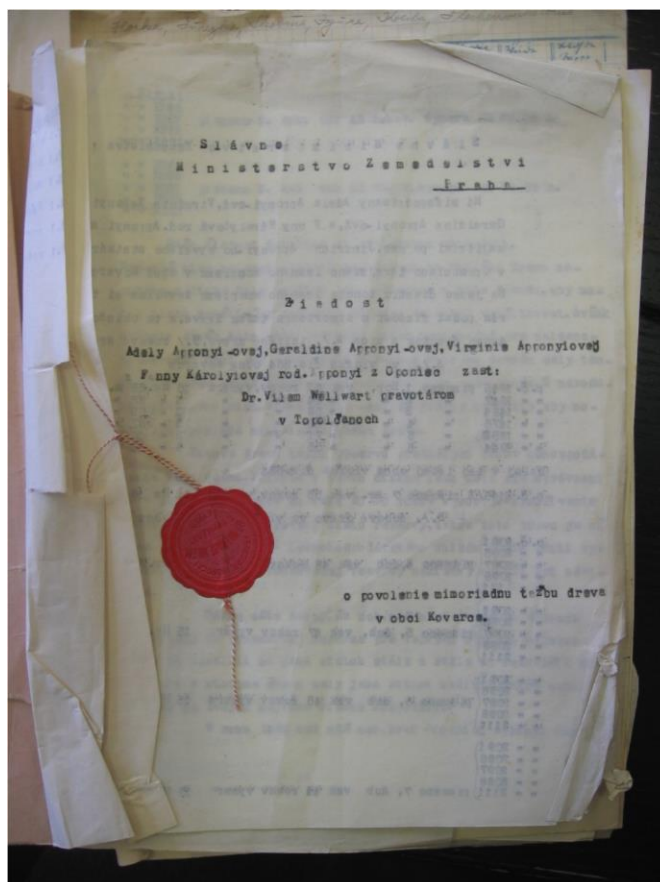
Už o rok neskôr, v roku 1937 žiadajú *Slávne ministerstvo zemedelství* v Prahe Adela Aponi, Virginia Aponi, Geraldina Aponi a Františka (Fanny) Aponi, ako majiteľky lesného komplexu v Kovarciach o mimoriadnu ťažbu dreva (obr. 154). Ako dôvody uvádzali nevhodnosť pôdy a podnebia pre zalesňovania obzvlášť ihličnatými stromami a pozemkové reformy, kvôli ktorým musel ich brat Henrich Aponi zaťažiť majetok novými úvermi a *..nebol v stave svojej dlhoby z užitku hospodárstva riadne splácať, historicky zámok a rucaniny udržiavať v dobrom stave, tak že bo nútený svoj statok odpredať*. Je možné, že v tomto období došlo aj k obnove trhlín a omietok na delovej bašte a východnej stene SV renesančného paláca (obr. 145,146).

Faktom však zostáva, že Henrich sa v Oponiciach príliš často nezdržiaval nakoľko podnikal nákladné cestovateľské expedície napr. do Himalájí, Sudánu, Afriky čo bola pravdepodobne hlavná príčina jeho zadlženosti. Neuspel ani

²⁰⁹ Dedet 2016, 61

²¹⁰ Archív v Ivanke pri Nitre, fond Aponi, krabica č.15.

s chovom strieborných líšok na panstve v Oponiciach čo nakoniec viedlo k nútenému odpredaju kaštieľa.

Obr. 154 Žiadosť o mimoriadny výrub (archív v Ivánke pri Nitre, fond rodiny Apponyi, krabica č. 17).

10. Rodinné sídla Aponiovcov na starých mapách

10.1. Hrad Čeklís

Medzi významné pramene k dejinám hradov patria nepochybne aj staré mapy. Informujú nás o zmene názvov jednotlivých lokalít, stave zachovania prípadne aj o ich stavebných úpravách.

Miesto s názvom Čeklís sa spomína v donácii Ondreja II. z roku 1209 v tvare Ceki, v roku 1217 ako Cheki a v roku 1236 ako Cheklez. V prípade tvarov Cheki a Ceki je pravdepodobná etymológia zo slovanského *čaka*, *čeka* vo význame loveckého stanovišťa na zver alebo ryby. Aj Matej Bel vysvetľuje Čeklís ako postriežku na úhory t.j. *csík-úhor*, *les/ni-pozorovať*²¹¹.

Od 14. storočia sa objavuje Čeklís pod nemeckým názvom Lanschitz. Prvýkrát sa tento názov objavil v roku 1313 v tvare Luensnicz. Neskôr v rokoch 1317 a 1328 ako Licznitz, v rokoch 1347 a 1390 ako Losnych, v roku 1409 ako Ltznich. Tieto tvary majú svoj pôvod v slovanskom tvare Ložnica – po slovensky Lužnica²¹².

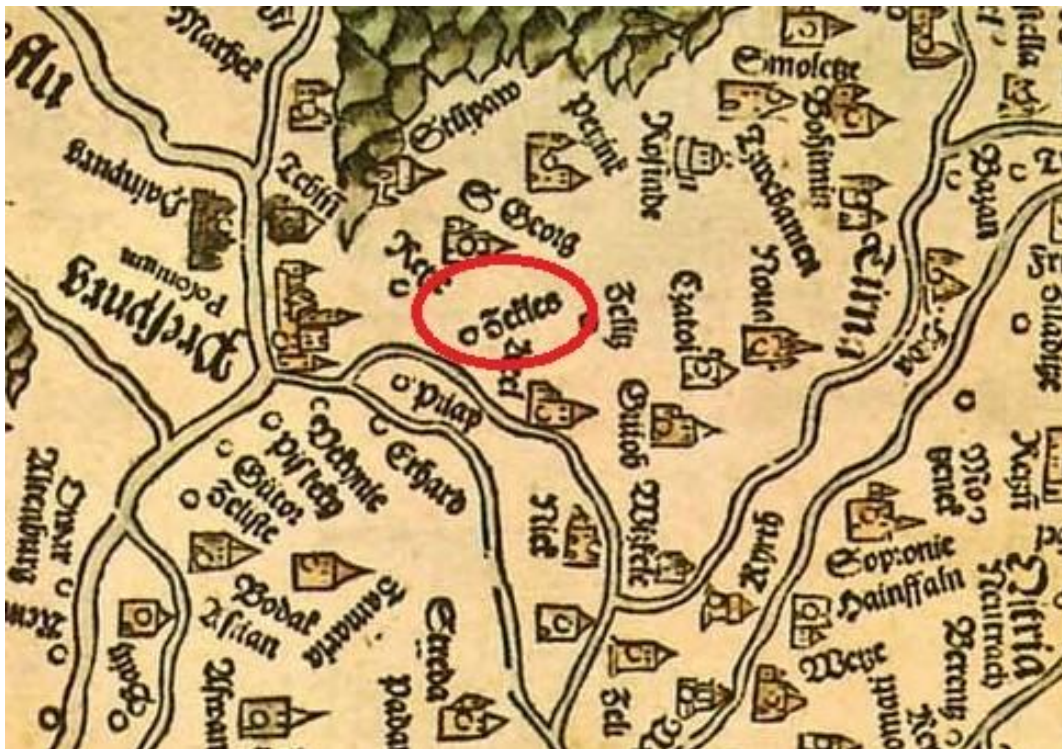
Variabilitu a neustálené používanie jednotného označenie pre obec/hrad Čeklís/Lužnica pozorujeme aj na historických mapách z rokov 1528 -1735.

Názov *Zekles* môžeme identifikovať na najstaršej dochovanej mape tzv. Tabula Hungariae z roku 1513, ktorú zhotovil Talian Lazar Rosetti. Známa je preto aj pod názvom Lazarova mapa (obr. 155). Zostavil ju v roku 1513 Talian Lazar Rosetti, tajomník ostrihomského arcibiskupa Tomáša Bákoca. Mapa bola však vydaná až po jeho smrti, v roku 1528. Publikovaných bolo aj niekoľko ďalších exemplárov, ktoré sa však v priebehu času stratili, až kým sa náhodne v roku 1880 nenašiel jeden výtlačok, ktorý kúpil zberateľ kníh a člen rodu Aponiovcov Sándor Aponi. Mapu vlastnil až do roku 1925, keď bola premiestnená do Národnej knižnice v Budapešti²¹³.

²¹¹ Duchoň-Turcsány a kol 2009, 34-35.

²¹² Duchoň-Turcsány a kol 2009, 35.

²¹³ Bóna-Repka-Sater 2017, 39.

Obr. 155 Čeklís –Zekles na výreze z Lazarovej mapy Uhorska z roku 1528 (podľa <http://mapy.mzk>).

Na výreze z tejto mapy je Čeklís uvedený pod skomoleným menom Zekles bez ikonky, ktorá by naznačovala, že sa jedná o hrad prípadne aspoň kostol, ktorý sa v blízkosti hradu nachádza.

Na viac ako 150 rokov sa Čeklís z máp vytráca. Objavuje sa až v roku 1683 na mape J. A. Reinera avšak pod nemeckým názvom Lansits (obr. 156). Na tejto mape nie je opäť jasné či sa jedná o dedinu alebo hrad ale s vysokou pravdepodobnosťou môžeme tvrdiť, že hrad už v tomto období neexistoval.

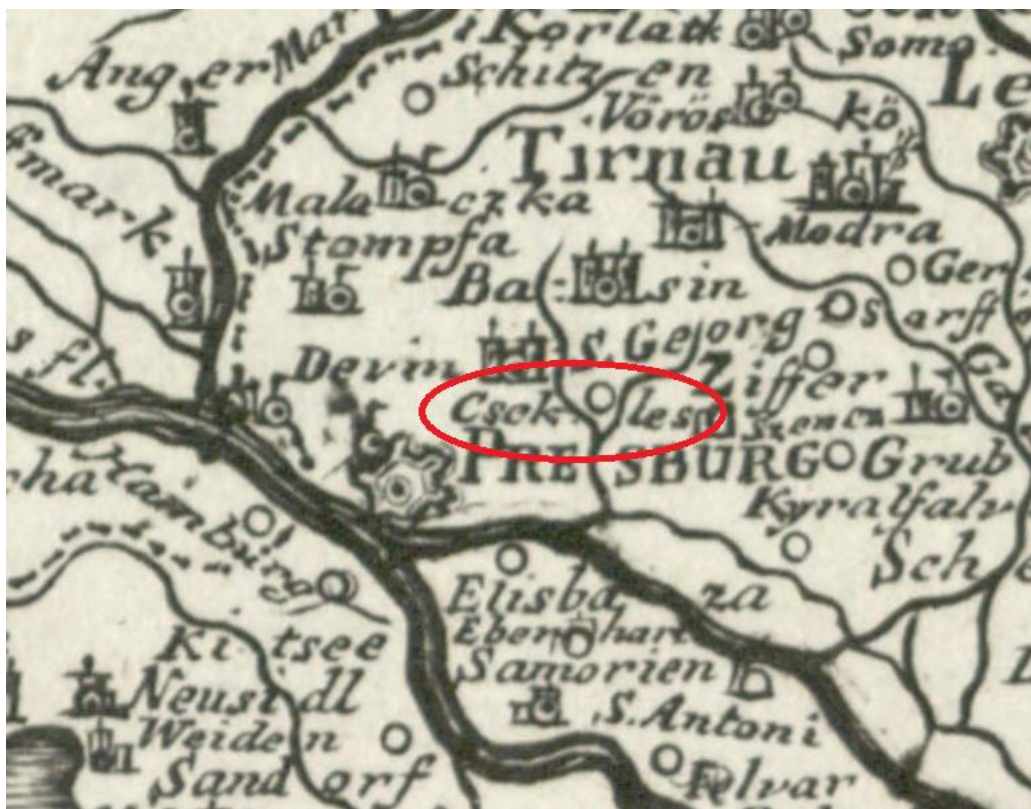

Obr. 156 Dedina Lansits na výreze mapy Uhorska J.A. Reinera z roku 1683 (podľa <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/052/306/2619316591/>)

Obr. 157 Dvojjazyčné pomenovanie z roku 1735 Mikovíny, Samuel 1700-1750 (podľa <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/052/430/2619316519/>).

Na mape z roku 1737 je už len označenie Čekles, ktoré ostalo v približnej podobe až do roku 1948 kedy sa zmenilo na súčasné Bernolákovo.

Obr. 158 Označenie Csekles z roku 1737 (podľa <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/052/302/2619316592/>)

Existuje však aj hypotéza, že názov Čeklís je potrebné identifikovať s dedinou Zeki, ktorá sa spomína ešte v roku 1343. Neskôr zanikla spolu so susednou obcou Myr²¹⁴

²¹⁴ Švanda 2015, 28-29.

10.2. Hrad Oponice

Podobne ako hrad Čeklís, môžeme hrad Oponice identifikovať v tvare *Oponise* zobrazený na Lazarovej mape.

Obr. 159 Hrad „*Oponise*“ na výreze mapy Uhorska od L. Rosetiho z roku 1528 (podľa <http://mapy.mzk>).

Na ďalšie obdobie sa Oponický hrad z máp Uhorska vytráca. Mohlo to byť spôsobené aj tým, že hrad nebol v danom období trvalo obývaný. Nepriamo to dokladajú aj písomné pramene, konkrétne ide o vyrabovanie hradu poddanými Anny z Ludaníc v roku 1514²¹⁵. Oponice sa do povedomia kartografov dostávajú znova až v druhej tretine 17. storočia. Ide o mapu od Johna Speeda z roku 1626, Willema Jansza Blaeua vytvorenej medzi rokmi 1651–1670 (obr. 160) a Nicholasa Sansona z roku 1652²¹⁶. Je tu uvedené sídlo „*Oponitza*“, avšak bez toho, aby bolo jasné, či ide o hrad alebo dedinu, rozkladajúcu sa pod ním.

²¹⁵ Kammerer 1906, s. 420–424, Nr. CXCVIII, CXCIX.

²¹⁶ Na základe Mollovej zbierky máp, dostupnej v digitalizovanej podobe na internete: <http://mapy.mzk>.

V súvislosti s tým treba podotknúť, že je to obdobie, keď bola na hrade ukončená najrozsiahlejšia neskororenesančná prestavba, ktorej cieľom bolo vybudovať reprezentatívne sídlo široko rozvetvenej rodiny.

Obr. 160 Hrad/dedina „Oponitza“ na výreze mapy Uhorska od W. J. Blaeua z roku 1651.

Vyobrazenie hradu „Apen“ na mape cisárskeho inžiniera Joannesa Alexandra Reinera z roku 1682 sa však javí už ako ruina (obr. 161)²¹⁷. V porovnaní s okolitými hradmi a inými sídlami nie sú v jeho prípade nakreslené strechy jednotlivých budov. Do akej miery to bol zámer autora, nie je možné jednoznačne povedať. Podľa dobových písomných prameňov hrad postihol v roku 1645 požiar, po ktorom sa pravdepodobne stáva postupne neobývanou ruinou²¹⁸.

²¹⁷ <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/052/306/2619316591>.

²¹⁸ Bóna-Repka-Sater 2017, 37.

Obr. 161 Hrad „Apen“ na výreze mapy Uhorska od A. Reinera z roku 1683.

Na mape Johana Baptista z rokov 1716-1724 je na malej vyvýšenine zobrazený objekt (obr. 162). S veľkou pravdepodobnosťou môžeme povedať, že sa jedná o hrad Oponice napriek tomu, že ikonka je v tvare budovy so strechou. V tomto období mal byť však hrad už vyhorený a opustený a s najväčšou pravdepodobnosťou bez striech.

Obr. 162 Mapa Johana Baptista (podľa <http://mapy.mzk.cz/mzk03/001/052/228/2619316439/>).

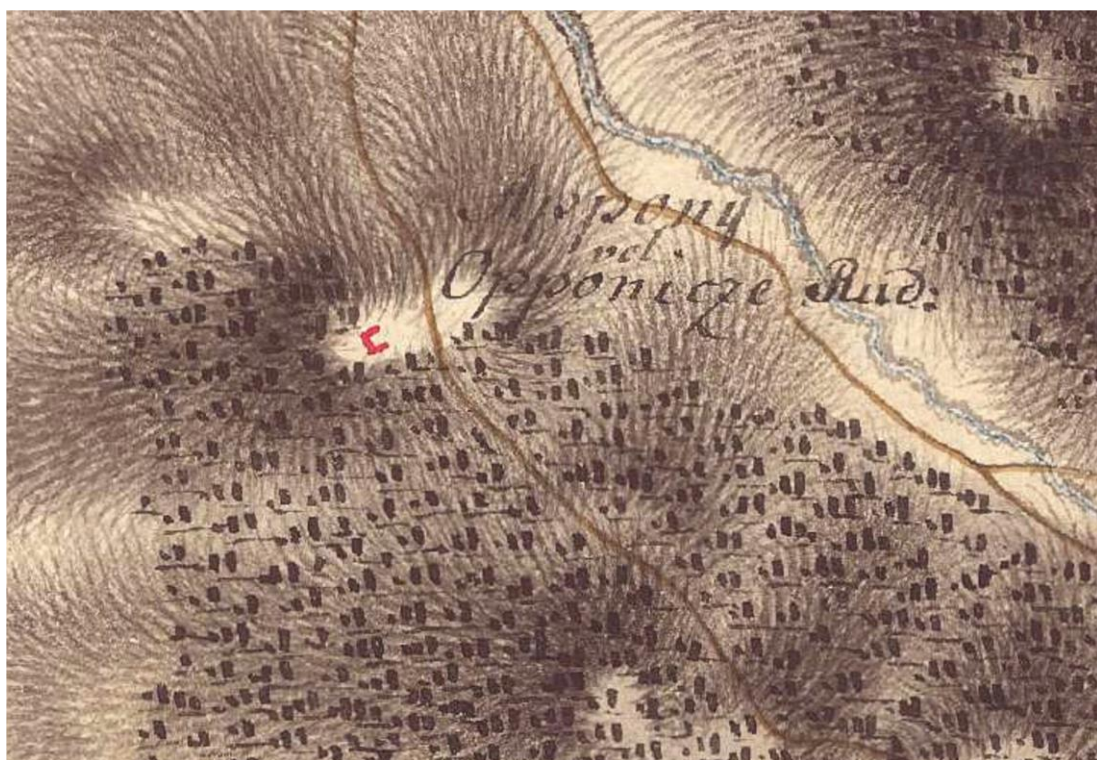
Aj napriek tomu sa v nasledujúcom období 18. storočia hrad na mapových vyobrazeniach objavuje pomerne často („Aponi“, „Apon“). Na niektorých z nich je však jednoznačne znázornený už v podobe ruiny. Ide napríklad o Mikovíniho mapu Nitrianskej župy z roku 1742 (obr. 163) či I. vojenské mapovanie Habsburskej monarchie z rokov 1782–1784 („Oponitze Rud“; obr. 164).

V prípade 1. vojenského mapovania a jeho zobrazenia hradu je však na mieste otázka, či sa nejedná o Veľký kaštieľ v Oponiciach pretože pôdorys v tvare písmena C hrad nikdy nemal. Naopak, Veľký kaštieľ v Oponiciach mal takýto pôdorys po prestavbách a zbúraní západného krídla.

Obdobne je hrad ako ruina uvedený aj v prípade II. (1810–1869; „Ruini Apony“) a III. vojenského mapovania (1875–1884; „Ruine Appony“; obr. 165).

Obr. 163 Hrad na výreze mapy Nitrianskej župy od A. Mikovíniho z roku 1742.

Obr. 164 Hrad „Oponitz Rud“ a jeho okolie na výreze mapy I. vojenského mapovania z rokov 1782–1784.

Obr. 165 Hrad „*Ruine Appony*“ na výreze mapy III. vojenského mapovania z rokov 1875–1884.

10.3. Veľký kaštieľ

Ako bolo vyššie uvedené, Veľký kaštieľ stál určite už v roku 1512 kedy bol predmetom výmeny majetkov medzi jeho majiteľom Móricom Aponim a Františkom Aponim za kúriu v Nadliciach .

Približne z tohto obdobia však pochádza len vyobrazenie hradu na Lazarovej mape. Môžeme predpokladať, aj na základe architektonicko-historického výskumu z roku 2007, že sa jednalo o nie príliš rozľahlý objekt, ktorý bolo nevyhnutné zobrazovať na mapách keď je zrejmé, že súčasne v tomto období pokračovala prestavba rodinného sídla – Oponického hradu.

Na mape z prvého vojenského mapovanie z rokov 1782 – 1784 je možné Veľký kaštieľ identifikovať už ako štvorkrídlový objekt (obr.166).

Obr. 166 Veľký kaštieľ na mape z prvého voj. mapovania z rokov 1782-1784.

Na mape z druhého vojenského mapovania, ktoré sa uskutočnilo v rokoch 1810 – 1869 však už chýba severozápadné nárožie kaštieľa, na mieste ktorého bol prelomený vstup do nádvorja (obr. 167).

Obr. 167 Veľký kaštieľ na mape z druhého voj. mapovania z rokov 1819-1858.

Vyššie uvedená analýza jednotlivých máp naznačuje, že Aponiovská knižnica, ktorá sa v súčasnosti nachádza v severnom krídle a bola vybudovaná v rokoch 1846 -1848 bola v podstate len prebudovaná do súčasnej podoby zo staršieho objektu a nejednalo sa o úplne nový objekt tak ako sa to doteraz predpokladalo. Podrobnejšie je táto hypotéza rozpracovaná na v kapitole Veľký kaštieľ.

11. Technológia stavby hradov

Pri položení základného kameňa pred začiatkom stavby hradov zohrávalo dôležitú úlohu, podobne ako dnes, viacero faktorov. Technologický postup bol nepochybne odlišný ak sa jednalo o sekundárne použitú mohyľu/pohrebisko ako tomu bolo pravdepodobne v prípade hradu Čeklís, ak išlo o skalné podložie ako v prípade hradu Oponice a stavitelia riešili určite iné problémy pri stavbe Veľkého kaštieľa v Oponiciach, posledného sídla rodiny Aponi, ktorý bol vybudovaný na rovine.

11.1. Hrad Čeklís

Umelo nasýpaný hradný vrch pod hradom Čeklís museli stavitelia staticky zabezpečiť proti zosunutia a zároveň získať väčšiu plochu.

Doterajší archeologický výskum identifikoval na západnej strane obvodovú hradbu v dĺžke 32 m. Zhruba v jej strede sa nachádza zachovaný vyľahčovací oblúk. V 80. rokoch minulého storočia bol považovaný za vstupnú bránu²¹⁹ (obr. 168). Túto informáciu preberali autori až do objavenia ďalších oblúkových pásov počas archeologického výskumu. V severnej časti hradu boli však identifikované už len negatívny oblúkových pásov. Doteraz bolo identifikovaných 12 viditeľných polí²²⁰.

²¹⁹ Slivka 1986, 155.

²²⁰ Németh 2014.

Obr. 168 Vyľahčovací oblúk obvodovej hradby (autor).

Hradba na oblúkoch má dvojakú podobu: 1. Oblúky sú pod úrovňou terénu a sú uložené na pilieroch vmurovaných do šachiet. Ide o spôsob zakladania na únosnej zemine v hĺbke, nazýva sa nesprávne zakladanie „na studniach“ a voči vnútrajšku nie sú uzatvorené stenou (sú zasypané). Jedným z dôvodov je, že tento spôsob v zavodnených či inundačných územiach nahradzuje založenie na pilótach, alebo pilótach a rošte (dubové koly a trámy). Zakladanie na vynášacie pásy používali páni z Pernštejna na parkanovom múre v Hraniciach²²¹.

Druhý dôvod je, že oblúky podporujú stabilitu hradby a zároveň šetria objem muriva a zároveň nesú murovanú ochodzu. Obyčajne používané v Holandsku už v 12. a 13. storočí Taylingen (obr. 169).

²²¹ Za informáciu ďakujem môjmu školiteľovi doc. Ing. PhDr. M. Plačekovi.

Obr. 169 hrad Taylingen (wikipedia).

Rozčlenenie líca hradieb je vo veľkej miere používané v ohradení opevnených kostolov ako napr. Wurmloch v Sedmohradsku (obr. 170).

Na Morave ma zakrytú ochodzu na murovaných pásoch dolný hradu Roštejn (obr.171). Tie však boli pristavané a vyklenuté dodatočne k stojacej hradbe.

Obr. 170 Wurmloch (wikipedia)

Obr. 171 Roštejn (autor).

11.2. Hrad Oponice

Hrad Oponice bol postavený na skalnom ostrohu. V súčasnosti je síce väčšina podkladu zasypaná suťou ale na základe vyčnievajúcich skál možno predpokladať, že to v minulosti to bolo akési *orlie hniezdo*.

Skalné podložie však nemá dostatočnú kvalitu. Na mnohých miestach obsahuje skala vysoký podiel železa čo ma za následok, že vplyvom častých zmien poveternostných podmienok, striedavé zamoknutie, zamrzanie, rozmrzanie, dochádza k drobeniu skaly, následne narušeniu stability prípadne až odtrhnutiu samotných skalných blokov.

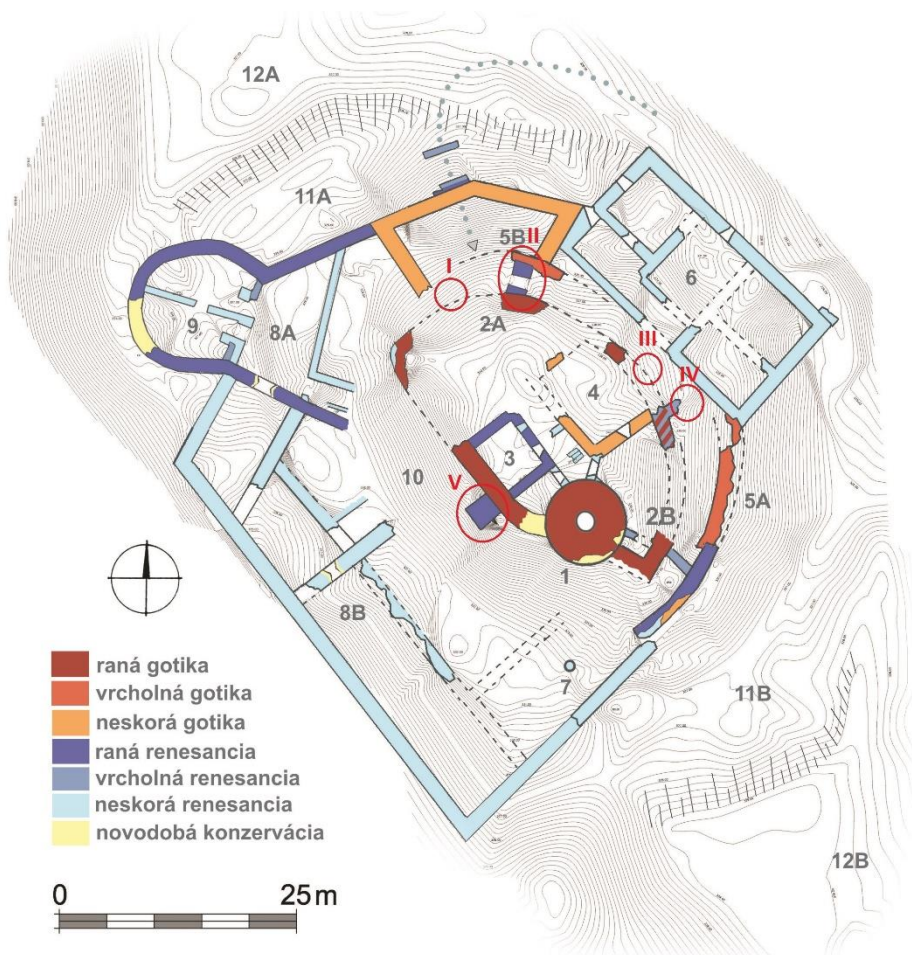

Obr. 172 sekundárne zamurovaný dverný otvor s naznačením pôvodného klenbového pásu (podľa Repka/Styk/Šimunková 2017, obr. 55).

Za nepriamy dôkaz zrútenej skaly možno považovať nálezovú situáciu v priestore predpokladaného schodiska v JZ renesančnom paláci. V tomto mieste sa počas archeologického výskumu v roku 2017 našiel sekundárne zamurovaný dverný otvor o rozmeroch šírka cca 220 cm, výška cca 190 cm. Je málo pravdepodobné, žeby vtedajší stavitelia situovali takýto prechod vo vzdialenosti približne 40 cm od skalného brala (obr. 172). Podobná situácia sa nachádza vo vzdialenosti 3 m smerom na juh od schodiskového priestoru. V predpokladanej pivničnej miestnosti bol pri klčovaní náletovej zelene v objekte hradu objavený omietnutý kút miestnosti, od ktorého sa vo vzdialenosti 10 cm nachádzal skalný blok.

11.2.1. Oporné piliere na hrade Oponice

Nestabilné podložie viedlo pôvodných staviteľov pravdepodobne k ďalšiemu opatreniu, ktorým docielili stabilizáciu a kompaktnosť stavby. Boli nimi oporné piliere, ktoré podopierali obvodovú hradbu horného hradu. Doteraz sa ich podarilo na hrade Oponice identifikovať 5 pilierov označených rímskymi číslicami (obr. 173).

Obr. 173 Lokalizácia oporných pilierov (podľa Bóna/Repka/Sater 2017, obr.13).

Najlepšie zachovaný je prechodový pilier na severnej strane hradu (II), ktorý dosahuje pravdepodobne svoju pôvodnú výšku cca. 7 m. Ďalší, obnovený pilier, sa nachádza na západnej strane odkiaľ sa predpokladá odtrhnutie skalných blokov do priestoru JZ renesančnej prístavby (V). Tretí pilier je na východnej strane avšak zachovaný vo veľmi torzálnom stave v konfigurácii terénu (III). Počas archeologického výskumu v roku 2018 sa našiel čiastočne zachovaný ďalší oporný pilier na severnej strane vo vzdialenosti 400 cm západne od prechodového piliera (I) (obr.174).

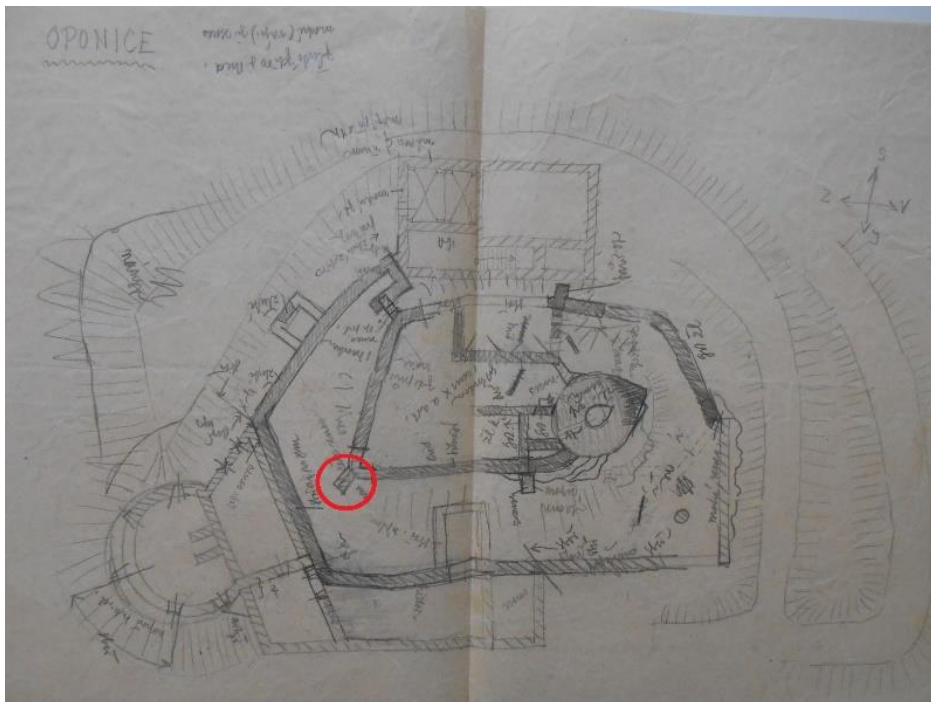

Obr. 174 Oporný pilier na S strane obvodovej hradby (podľa Repka 2018, obr. 44).

V prípade tohto piliera je však možné uvažovať o zvyšnej časti parkanu, chrániaceho vstup do horného hradu²²².

Oporný pilier na nároží horného hradu predpokladala aj D. Menclová, ktorá to naznačila aj vo svojej skici (obr. 175). Doteraz sa však tento pilier nepodarilo lokalizovať.

²²² Tento predpoklad vyslovil Ing. arch. M. Bóna, PhD. Ďalší výskum priestoru okolo tohto piliera môže potvrdiť alebo vyvrátiť túto hypotézu.

Obr. 175 Umiestnenie oporného piliera na nároží horného hradu (podľa D. Menclovej, pozostalosť).

11.2.2. Kónickosť múrov

Medzi ďalšie stabilizačné prvky, ktoré mali zabrániť zrúteniu hradieb horného hradu môžeme zaradiť miernu kónickosť obvodovej hradby. Tento jav bol najlepšie viditeľný na nároží horného hradu, ktoré sa však zrútilo v roku 2010 (obr. 176). Na tomto nároží predpokladala D. Menclová oporný pilier (viď vyššie).

Tento stavebný prvok nie je zriedkavý ani v iných krajinách. Steny hradov sa zužujú smerom hore vo východnej časti Európy a prilahlých častiach Ázie z dôvodov statických. Preto tu môžeme nájsť kónické nielen veže ale aj hradby a bašty. V západnej Európe, predovšetkým vo Francúzsku sú dôvody zužovanie predovšetkým výtvarné. Zúžené sú len veže aby vyzerali pri potrebnej masívnosti štíhle a vyššie. Bašty a hradby sa nezužovali. Tento fenomén sa vyskytuje u stavieb na začiatku gotiky²²³.

Rovnakým spôsobom bolo zvýšenie stability realizované na hradoch Volfštejn a Valdek, ktoré mali obvodové steny zvislé, v hornej časti však boli mierne naklonené takže horná časť paláca mala mierne kónický vzhľad²²⁴.

²²³ Menclová 1972, 42.

²²⁴ Menclová 1972, 149.

Obr. 176 Kónickosť nárožia horného hradu (autor).

11.2.3. Stučovacie klieštiny

Pri prestavbách hradu sa doboví stavitelia príliš neobťažovali s previazaním nových múrov so starými. Takto vznikol nie veľmi šťastný technologický postup, ktorým je murovanie *na spáru*²²⁵. Jedná sa o priloženie/prilepenie nového múra k pôvodnému bez vzájomného previazania/spojenia. Táto skutočnosť spôsobuje destabilizáciu celkovej stavby a v mnohých prípadoch až zrútenie.

V prípade väčších murovaných stavieb sa občas nespoliehalo len na základnú súdržnosť materiálu, z ktorého boli steny postavené ale stabilita objektu sa zvyšovala ďalšími vkladnými konštrukciami z iných materiálov²²⁶. Išlo prevažne o drevené klieštiny/stučovadlá, ktorými boli múry navzájom spojené.

Tento spôsob spevňovania je možno sledovať na niekoľkých miestach aj na Oponickom hrade. Vo väčšine prípadov však došlo k archeologizácii týchto výstuh, ostali po nich prázdne otvory, ktoré v súčasnosti spôsobujú destabilizáciu múrov keďže ich absenciou došlo k zníženiu hrúbky steny, ktorá vyzerá ako ementál.

Zaujímavým spôsobom bol osadený v renesančnom paláci. Neplnil zrejme len stučovaciu funkciu ale bola na ňom pravdepodobne osadená aj drevená

²²⁵ Menclová 1976, 308.

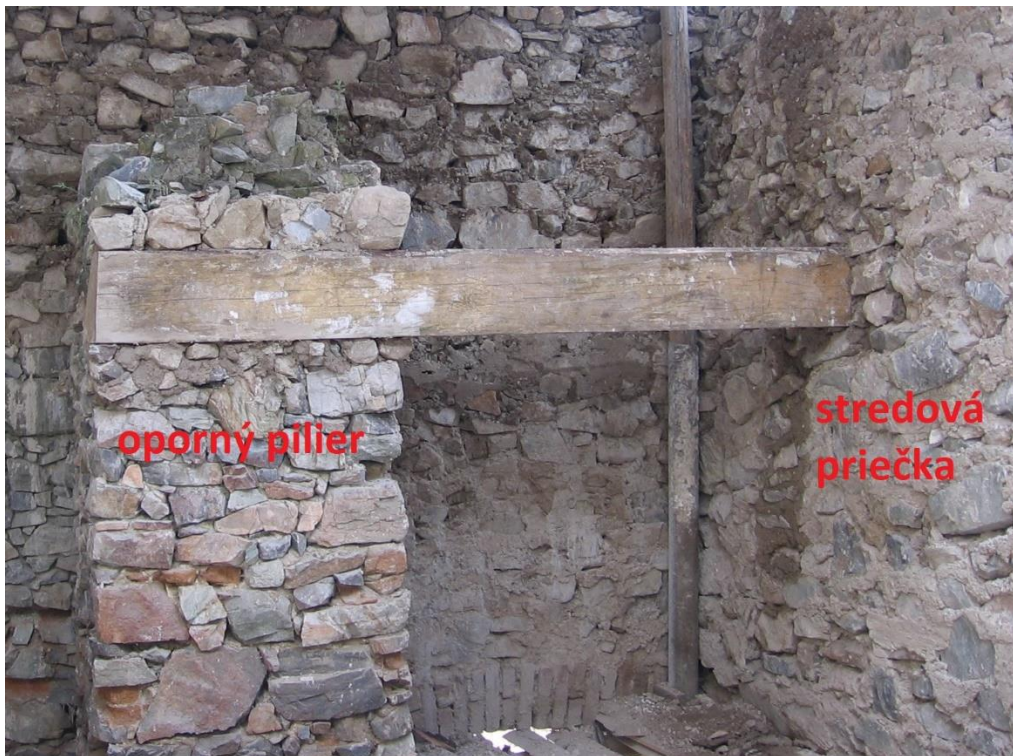
²²⁶ Škabrada 2003, 40-41.

konštrukcia (bližšie v kapitole Premeny hradu v 16. a 17. storočí-renesančný palác).

Obr. 177 Osadenie trámu za okraj múra (autor).

Výstuhou boli vzájomne previazané aj priečka v delovej bašte spolu s vedľa stojacim pilierom vo výške cca 360 cm na úrovni súčasnej podlahy. Pôvodná úroveň je však pravdepodobne nižšie. Pri obnove nálezovej situácie bol drevený trám zamurovaný do pôvodného maltového lôžka a previazaný s priečkou (obr. 178)

Obr. 178 Výstuha prepájajúca oporný pilier a stredovú priečku delovej bašty, stav po obnove (autor).

Je možné, že nevýhody murovania na spáru boli kompenzované osadením hrubých stropných / podlahových trámov na úrovni najnižších podlaží ako tomu bolo napr. v prípade JZ renesančnej prístavby. Trámy tu dosahovali priemer cca 45-50 cm. Tie potom plnili funkciu akéhosi vzájomného stuženia protiľahlých stien a zabraňovali zrúteniu voľne stojacich, nepreviazaných priečok.

Vzájomné previazanie pristavaných múrov pomocou zamurované trámu je zachované v JZ obvodovej hradbe avšak nepôsobí dostatočne pevne pretože aj napriek tomu došlo k vzájomnému oddeleniu pristavaného múru (obr. 179).

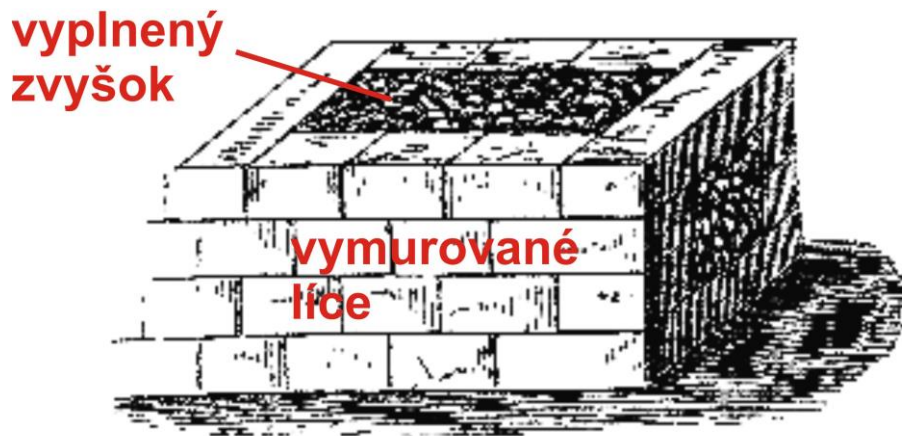
Obr. 179 Previazanie múrov pomocou trámu (autor).

11.2.4. Emplekton

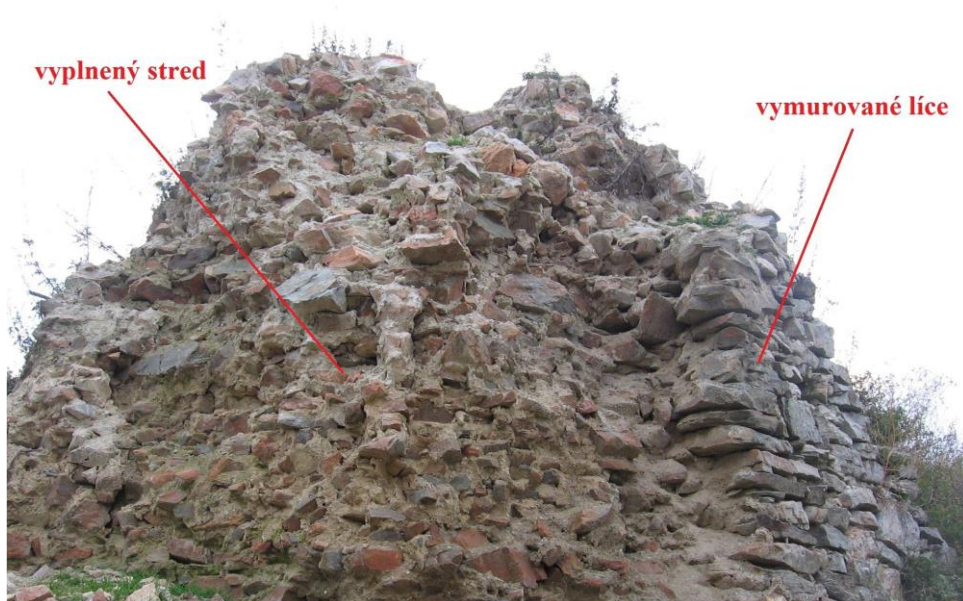
V minulosti zohrávala efektívnosť nepochybne významnú úlohu. Nezanedbateľný bol taktiež faktor ekonomický a časový. Aj to boli dôvody prečo sa používala metóda emplekton (*gr. vyplnený niečím*; obr. 180). Pri ňom sa na oboch stranách postavili hladko zarovnané čelné steny, zvyšok sa vymuroval kameňom v stave, v akom sa vyskytoval, a maltou, pričom vnútrajšok naviazal na čelné steny (obr. 181)²²⁷. Rovnaký spôsob uvádza aj D. Menclová – priestor medzi dvoma lícami vymurovaných dôkladne z kvádrov, vyplňala zmes liateho muriva z kameňa a veľmi pevnej malty²²⁸.

²²⁷ Vitruvius, Marcus Pollio, s. 80 – chybné uvedené ako emplekton.

²²⁸ Menclová 1972, 20.

Obr. 180 Metóda emplekton. (podľa <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/kepek/emplekton.png>).

Obr. 181 Obvodový múr horného hradu vybudovaný technológiou emplekton koncom 13. storočia. Stav v roku 2017 (autor).

Využitím tejto technológie nedochádza k hromadeniu tzv. „nepoužiteľného“ kameňa, je možné spotrebovať kameň akejkoľvek veľkosti a tvaru, ako to pozorujeme na zachovaných častiach múrov. Na hrade Oponice je možné pozorovať taktiež „rukopis“ niekoľkých murárskych majstrov, ktorí tu pôsobili v rôznych časových obdobiach. Štruktúru muriva pravdepodobne ovplyvňovala dostupnosť kameňa. Pri použití ľahšie erodujúceho železitého kremenca je vyšší podiel drobného kameňa a tomu prispôbené ukladanie. Pri murovaní menších plôch a objemov sa používalo murovanie z ruky, t. j. bez debnenia, zrejme iba s použitím vodiacej šnúrky, preto ich povrch nebol príliš súmerný (obr. 182).

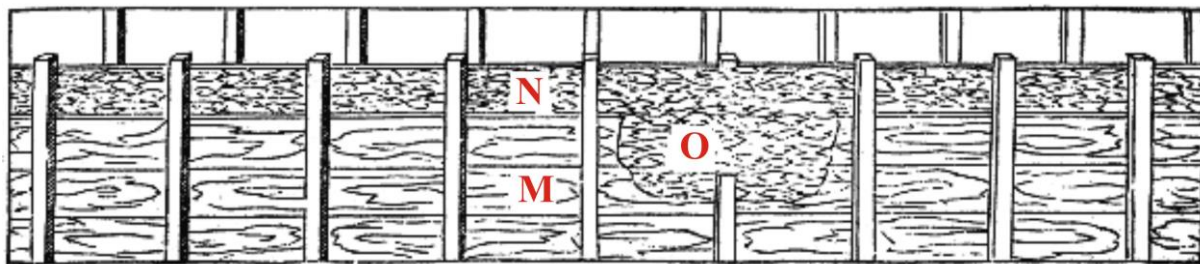
Obr. 182 Oporný pilier v delovej bašte Tereš zo začiatku 17. storočia. Stav v roku 2017 (autor).

Spoločným menovateľom pri veľkých plochách bolo využitie debnenia, do ktorého boli jednotlivé veľké aj drobné kamene ukladané. Pomocou debnenia sa dosiahne takmer dokonalá súmernosť jednotlivých múrov (obr. 183).

Obr. 183 Prízemie severovýchodného renesančného paláca postavené pred rokom 1612. Stav v roku v 2017 (autor).

Murovanie pomocou debnenia spomína už významný taliansky architekt A. Palladio, ktorý uvádza murovanie týmto spôsobom v meste Sirmione nad Gardským jazerom (obr. 184)²²⁹.

Obr. 184 Schéma murovania pomocou debnenia. M – dosky uložené na hranu; N – vnútorná časť múra; O – líce celého múra za doskou. (podľa Palladio 1570).

Je isté, že riadkovanie bolo sekundárnym, avšak neúmyselným sprievodným javom, vznikajúcim vždy pri zaplnení určitej výšky debnenia a jeho následným odstránením. Vzdialenosť medzi riadkami súvisí skôr s výškou použitého debnenia (obr. 183).

Mohlo sa taktiež jednať výsledok pri postupe murárskych prác, ukončení pracovnej fázy alebo úpravy pri prerušení stavebných prác. Častokrát bolo možné pri vodorovnej špáre vidieť dvojité maltovanie, niekedy farebne odlišené dokonca s odlišným zložením malty, ktorou bola koruna upravená pri prerušení a následne práce pokračovali napr. po zimnom období²³⁰.

Ďalším vysvetlením by mohlo byť, že išlo o vrstvenie lomového kameňa, ktoré súviselo s posunom podláh lešenia. Riadok z drobného kameňa vyrovnáva do roviny tento pruh/riadok muriva vysoký cca 0,9 – 1,1 m, na ktorý sa kladie ďalší múr²³¹.

Ako ďalšia možnosť, ktorá pripadá do úvahy je, že debnenie slúžilo na meranie výkonnosti murár, akási merná jednotka/norma na základe ktorej boli murári platení²³².

²²⁹ Palladio 1570, 29.

²³⁰ Z informáciu ďakujem prof. Ing.arch. Akad. arch V. Girsovi.

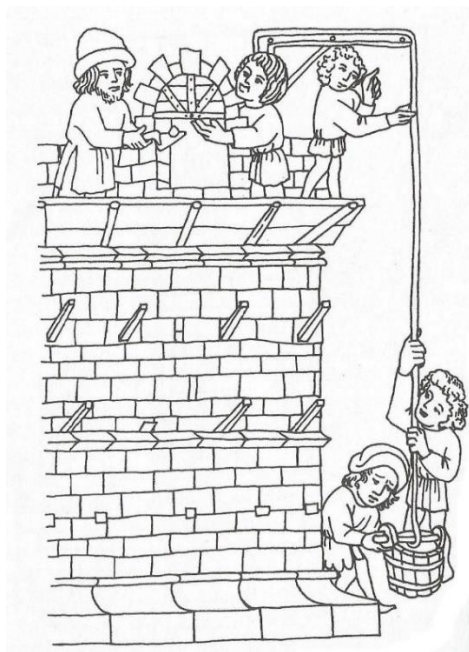
²³¹ Za informáciu ďakujem doc. Ing. PhDr. M. Plačekovi.

²³² Toto vysvetlenie poskytuje sprievodca na hrade Kašperk čo sa podľa môjho názoru nevyklučuje s predchádzajúcimi názormi.

Zatečená malta, ktorá ku ktorej dochádzalo počas murovania, sa mohla rozotrieť po povrchu muriva čím ho výborne konzervovala²³³. Gotické lomové murivo sa na povrchu nikdy nešpárovalo. Dôvodom bolo zrejme jeho následné omietanie, pre ktoré tvorila nepravidelne vystupujúca murovacía malta najlepší možný súdržný podklad²³⁴. Niečo na spôsob súčasnej sieťky na ktorú sa nanáša omietka.

11.2.5. Lešenie

O ďalšie šetrenie finančných nákladov pri stavbe hradu išlo pri použití dreva. Namiesto komplikovanej a náročnej stavby lešenia boli do múra zamurované priečne trámy pri každom posúvaní smerom nahor (obr.185). V súčasnosti sú kapsy po trámoch zachované takmer na každej budove/hradbe Oponického hradu. Pri omietaní smerom z hora nadol sa odpílili alebo vytiahli, zaplnili a zakryli omietkou. Preto dnes vidíme prázdne kapsy na lícových stranách múrov. Rovnaká technológia sa v súčasnosti používa aj pri obnove Oponického hradu (obr. 186).

Obr. 185 Dobové zobrazenie použitia zamurovaných trámov pre potreby lešenia na (podľa Binding obr. 184).

²³³ Menclová 1972, 144.

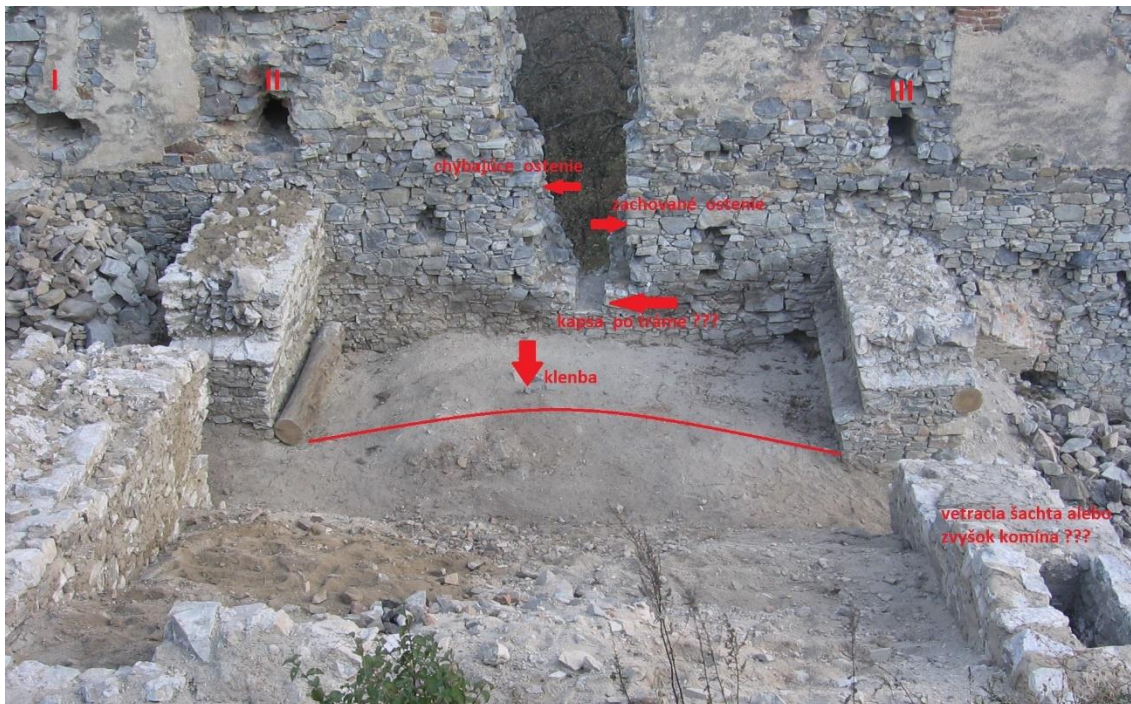
²³⁴ Škabrada 2003, 360.

Obr. 186 Požitie zamurovaných trávov pri obnove útočištnej veže Oponického hradu (autor).

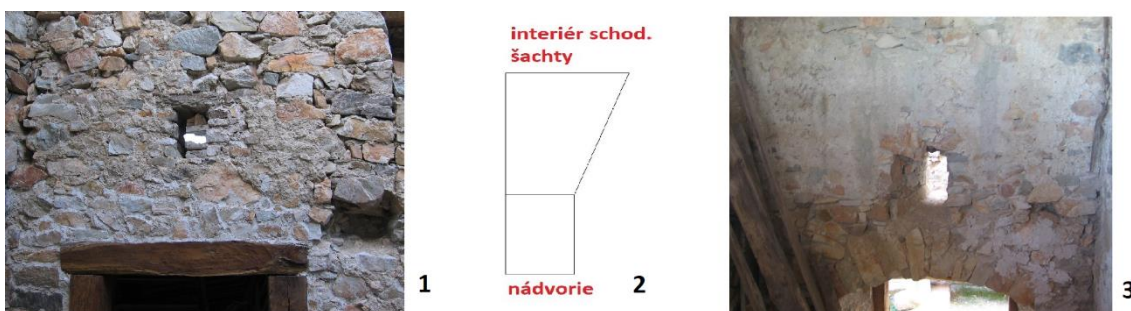
11.2.6. Vykurovanie hradu

Medzi najnovšie zistenia patrí spôsob vykurovanie jednotlivých miestností na Oponickom hrade. Na úrovni druhého nadzemného podlažia SV renesančného paláca sa v celej dĺžke východnej steny nachádza pravidelný kruhový otvor, ktorý neslúžil pre umiestnenie vystužovacej klieštiny. Palácová stena je v pravidelných rozstupoch prerušená otvormi smerujúcimi do interiéru jednotlivých miestností (označené rímskymi číslami I-III). Pozdĺžny otvor nemá vertikálne vyústenie z čoho usudzujeme, že vykurovanie slúžilo len pre miestnosti na úrovni druhého nadzemného podlažia (obr. 187).

Obr. 187 Interiér druhého nadzemného podlažia SV renesančného paláca (autor).

V miestnosti pri útočištnej veži môžeme pozorovať pozostatok vykurovania tejto miestnosti prípadne odvedenie dymu z varenia. Dokladom toho je otvor nad dverným otvorom (obr. 188), ktorého tvar/prierez nenasvedčuje, že by sa jednalo o svetlík. Podobným spôsobom je riešené odvedenie dymu na hrade Kamýk u Kamýka nad Vltavou s tým rozdielom, že uprostred steny je vymurovaný sopúch zvisle hore²³⁵. Na hrade Oponice bol dym vyvedený pravdepodobne priamo cez otvor.

Obr. 188 Otvor nad dverami: 1-pohľad z nádvorie, 2-rez otvorom, 3-pohľad z interiéru (autor).

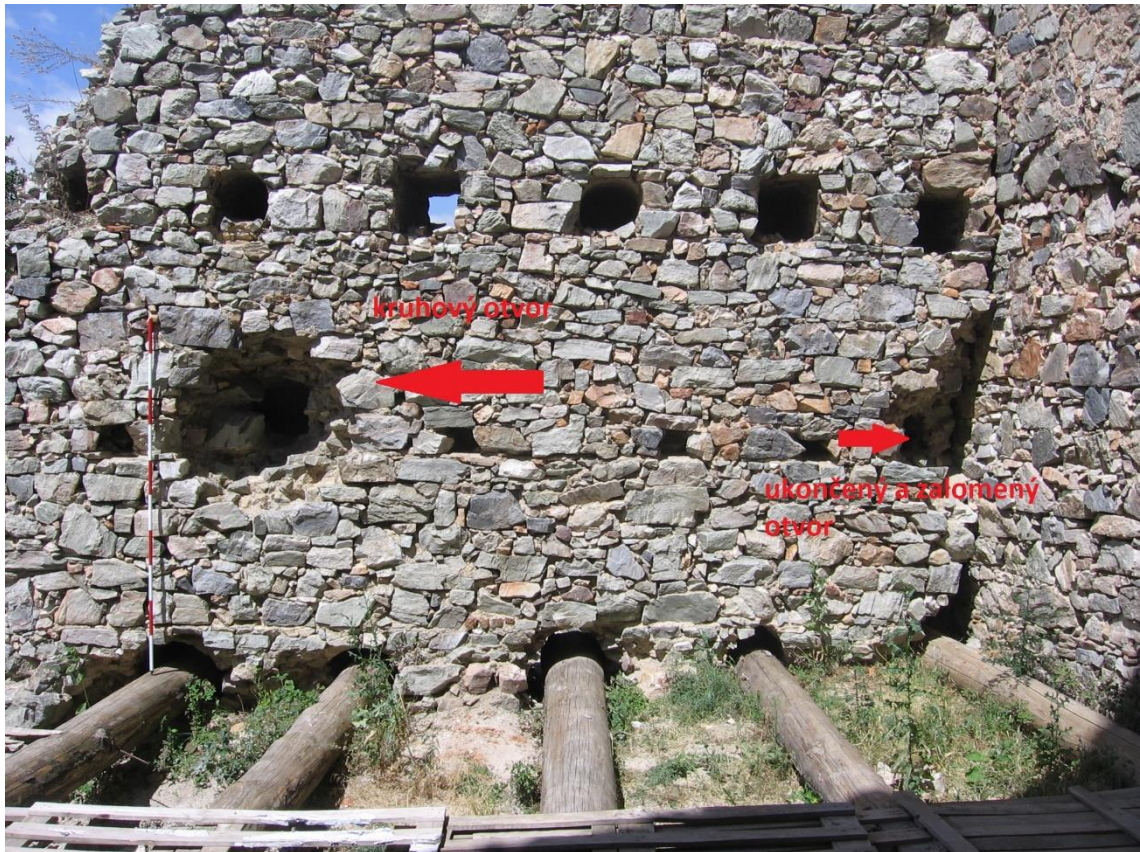
²³⁵ Škabrada 2003, 260.

Podobná nálezová situácia ako v SV renesančnom paláci je v mladšom objekte. Jedná sa o JZ renesančný palác, ktorého výstavba spadá do druhej polovice 16. storočia. Na úrovni druhého nadzemného podlažia je v celej dĺžke zachovaného múra pravidelný otvor elipsovitého tvaru s dĺžkou približne 500 cm, ktorý nebol určite použitý pre osadenie vystužovacej klieštiny (obr. 189).

Obr. 189 Pozdĺžny otvor v hrúbke steny JZ renesančného paláca (autor).

Podobne ako v SV renesančnom paláci je po celej dĺžke prerušený dvomi kolmými otvormi kruhového prierezu ústiacimi do miestnosti (obr. 190). Ani v tomto prípade neboli zistené vertikálne otvory ústiace do vyšších podlaží.

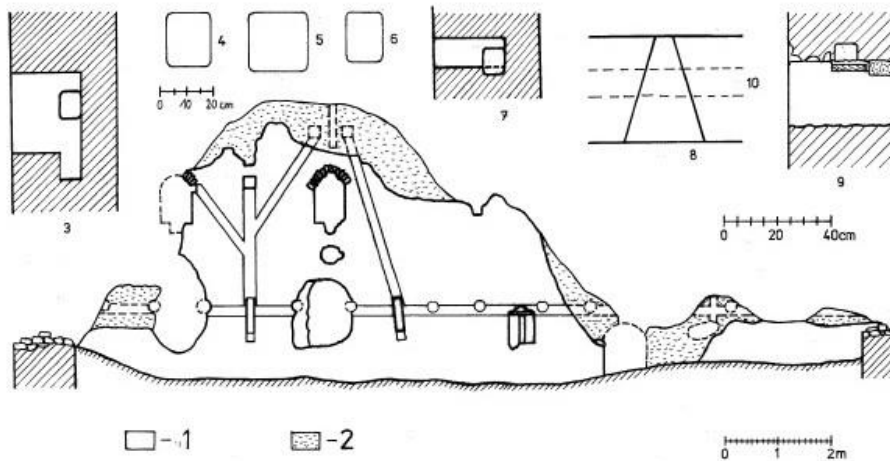

Obr. 190 Kruhové otvory v stene ústiace do miestnosti (autor).

Analogický spôsob vykurovania bol identifikovaný na hrade Nový Šumburk. V prípade tohto hradu však existovali aj vertikálne otvory v stene, ktoré zabezpečovali rozvádzanie teplého vzduchu medzi jednotlivými poschodiami (obr. 191).

Na podobnom princípe bolo zabezpečované vykurovanie veže s britom na hrade Veveří²³⁶.

²³⁶ Podrobnejšie Varhaník 2010, 328-337.

Obr. 2: Nový Šumburk, náčres rozvodů teplého vzduchu v Novém domě. 1 – stávající zdivo, 2 – zdivo dochované do r. 1987 a 1990. 3 – řez regulační štěrbinou a hlavním topným kanálem. 4 – profil hlavního topného kanálu. 5 – profil svislého topného kanálu. 6 – profil šikmých topných kanálů. 7 – řez průnikem kulatých trámů do hlavního topného kanálu. 8 – půdorys střílny. 9 – řez střílnou a hlavním topným kanálem. 10 – hlavní topný kanál.

Obr. 191 Schéma rozvázania teplého vzduch na hrade Nový Šumburk (podľa Hefner 2010, obr. 2).

Podrobnejšia analýza presného fungovania teplovzdušného vykurovania 1. nadzemného podlažia SV a JZ renesančného paláca je predmetom ďalšieho skúmania.

11.3. Veľký kaštieľ

V predchádzajúci kapitolách bol stavebný vývoj Veľkého kaštieľa podrobne spracovaný preto na tomto mieste spomenieme len jednu hypotézu, ktorú však architektonicko-historický výskum nepotvrdil a archeologický výskum nebol spracovaný v takom rozsahu. Hypotéza predpokladá, že kaštieľ bol vybudovaný po vyhorení hradu Oponice v roku 1645, jeho dispozícia bola štvorkrídlová s nárožnými vežami a okolo objektu bola priekopa. Nárožné veže mali plniť z dôvodu malej hrúbky obvodového muriva len reprezentatívnu funkciu, nie obrannú²³⁷.

²³⁷ Muk 1984, 42.

12. Záver

Rodina Aponi, rovnako ako ich rodinné sídla, prešla počas svojich viac ako 800 ročných dejín významnými zmenami. Výskumy rôzneho charakteru, ktoré sa za posledné roky na týchto sídla uskutočnili priniesli pestrú škálu nových informácií. V nasledujúcich riadkoch sa pokúsím získané poznatky zhrnúť.

Predkovia Aponiovcov zastávali významné spoločenské posty už na konci 13. storočia a začiatkom 14. storočia. Významné spoločenské postavenie sa im však nepodarilo udržať na dlhšie obdobie a až do začiatku 17. storočia patrili medzi nižšiu strednú šľachtu v Nitrianskej župe. Zvýšenie prestíže je spojené až s Lazarom Aponim v prvej polovici 18. storočia. S tým súviselo aj zlepšenie finančnej situácie, ktoré však skončilo stratou všetkých majetkov nerozumných hospodárením posledných členov rodiny a emigráciou do zahraničia.

Čeklís, ako rodové sídlo, plnil svoju funkciu pomerne krátko, pretože už v roku 1392 došlo k jeho zámene. Doterajším archeologickým výskum sa podarilo čiastočne upresniť jeho pôdorys a dispozičné členenie areálu. Výskum taktiež výrazne doplnil naše informácie o staršej fáze osídlenia súčasne hradného a posunul ich až do doby rímskej.

Oponický hrad prechádzal počas obdobia kedy bol obývaný rozsiahlymi zmenami a stavebnými úpravami. Podľa písomných prameňov môžeme jeho existenciu zaradiť už pred rok 1300. V tomto období menší hrad sa po získaní rodinou Aponi začal výrazne rozrastať čo v neposlednej rade súviselo so zvyšujúcim sa počtom členov rodiny čo následne viedlo k majetkovým nezhodám. Tieto sú pomerne detailne uvedené v písomných prameňoch a čiastočne verifikované aj počas archeologického výskumu. Ešte aj dnes nelogicky pôsobiace prestavby odkryté počas výskumu, predovšetkým zamurované otvory, súvisia s najvyššou pravdepodobnosťou s delením hradu medzi jednotlivých členov.

V období 16. – 17. storočia prešiel hrad najväčšími premenami a získal svoju súčasnú rozlohu. Delová bašta bola upravená na niekoľko poschodovú obytnú budovu. Bolo pristavené rozsiahle JZ renesančné krídlo a začiatkom 17. storočia bola zrealizovaná stavba SV renesančného paláca, ktorá mala slúžiť na reprezentáciu rodu. Pôdorys hradu nadobudol svoju súčasnú podobu. S prestavbami boli úzko späté zmeny komunikačných trás, ktoré sú v súčasnosti

známe iba čiastočne. Len ďalší výskum môžu objasniť pochôdzne úrovne medzi jednotlivými objektmi hradného areálu.

Prestavby Veľkého kaštieľa prebiehali podľa výsledkov architektonicko-historického výskumu paralelne s premenami hradu Oponice. Náklady spojené s takýmito stavebnými aktivitami, horšia prístupnosť hradu a problémy s nestabilným skalným podložím viedli pravdepodobne rodinu k rozhodnutiu hrad natrvalo opustiť a usadiť sa v okolitých kúriách a kaštieli. Ako rodinné sídlo fungoval viac ako 400 rokov a dnes je v ňom hotel spolu s expozíciou zachovanej časti Aponiovskej knižnice. Archeologický výskum bol realizovaný v obmedzenej miere a ďalšie výskumy v ňom realizované pravdepodobne už nebudú. Viac svetla do jeho staveným úprav môže vnieť už len archívny výskum.

Rozsiala rodinná vetva Horvátovcov bola v súvislosti s Oponickým hradom známa len z písomných prameňov kde sa uvádzali ako jeho kasteláni. Nález tesaného kamenného erbu v predpokladanom nádvorí Horného hradu stavia Horvátovcov do úplnej inej a pravdepodobne významnejšej pozície než sa doteraz predpokladalo. Ďalší výskum snád' bližšie objasní postavenie členov rodiny Horvátovcov voči rodine Aponi.

Hmotné nálezy z hradu Čeklís boli spracované len parciálne napriek tomu však priniesli úplný odlišný pohľad na dobový život. Najzaujímavejším nálezom bola určite kachlica s vyobrazením ženského ohanbia.

Nálezy z hradu Oponice výrazným spôsobom upresnili život na hrade. Analýza nálezov kostí stanovila pomerne presne podiel jednotlivých druhov zvierat v jedálničku obyvateľov. Nález 5 mincí, z ktorých 4 boli falošné pôsobí trochu rozpačito. Verím, že ďalšie výskumy túto situáciu vyjasnia. Kachlice z nálezového súbory tvorili významný podiel. Ich početnosť, variabilita vzorov a tvarov bola predmetom samostatnej diplomovej práce. Analýza nálezov významným spôsobom upresnila predpokladanú lokalizáciu jednotlivých kachľových pecí v areáli hradu a naznačila možnosť výroby, prípadne len oblievania kachlíc na hrade. Grafické spracovanie hmotných nálezov z archeologického výskumu Veľkého kaštieľa som k dispozícii nemal.

Kapitola o ekonomickej situácii a spoločenskom postavení rodiny Aponi veľmi stručne mapuje dôležité momenty a udalosti. Nerobí si v žiadnom prípade

nárok na definitívnu podobu pretože takéto závery si vyžadujú podstatne rozsiahlejší výskum archívnych materiálov čo je v prípade Aponiovcov nesmierne rozsiahly fond.

Staré mapy tvoria významnú informačnú databázu, ktorá môže byť prínosom hlavne pri identifikácii prestavieb jednotlivých objektov. Bolo tak najmä v prípade Veľkého kaštieľa, kde bolo možné identifikovať niekoľko stavebných fáz následne potvrdených archeologickým a architektonicko-historickým výskumom.

Do kapitoly „Technológia stavby hradov“ som zahrnul aj praktické skúsenosti z viac ako desaťročnej praxe pri obnove Oponického hradu. Za doteraz nie úplne zodpovedanú otázku považujem spôsob vykurovania v prvých nadzemných podlažiach JZ a SV renesančných palácov Oponického hradu. Architektonicko-historický výskum Veľkého kaštieľa však potvrdil existenciu kúreniskových otvorov a sústavu komínových prieduchov čo dokladá použitie modernejšieho, technicky a funkčne dokonalejšieho systému vykurovania. Je možné, že tento spôsob sa premietol aj do technológie vykurovania Oponického hradu.

Pri každom skúmanom rodinnom sídle, resp. pri každom skúmanom objekte som sa pokúsil vytvoriť hypotetickú rekonštrukciu tej ktorej časti. V prípade hradu Čeklís a Oponického hradu sa v žiadnom prípade nejedná o definitívnu a nemennú podobu. Tie sa budú určite dopĺňať a upresňovať na základe výsledkov ďalších výskumov. V prípade Veľkého kaštieľa môže dôjsť už asi len ku kozmetickým úpravám v závislosti od výsledkov archívneho výskumu, pretože akékoľvek iné výskumy je nemožné realizovať.

13. Použitá literatúra a pramene

13.1. Pramene

A Pécz nemzetség Apponyi ágának Oklevelei I. 1241-1526. Budapest 1906.

A Pécz nemzetség Apponyi ágának Oklevelei II.1. 1527-1656 július. Budapest 1930.

Archív fotografií Adriana Selnekoviča, Trnava.

BOROVSKÝ, S. a kol., 1907: Magyarország vármegyéi és városai, Komárom vármegye. Budapest.

MARSINA, R., 1987: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae II. Bratislava. 367-368.

Národní muzeum, Praha, pozostalost' D. Menclovej.

Štátny archív v Nitre, pracovisko Ivánka pri Nitre, fond rodiny Apponyi.

Tolna Megyei Levéltár v Szekszárde (Maďarsko), fond Apponyi család, kartón XIII/1, III. Perek, a) Örökösödési perek (4 – 17 db), 1626-1720.

Tolna Megyei Levéltár v Szekszárde (Maďarsko), fond Apponyi család, kartón XIII/1, III. Perek, a) Örökösödési perek (4 – 17 db), 1626-1720.

13.2. Nálezové správy

BAHÝL, V. – PASTIEROVIČ, M., 2014: Technická správa –

Dendrochronologické určenie veku okenného prekladu a podporného trámu muriva z Oponického hradu.

BARTA, P., 2012: Posudok APVV-0598-10_20130805_01_HradČeklís.

BARTA, P., 2015: Správa č. 2015070101 o dendrochronologickom datovaní vzoriek z hradu Oponice.

BARTA, P., 2016: Posudok č. 2016021101 o dendrochronologickom datovaní vzoriek z hradu Oponice vypracovaný v rámci projektu APVV-0598-10.

BÓNA, M., 2016: Čiastkový architektonicko-historický výskum vybraných objektov veža útočištná, palác I. juhozápadný, múr hradbový II., palác

- III. severovýchodný, palác IV. juhozápadný, a nádvorie hradné (č. ÚZPF 216/1+3+5+6+8+10).
- BÓNA, M., 2017: Oponice-Hrad Oponice (č. ÚZPF 2016/1-14) Doplnkový architektonicko-historický výskum severovýchodného paláca II. a juhozápadného paláca IV.
- BÓNA, M., 2018: Oponice-Hrad Oponice (č. ÚZPF 2016/1-14) Doplnkový architektonicko-historický výskum a návrh obnovy vybraných objektov hradného jadra a predhradia.
- FARKAŠ, Z.-CHOMA, I., 2010: Výskumná správa z archeologického výskumu, Bratislava.
- FARKAŠ, Z.-CHOMA, I., 2011: Výskumná správa z archeologického výskumu, Bratislava.
- FARKAŠ, Z.-CHOMA, I., 2012: Výskumná správa z archeologického výskumu, Bratislava.
- FARKAŠ, Z.-CHOMA, I., 2014: Predbežná výskumná správa z piatej výskumnej sezóny v Bernolákove, na hrade Čeklís.
- FARKAŠ, Z.-CHOMA, I., 2016: Aktivity v rámci archeologického výskumu hradu Čeklís v Bernolákove.
- HAVLÍK, M.-SABADOŠOVÁ, E., 2007: Oponice, Kaštieľ Apponyiovcov architektonicko-historický výskum.
- MUK, J. 1984: Oponice kaštieľ. Stavebně historický průzkum. Praha.
- NÉMETH, L., a i. 2014: Bernolákovo hrad Čeklís, Architektonicko historický výskum, II. etapa.
- PUTIŠKA, R., 2010: Geofyzikálny prieskum v Bernolákove lokalita Hradné návršie.
- REPKA, D., 2015: Oponice, okres Topoľčany, Oponický hrad. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. Oponický hrad. Katedra archeológie FF UKF Nitra.
- REPKA, D.-STYK, M., 2016: Oponice, okres Topoľčany, Oponický hrad. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. Oponický hrad.

Katedra archeológie FF UKF Nitra.

- REPKA, D.-STYK, M. – ŠIMUNKOVÁ, K., 2017: Oponice, okres Topoľčany, Oponický hrad. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. Oponický hrad. Katedra archeológie FF UKF Nitra.
- REPKA, D., 2018: Oponice, okres Topoľčany, Oponický hrad. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. Oponický hrad. Katedra archeológie FF UKF Nitra.
- RUTTKAY.,- ZIGINOVÁ, P., 2007: Oponice „Kaštieľ“ Obnova NKP kaštieľ a park. Výskumná správa z archeologického výskumu.
- TIRPÁK, J., 2013: Bernolákovo-poloha: hrad Čeklís. Geofyzikálny posudok.

13.3. Literatúra

- APPONYI, A., 1935: The Memoirs of COUNT APPONYI. New York.
- BEL, M., 1742: Notitia Hungariae novae historicogeographica, IV. Wienae
- BIELICH, M., 2012: Nálezy neskororenesančných kachlíc z Oponického hradu (16.–17. storočie). In Acta Historica Neosoliensia,, roč. 15, č. 1-2, s. 204, 208, obr. 4: 2;
- BIELICH, Mário – ŠTRBAVÝ, Jozef., 2006: Nález stredovekej keramiky z Tvrdomestíc. In: Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2004, s. 45, 46.
- BINDING, G., 2013: Baubetrieb im Mittelalter.
- BOJNIČIĆ, I. von., 1899: Der Adel von Kroatien und Slavonien. In: SIEBMACHERS, Johann (Begr.). J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch, zv. 4. Nürnberg: Bauer & Raspe.
- BÓNA, M.-REPKA, D.-SATER, P., 2017: Oponický hrad: Dejiny, výskum a obnova. Nitra.
- BRAUN, L., 2016: „Őseinket fel hozád...“. In ARACS, 2016, roč. XVI, č. 1, s. 39-46.
- BUBEN, M., 1997: Lexikon heraldiky.
- CABADAJOVÁ, J.-KRÁLIK, P., 2018: Aponiovská knižnica v Oponiciach.
- CSERGHEŐ, G. von., 1894: Der Adel von Ungarn samt den Nebenländern der

- St. Stephans-Krone. In: SIEBMACHERS, Johann (Begr.). J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch, zv. 4. Nürnberg: Bauer & Raspe.
- ČERVENŇOVÁ, K., 2013: Správa Oravského hradu a panstva v rokoch 1606 – 1626 z pohľadu archontológie. In *Historické štúdie*, roč. 47, s. 109-118.
- DEDET, J., 2016: Géraldine reine des Albanais.
- DUCHOŇ, M.-TURCSÁNY, J., a kol. 2009: Bernolákovo 1209-2009. Dejiny obce. Bernolákovo.
- DVOŘÁKOVÁ, D., a kol. 2017: Stredoveké hrady na Slovensku. Bratislava.
- FARKAŠ, Z. – CHOMA, I., 2015: Stredoveký hrad v Bernolákove.
In: *Pamiatky a múzea* 2. s. 50-55.
- FARKAŠ, Z.-CHOMA, I., 2018: Vyobrazenie „pudendum femininum“ v štítovom poli na keramike z hradu Čeklís. In: *Zborník Slovenského národného múzea*. roč. CXII. s. 257-266.
- FEDERMAYER, F., 2001: Erby pánov Korlátskeho hradu (III. časť, 16. – 18. storočie). In: *Záhorie*, 2001, č. 3.
- FÜGEDI, E., 1977: Vár és tarsádalom a 13.-14. század Magyarországon. Budapest.
- GÁLIK, Z., 2018: Abrahám Rufus-spoločenské postavenie, vojenské zásluhy a majetková doména (1278/1291-1326). Etnický a sociálny pôvod Abraháma Rufusa. In: *Studia Historica Nitriensia*. roč. 22. č. 1. s. 27-57.
- HEFNER, Z., 2010: Teplovzdušné topení na hrade Novém Šumburku.
In: *Zpravodaj klubu Augusta Sedláčka*. roč. XXI. č. 2. s. 27-28.
- HUNKA, J., 2003: Falšovanie mincí na Slovensku počas 11. až 17. storočia.
In: *Ľudia, peniaze, banky*. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava, s. 131–142.
- HUSZÁR, L., 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. München-Budapest.
- JANČIOVÁ, B., 2018: Kachlice z Oponického hradu. Rukopis nepublikovanej diplomovej práce obhájenej na katedre archeológie FF UKF Nitra.
- JANURA, T., 2017: Aponiovské rezidencie v Lieskovom, Jablonici, Malinove a Bratislave. In: *Aponiovci v dejinách knižnej kultúry*. s. 17-34.

- KOCH, B., 1994: *Corpus Nummorum Austriacorum I*. Wien.
- kolektív autorov, 1986: *Slovenský biografický slovník I. A-D*.
- KRÁLIK, P., 1995: *História Oponíc. Partizánske*.
- LENGYELOVÁ, T., 2015: *Život na šľachtickom dvore*. Bratislava.
- LUKAČKA, J., 1982: *Západné Tribečské pohorie do roku 1526*. In: *Historické štúdie* 26, s. 131–161.
- LUKAČKA, J., 1994: *Najstaršie Nitrianske šľachtické rody*. In: *Najstaršie rody na Slovensku*. 102-103.
- MALINIAK, P., 2017: *K majetkovým pomerom na Čabrad'skom panstve v neskorom stredoveku*. In: *Acta Historica Neosoliensia*, 2017, roč. 20, č. 1, s. 10-24.
- MENCLOVÁ, D., 1972: *České hrady, I. díl*. Praha.
- MENCLOVÁ, D., 1976: *České hrady, II. díl*. Praha.
- NAGY, I., 1859: *Magyarország családai: czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, zv. 4. Pest: Kiadja Ráth Mór.
- NÁHLIK, M., 1997: *Erby rodu Apponyi*. In: *Záhorie*, č. 6.
- NOVÁK, J., 1980: *Rodové erby na Slovensku I. Kubínyiho zbierka pečatí*. Martin.
- PALLADIO, A., 1570: *I quattrilibridell'architettura*. Venetia.
- PAULINI, L., 1894: *Dejepis superintendencie nitrianskej, IV. Jasenová*.
- PLAČEK, M.-BÓNA, M., 2007: *Encyklopédia slovenských hradov*. Bratislava.
- POHL, A., 1982: *Münzzeichen und Meisterzeichen auf Ungarischen münzen des Mitellalters*. Budapest-Graz.
- REPKA, D. – SATER, P. – ŠIMUNKOVÁ, K., 2017: *Archeologické nálezy z Oponického hradu: Rozbor nálezov získaných počas sanácie hradu v rokoch 2001–2014 a archeologického výskumu v rokoch 2015–2016*. In: *Študijné Zvesti AÚ SAV*, roč. 62, s. 186, 188, obr. 5: 1, 5, 6.
- REPKA, D. – SATER, P., 2019: *Erb na kamennom článku z Oponického hradu. Pôsobenie Horváthovcov v rodinnom sídle Aponiovcov*. In: *Studia Historica Nitriensia*, roč. 23, č.1. s. 158-170.
- SLIVKA, M., 1987: *K stredovekým dejinám Bernolákova (Čeklísa) a jeho okolia*. In: *Zborník Slovenského národného múzea*. roč. LXXXI.

s. 151-178.

- SLIVKA, M., 1992: Falšovanie mincí na slovenských hradoch. In: Slovenská numizmatika 12, s. 53–66.
- SZERÉMI-ERNYEY, J., 1912: A Majthényiak és a Felvidék. Budapest.
- ŠKABRADA, J., Konstrukce historických staveb. Praha.
- ŠTEVÍK, M., 2005: . K dejinám hradu Ľubovňa a Starej Ľubovne. In: ŠTEVÍK, Miroslav – TIMKOVÁ, Michaela (ed.). Dejiny hradu Ľubovňa. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum, s. 5-121.
- ŠVANDA, P., 2015: Príťažlivý aj legendou o vášni a pomste. In: Slovenské dotyky. s. 28-29.
- TESSEDIK, F., 1827: Die Burgen - Appony, In: Hormayr, J.–Mednyánszky, A.: Taschenbuch für die vaterländische Geschichte VII. Wien, s. 28–54.
- ULIČNÝ, F., 2009: Mestečko Sečovce v 14. – 16. stor. In ORDOŠ, Ján (zost.). Sečovce. Prešov: L. I. M., s. 42-59.
- VARHANÍK, J., 2010: Zjištění otopného zařízení v břitové věži hradu Veverí. In: Zaměřeno na středověk Zdeňkovi Měřinskému k 60. narozeninám. s. 328-337.
- VARSÍK, B., 1965: Husitské revolučné hnutie a Slovensko. Bratislava.
- VITRUVIUS, M., P., 2001: Deset knih o architektuře. Preklad Otoupalík, A., Praha.
- WINDISCH, K.G.1780: Geographie des Konigreichs Ungarn. Presburg.

13.4. Internetové zdroje

www.wikipedia.sk

<<https://www.geni.com/people/G%C3%A1bor-Gabriel-Palochay-Horv%C3%A1th/6000000017443442068>>

https://www.youtube.com/watch?v=R_8XMWPrME4&feature=youtu.be

<http://mapy.mzk>

<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/232437/>

Családi levéltárak (P szekcióból) Batthyány levéltár, Apponyi család (Q 386) 102823, in: monasterium.net, URL </mom/HU-MNL-DLCSLP/BATCSQ386/74000/charter>, accessed at 2019-01-21Z.

CSALÁDI LEVÉLTÁRAK (P SZEKCIÓBÓL) BATTYÁNY LEVÉLTÁR,
APPONYI CSALÁD (Q 386) 104250. Dostupné na internete:
<<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/273170/?pg=0&bbox=-1972%2C-4700%2C6114%2C-113>>